

DE HUTTEN

DONATIO

CONSTANTINI

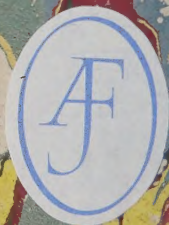

R 273

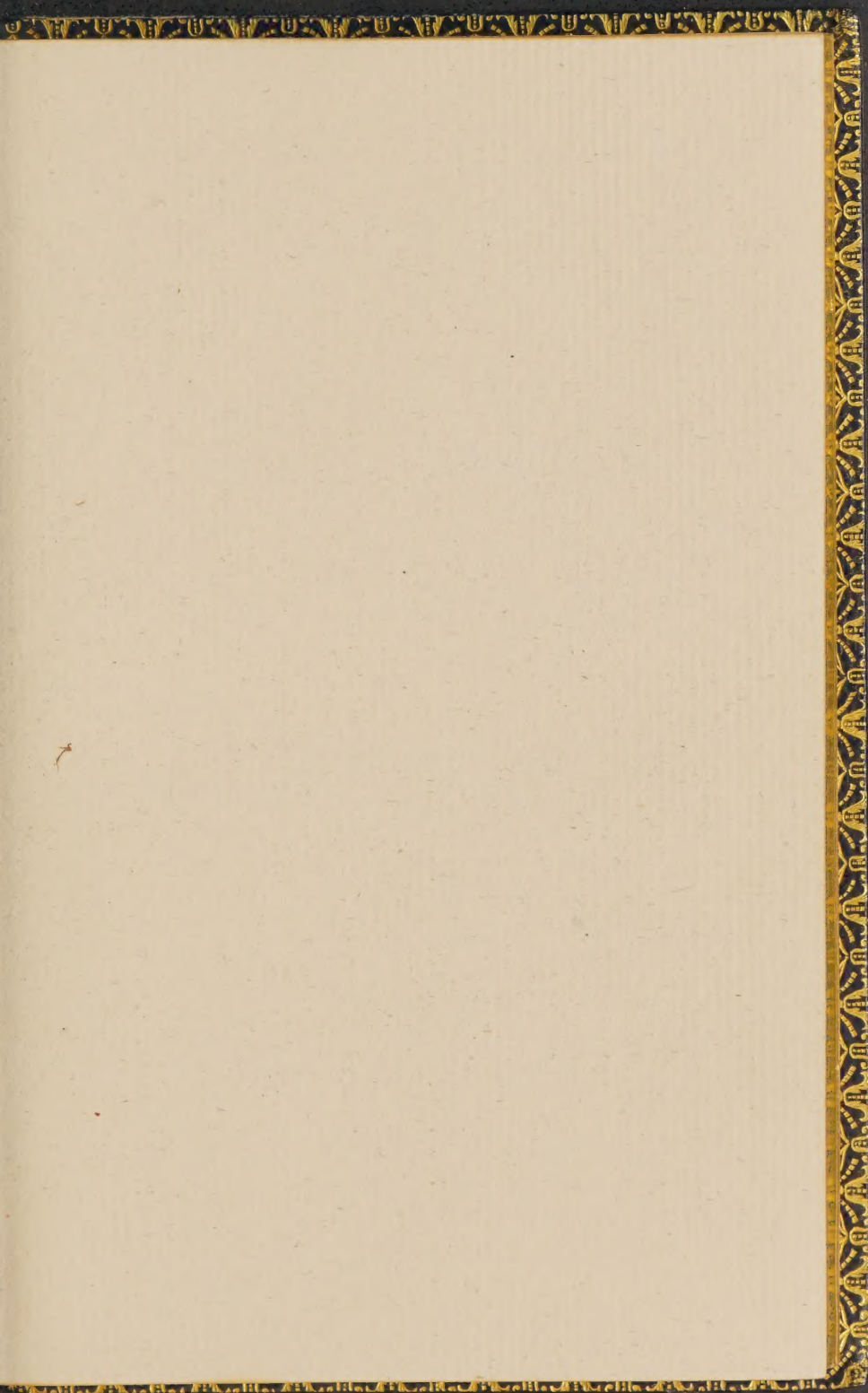

HANE ASPER

88

918

B. 213

DONATIO

nis, quæ Constantini dicitur priuilegium: Bartholomeo Pincerno de monte arduo ad Iulium. II. Pont. Max. interprete.

LAVRENTII Valle, patritij Romani, contra ipsum, ut falso creditum & eumentum priuilegiū declamatio: cū Vlrichi Hutteni equitis Germani ad Leonē. X. Pōt. Max. præfatione.

NICOLAUS de Cusa Tit. sancti Petri ad uincula, de donatione Constantini.

ANTONINVS archiepiscopus Florentinus, de eadem re.

R. P. D. Hieronymus Paulus Catthalanus, iuris utriusque doctor, ac cubicularius Alexandri. VI. Pont. Max. de eadem donatione.

BARTHOLOMEI PICERNI DE
monte Arduo, ad Iulium. II. Pontificē maxi
mum præfatio edicti siue donationis diui
Constantini, quam ē græco in latinū
se asscuerat conuertisse.

CVM inter legendum in hac tua celeberrima
bibliotheca, beatissime pater, occurrisset mi
hi libellus quidam græcus, qui donationem Cōstanti
ni continebat: æquum mihi uisum est, illū ē græco in
latinum conuertere, & cum tibi sanctissime pater
inscribere debere, qui uicarius Christi, & Petri, ac
Siluestri successor existis. Quippe cū multi sint, qui
falsam Constantini donationē esse asscuerint: inter
quos est Laurētius Vallengis, uir haud sanē inerudi
tus, qui librū de falsa donatione Cōstātini scribere
ausus sit. Cuius opinionibus optime refragatur reue
ren. Cardinalis Alexādrinus Iuris utriusq; cōsultissi
mus, & illius obiecta diligētissime cōfutat. Existi
mabat uir ille fortasse, ut quod ipse non legerat, nō
posset apud alios reperiri. Nec mirum, cum tantæ
mordacitatis extiterit, ut Aristotelē philosophorū
principē carpere nō dubitarit: & oēs linguæ latinæ
autores ita taxare, ut nemini pepercit. Sed ne lō
gior sim, Constantinum ipsum audiamus.

EDICTVM IMPERIALE SCRIP-
tum & datum sacræ & sanctæ catholicæ
& apostolicæ Ro. ecclesiæ à beato Con-
stantino, primo inter Imperatores
Christiano.

IN nomine sanctæ & indiuiduæ
trinitatis, patris uidelicet & filij
& spiritus sancti. Imperator Cæ-
sar Flavius Constantinus in Chri-
sto Iesu unico eiusdem Trinitatis
saluatore domino & deo nostro,
fidelis, mitis, beneficus, Alemanicus, Gothicus, Sar-
maticus, Germanicus, Britannicus, Hunnicus, pius,
felix, uictor, triūphator semper Augustus: Sanctissi-
mo & beatissimo patri patrū Siluestro episcopo &
papæ magnæ urbis Romæ, & omnibus pōtificibus
successoribus eius in cathedra beati Petri usque ad
consummationē seculi sedentibus: Item omnibus re-
uerendissimis & religiosis catholicis episcopis, huic
sacræ & sanctæ Ro. ecclesiæ per hanc nostram Im-
perialem cōstitutionē subiectis: Gratia, pax, amor,
leticia, magnanimitas, misericordia ab omnipotente
deo, & patre, & Iesu Christo filio eius, & spiritu
sancto omnibus nobiscum. Quæ à redemptore &

A. N. salus

CONSTANTINI

Saluatore nostro domino Iesu Christo, qui est filius
 altissimi patris, per sanctos apostolos eius Petrū &
 Paulum, mediante patre nostro Siluestro summo pō
 tifice & catholico papa admirabiliter circa nos mi
 serationibus illius facta sunt, manifesta narratione
 per hanc imperialem nostram scripturam, deinceps
 omnibus studuimus tradere ad cognitionem omnium
 qui sunt in orbe terrarum populorum. Mansuetissi
 me enim nostræ apparitionis ab intus, & ab ipso
 corde procedit confessio. Primum quidem nostram
 fidem præ se fert, quā a prædicto beatissimo patre
 & intercessore nostro Siluestro catholico hierarcha
 didicimus ad documentum intelligētiae omnium no
 strum. Deinde & effusam super nos dei misericordi
 am oībus nunciat. Scire enim uos omnes uolumus si
 cut per prædictam nostram Pragmaticam constitu
 tionem uobis declarauimus, nos ab Idolorum cultu,
 quæ muta & surda & manu facta sunt, diabolicisq;
 fictionibus, & ab omni satanæ pompa desiliisse, &
 ad integram Christianorum fidem, quæ lux uera est
 & uita eterna descendisse: sicut nos ipse excelsus &
 summus pater noster & magister Silvester admo
 nuit: in deum patrem omnipotentem, factorem cœli
 & terræ uisibilem omnium & inuisibilem. Et in
 Iesum Christum filium eius unigenitū dominum no
 strum.

DONATIO.

strum, per quē omnia facta sunt: Et in spiritum sanctum dominum & uiuificantem omnē creationem precipiens credere. Nos patrem, filium & spiritū sanctum sic confitemur, tanq̃ in perfecta trinitate, & perfectionem diuinitatis esse, & unitatem potentie, deus pater, deus filius, deus spiritus sanctus, & tres unum sunt: tres igitur formę, sed una potentia. Perfectis igitur cœlestibus uirtutibus & omnibus terrenis materijs misericordi nutu ipsius sapientie, primo ex limo terrę hominem formans secundum imaginem & similitudinē sui ipsius, in paradiso hunc posuit deliciarum: cui inuidens serpens, antiquus inimicus & diabolus, amarissimo gustu in experti ligni exulem fecit laticie illius. Illumq; cum expulisset non cessat sui ipsius mortiferis sagittis multis modis alios sagittare, ut abstrahens humanū genus a ueritatis Idolorum cultui, id est creationis, sed non creatori seruire omnes persuadeat: ut quos possibilis fuit sui ipsius machinationibus colligare, hos æterno supplicio tradat puniēdos. Sed deus proprię formationis miserationē capiens, misit sanctos eius prophetas, & per hos uitę lucem, aduentum uidelicet filij eius, domini autem nostri, & saluatoris dei Iesu Christi annuncians. Nouissime autem misit & anigenitum eius filium, & uerbum sapientie: qui a

CONSTANTINI

cœlis descendit propter nostrā salutē, & genitus est ex spiritu sancto & maria uirgine. Verbum caro factum est, & habitauit in nobis: nō deponens qd' fuit, sed incipiēs esse qd' nō fuit: deus perfectus, & homo perfectus: tanq̃ deus miracula perficiēs, & tanq̃ homo humanas passiones ferēs: sic uerbum hominem, & deus uerbum intelligimus. Doctrinis nostri patris Siluestri summi pontificis tanquā deum uerū, & hominem uerum eundē esse nequaquam est ambigendum. Eligēs igitur duodecim apostolos, hosq; innumerabiles populos antea supernaturalibus miraculis illustrauit. Confitemur ipsum dominum nostrum Iesum Christum adimplēuisse leges & prophetas, passum & crucifixum esse secundum scripturas, tertia die a mortuis surrexisse, assumptū esse in cœlos, sedere a dextris patris, illinc uenturum iudicare uiuos & mortuos, cuius regni non erit finis. Hæc est nostra orthodoxa fides a beatissimo patre nostro Siluestro nobis antea lata. Admonemus igitur omnem populum, & diuersa gentiū genera, hanc fidem detinere, colere, prædicare, & in sanctæ Trinitatis nomine baptismatis gratiā assequi: & dominum nostrū & saluatorem Iesum Christū, qui cum patre & spiritu sancto in infinita secula regnat reuerēti corde adorare: quē beatissimus pater noster
Silvester

DONATIO.

Silueſter catholicus hierarcha prædicat. Ipſe enim dominus noſter mei peccatoris miſertus, miſit ſanctos apoſtolos eius nos uiſitatuſ, & luce ſplēdoris eius nos illuſtrauit, & tenebras attrahens ad ueritatis cognitionem me peruenire dignatus eſt. Quoniā grauis turpitudine lepræ omni mei corporis carni inſiliit: multisq; cōuenientibus medicis cura mihi adhibita eſt, & horum nullius ſtudio ſanitatē aſſequi potui. Ad hæc, acceſſerunt mihi & ſacerdotes Capitoli, oportere dicētes cīſternam in Capitolio fieri, & hanc innocenti ſanguine & calido impleri, illicq; lauari, ſic mundationem aſſequi poſſe. Secundum documenta igitur ipſorū, cum multi innocētes infantes congregati eſſent, & uellent impij & ſacri legi ſacerdotes ipſos iugulare, & illorum ſanguine cīſternā implere: lachrymis matrū illorū noſtra ſerēnitās intendēs, ſtatim rem nephādā exhorruit. Illasq; tūc ego miſeratus, matribus tradi filios iuſſi: uehiculāq; exhibens, & dona concedens, gaudentes ad propria remiſi. Hic dies cum præteriſſet, & nocturna quies ſuccederet, & ad ſomnū opportunitas inuitaret, adſunt ſancti apoſtoli Petrus & Paulus mihi dicētes: Quoniā ad peccata pcedere nō permiſiſti, & innocētis ſanguinis effuſionē es abominatus: a Chriſto domino & deo noſtro miſſi ſumus, dātes

CONSTANTINI

tibi cōsiliū per quod sanitatem resumes. Audi igitur nostrum mandatū, & fac quod te admonemus. Huius urbis episcopus Silvester tuas persecutiones fugiens, in cauernis lapidum cum proprijs clericis occultatur in monte Sorate. Hūc ad teipsum accersens, demonstrante illo ueram religionis cisternam addisces: in qua cum tertio immersus fueris, omnis uis lepræ te derelinquet. Quo facto hanc retributionem econtra metire saluatori tuo, ut tuis mandatis omnes in orbe terrarum ecclesias renoues: & tu in hac parte teipsum purga, ut omnem Idolorū infelicitatem relinquens, solū uiuētem & uerū deum, qui solus est uerus deus, colas, & adores, & illius uoluntatem adimpleas. Experges factus igitur secundū quæ ordinata fuerant ab apostolis, operatus sum: accersensq; præcipuum & præclarum patrem Siluestrum catholicū papam, qui nos illuminauit, omnia ipsi a sanctis apostolis mandata mihi uerba declarauit, quæsiuq; ab ipso qui dii essent Petrus & Paulus qui appellantur. Dixitq; ille: Non uere deos hos appellari, apostolos autem saluatoris nostri & domini Iesu Christi esse assuecrauit. Rursus incepti interrogare beatissimum papam, si quæ manifestæ horum apostolorum essent imagines, ut ex pictura igitur possumus cognoscere, si possibile est, illos esse quos
a reue

DONATIO.

à reuelatione didicimus. Tunc ille omni reuerentia dignus pater, diuinorum horum apostolorum imagines per proprium diaconum asferri iussit: quas aspiciens, & aspectus illorum quos in somnis uideram, in imaginibus perdiscens, magna uoce coram meis satrapis confessus sum, hos illos esse in somnis mihi uisos. Ad hæc beatissimus hic pater noster Siluester urbis Romæ episcopus, tempus nobis pœnitentiæ terminauit in uno cilicio, intra nostrum Lateranense palatium: ut omnia quæ à nobis impie operata sunt, & iniuste perpetrata, ieiunijs, uigilijs, lachrymis, & orationibus apud dominum deũ & saluatorem nostrum placaremus. Deinde clericis imponētibus mihi manus, usque ad ipsum pōtificem perueni. Illic autem renunciāns satanæ pompas, & opera eius & omnia Idola manufacta, credere in unum deum patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, uisibilem omnium & inuisibilem, & in unum dominum Iesum Christum, filium dei unigenitum, dominum nostrum, qui genitus est ex spiritu sancto, & Maria uirgine, spontanea uoluntate corā omni populo confessus sum. Benedicto autem lauacro, illic mensurabili demersione salutarem aquam mundauit. In sinu autem lauacri positus manum tangentē me à cœlo proprijs oculis aspexi: sub qua mundus resurgēs ab

CONSTANTINI

omni lepræ turpitudine, me ipsum mundatum esse
cognoui: ablatum autem me a uenerando lauacro,
albis pallijs induerunt, septiformeq; spiritus sancti
signaculum præbuit beati chris matis unctione, & si
gnum sanctæ crucis meæ fronti signauit, dicens: Sigil
lat te deus fidei eius signaculo, in nomine patris &
filij & spiritus sancti. oīs q; clerus respondit, Amen.
Et addidit pōtifex: Pax tibi. Primo igitur die post q̄
cœpi ministeriū diuini baptismatis, & post medelā
mei corporis a lepra, cognoui non esse alium deum
præter patrem, & filiū, & spiritum sanctum: quem
beatissimus pater Siluester prædicat, trinitatem in
unitate, unitatem in trinitate. Omnes enim dij gēti
um, quos superius colui, dæmonia opera manū ho
minum manifeste demonstrantur. Ad hæc quantam
potestatem ipse saluator noster proprio apostolo
beato Petro præbuit in cælo & in terra, manifeste
nobis ipse uenerandus pater exposuit, quando illum
fidelem inueniēs in interrogatione dixit: Tu es Pe
trus & super hæc petrā: ædificabo ecclesiā meam,
& portæ inferi non præualebunt aduersus eam.
Consyderate potētes, & auribus cordis attendite,
quid bonus magister & dominus proprio discipulo
adiunxit, dicens: Et dabo tibi clauēs regni cœlorū:
& quodcumq; ligaueris super terram, crit ligatum

DONATIO.

et in cœlis. Admirabile uerbū et gloriosum, et super terram ligare et soluere, et in cœlis ligatum esse et solutum. Hæc igitur beato Siluestro docente cognoscens, et beneficentijs ipsius beati Petri integerrime sanitatem sentiens corpori redeuntem, dignum iudicauimus, cum omnibus nostris satrapis, et uniuerso senatu et optimatibus, et cuncto Romani imperij subiacenti populo: ut sicut beatus Petrus uicarius apparet cōstitutus in terra à filio dei, sic à nobis et a nostro regno locū tenētes principis apostolorū suscipiāt, datū ipsis potestatis principatum maiore, quam nostra in terra serenitas et regnum ab omnibus habere cognoscitur. Elegimus enim ipsum apostolorum principem, et eius successores proprios nobis ipsis ad deum esse patronos: et sicut nostrā in terra imperialē potestatē, sic et illius sacrā et sanctā ecclesiā Ro. decreuimus colere cū reuerentia: et sacratissimā cathedrā beati Petri magis q̄ nostrū regnū et terrenā sedē exaltare: tradentes ipsi potestatem et gloriæ dignitatem, uigorem et efficaciam, et honorificentiam imperialem. Atq; decernētes sancimus principatum habere super quatuor præcipuas sedes, Antiochiæ, Alexandria, Constantinopoleos, et Hierosolymorum. Item super omnes in uniuerso orbe terrarū dei ecclesias: et pontē

CONSTANTINI

& pontificem pro temporibus existentem, ipsius scæ
 cræ & sanctæ Ro. ecclesiæ excelsiorē esse, & prin-
 cipem omnium sacerdotū, qui sunt in uniuerso orbe
 terrarum. Et omnia quorum curam habere oportet
 ad diuinum cultū uel robur Christianorū fidei,
 huius iudicio gubernari. Iustum enim est, caput prin-
 cipatus sanctam habere legem, ubi sanctarum legū
 legislator saluator noster beatum Petrum manda-
 uit apostolatus habere cathedram, ubi crucis lignū,
 & ipse sustinens beatæ mortis piaculum bibit, imi-
 tator proprii magistri & domini factus. Illic usque
 ad finem & continue magistrum quærant, ubi san-
 ctum magistri corpus quiescit. Illic gentes pro con-
 fessione nominis Christi colla inclinent, ubi horum
 magister beatus Paulus apostolus pro Christo col-
 lum extendens, corona martyrij coronatus est. Illic
 supini & humiliati cœlestis regis & dei & saluato-
 ris nostri Iesu Christi officio seruiāt, ubi superba ter-
 reni regis potestati seruebant. Quorū gratia scire
 uolumus omnes in orbe terrarum gentiū populos,
 quod nos intra Lateranense nostrum palatium tem-
 plum ereximus ipsi saluatori nostro & deo & do-
 mino Iesu Christo, ab ipsis fundamentis cum bapti-
 sterio. Sciatisq; & duodecim cophinos terræ illinc
 nos proprijs humeris extulisse, æquales numero duo
 decim

DONATIO.

decim apostolis: ædificauimusq; ecclesias & beatis Petro & Paulo primis apostolis, quas argento & auro decentes & ornatas cōstituimus: ubi & sacratissima ipsorum corpora sepelientes magna cum reuerentia thecas ipsis ex electo, cuius nulla elementi potentia est fortior, construximus: crucemq; auri purissimi, & ex margaritis preciosis factam, per utranque thecam imposuimus, aureis clauis affigentes: quibus ecclesijs pro continuatione luminariorū possessiones & agros contulimus, & nostro imperiali & diuino mādato in oriēte & occidēte, septentrionali & meridionali climate, in Iudæa uidelicet, Asia, Thracia, Græcia, Aphrica, Italia, & in diuersis insulis nostrā ipsis libertatem concessimus: sic uidelicet, ut per manus beatissimi patris nostri pontificis Siluestri & eius successores omnia disponantur. Exultet igitur nobiscum oīs populus, omnia in orbe terrarum gētium genera admonemus, ut nobiscum & saluatori nostro Iesu Christo infinitas gratias cōfiteatur: quoniam ipse deus in cœlo superius, & in terra inferius, per sanctos apostolos cū nos uisitasset, sanctum mysterium baptismatis & corporis sanitatem nos dignos fecit suscipere. Pro quibus etiā præbemus ipsis sanctis Apostolis, & dominis meis beatissimis Petro & Paulo, & per hos beatos Siluestro

C O N S T A N T I N I

uestro nostro patri & summo pōtifici, & catholico
urbis Romæ papæ, & omnibus pōtificibus successo-
ribus eius usque ad consummationē mundi, in cathe-
dra beati Petri sedentibus: & in præsentiarum tra-
dimus, primum quidem Lateranēse nostri regni pa-
latium, quod omnibus in orbe terrarū palatijs præ-
fertur, & eminet. Deinceps diadema, id est, coronā
capitis nostri. Similiter autem & phrygium, id est,
mitram, necnon superhumera, uidelicet lorū, quod
imperiale collum circundare consuevit. Item purpu-
ream chlamydem & coccineam tunicam, & impe-
rialia omnia indumenta, & imperialium præsidenti-
um equitum dignitatem: conferentes ei imperialia
sceptra, simulq; cuncta signa atque banna, & diuer-
sa ornamenta imperialia, & omnem in processioni-
bus imperialis culminis gloriam & potestatem.
Reuerendissimis autem uiris clericis secundum di-
uersos ordines huic sacræ & sanctæ Romanæ eccle-
siæ seruientibus, illam circumspectionem & proprie-
tatem potētiae & preexcellentiæ habere sancimus,
cuius amplissimus Senatus noster uidetur gloria ad-
ornari, id est, patricios & consules ipsos effici, nec
non & cæteris dignitatibus imperialibus cos pro-
mulgamus decorari: & sicut imperialem exercitū,
sic & clerum sanctæ Romanæ ecclesiæ adornari
decreu

DONATIO.

decreuimus. Et quemadmodum imperialis potentia diuersis officijs, cubiculariorum, ostiariorum, & ex cubitorum decoratur, ita & sanctam Romanam ecclesiam decorari uolumus: & ut amplissime pōtificale decus præsulgeat, decernimus, & ut clerici eiusdem sanctæ Ro. ecclesiæ mappulis & lintheaminibus, id est, candidissimo colore decoratos equos equitēt: & sicut noster Senatus calciamētis utitur cum ulonibus, id est, candidissimo lintheamine illustrentur, & ita cœlestia sicut terrena, ad laudem dei decorētur. Præ omnibus autem licentiam tribuimus ipsi sanctissimo patri nostro Siluestro, urbis Romæ episcopo papæ, & omnibus post ipsum in eius successio nem uenturis per superuenientia secula beatissimis pontificibus, pro honore & gloria domini nostri Iesu Christi, in magna hac catholica potestate, si aliquem circumspēcti nostri Senatus uoluerit inter religiosos clericos connumerare, nullum eorum, qui ad hoc uocantur, propter superbiam ordinem hunc excusare. Sancimus etiam hoc omni reuerentia dignum, patrem Siluestrum summum pontificem, & omnes pōtiffices successores eius, diademate, uidelicet corona quam ex capite nostro ipsi præbemus, ex auro purissimo & lapidibus preciosis & margaritis constructam, uti debere, & in capite gesta

C O N S T A N T I N I

te gestare, ad gloriā dei, pro beati Petri reuerētia. Quoniam autē ipse beatissimus papa in corona clericatus, in tonsura capitis, quam pro reuerentia beati Petri habet, non uerecundatus est ex auro uti corona: nos phrygium in hoc cādidissimo colore splendidam domini resurrectionem signātes, sacratissimo eius uertici proprijs manibus imposuimus: & frenat equi huius detinentes pro reuerētia beati Petri, stratoris officiū illi exhibuimus: statuētes eodem phrygio oēs eius successores singulariter uti in processionibus ad imitationem imperij nostri. Vnde ne pontificalis apex uilescat, sed magis quam terrenum regnum ipse dignus & gloria & potentia decoretur: ecce palatium nostrum (ut ante dictum est) & urbem Romam, & totius Italiæ & occidentalium regionum prouincias, loca, ciuitates, sepe numero prædicto beatissimo patri nostro Siluestro catholico Papæ tradentes: & cedētes huius & successoribus eius pontificibus potestati & iudicio, & per diuinū nostrum pragmaticum edictum decreuimus disponenda, atque iuri sanctæ Romanæ ecclesiæ concedimus permanenda. Vnde congruum iudicauimus nostrum regnum & huius gloriam ad oriētales regiones transferre: & in urbe Bizantio optimo loco in nostro nomine urbem ædificantes, illic nostrum imperium

DONATIO.

perium constituere: ubi sacerdotum principatus & Christianæ religionis caput à cœlesti rege est constitutum, non esse iustum illic potestatem habere terrenum regem. Hæc igitur per hanc nostram sacram scripturam, & alia diuina decreta determinata & roborata, usq; ad mundi consummationem illibata & inconcussa permanere decreuimus. Vnde coram uiuente deo, qui nos regnare præcepit, & coram terribili eius iudicio obtestamur omnes nostros successores imperatores, uel cunctos optimates, satrapas, etiam amplissimum Senatum & uniuersum populum in toto orbe terrarum, nunc & in posterum nulli eorum quoquo modo licere, aut cōfringere, uel in quouiam conuelli. Si quis autem (quod non credimus) in hoc temerator aut contēptor extiterit, æternis condemnationibus subiaceat inmodatus, sentiatq; sibi ipsi contrarios sanctos dei & principes apostolorum Petrum & Paulum, in infimo inferno cruciandus: deficiatq; cum diabolo & omnibus impijs. Huius autem imperialis decreti paginam proprijs manibus roborantes, super uenerandum corpus principis Apostolorum beati Petri manibus proprijs imposuimus. Illic dei Apostolo promittentes, illibata nos hæc omnia conseruare, & nostris successoribus & Imperatoribus per nostra mandata conseruanda relinquere: &

B beato

CONST. DONATIO.

beato patri nostro Siluestro, & catholico papa, &
per ipsum omnibus eius successoribus pontificibus,
domino & deo & saluatore nostro Iesu Christo
placide annuente, eterne & feliciter his hæc in pos
sessione futura, imperiali subscriptiõe, diuinitas uos
conseruet in multis annis sanctissimi & beatissi
mi patres. Datum Romæ, tertio Calend.

Aprilis, domino nostro Flauio Con
stantino Augusto, & Galli
cano uiris cōsulibus &
clarissimis.

FINIS.

VL RICH I

HVT TENI IN LIBELLVM

Laurentij, contra effictam & emētitam

Constantini donationem, ad Leonem

X. Pontificem Maximum

Praefatio.

Andem eorum, qui a diuulgando
Laurētij Vallæ in Constantini do
nationem libello deterrebant opi
nionem, tua peruicit splendida &
cōsolatiōis plena pmissio, pōtifica
tus tui initio, iubēte te, expressa,
pater beatissime. Postq̃ tu semel enī, cōticescēte iam
bellica Iulij secundi tuba, ueluti pacis percusso cym
balo, orbem Christianū ad spem libertatis erexisti,
omnia omnes quæ licere sciunt, usurpāda sibi putāt.
Ego uero etsi ante persuasus eram, si te cōtingeret
summæ rerum pcesse (quādoquidē sic coluisti opti
ma semper studia, ut tuus in ijs profectus, cum eru
ditissimorum hoc tempore uirorum doctrina æqua
ri facile mercatur) nō passurum, ut ex ueterum mo
numentis quicquā te pontifice depereat: tamē ubi
illam legi, publice in Italia propositam inscriptionē,

VL. HVTTENI AD

LEONI DECIMO PONTIFICI MAXIMO, RESTAVRATORI PACIS,
exilui repente quodā concitatus mirifice inopinato
gaudio, mihiq; redditus, ex diuturna prius animi cō
motione: qđ uiderē indigna multa sub tyrannis pōtē
ficibus ppeti nationē hāc. Itaq; gratulor huic ætati,
quæ te auspiciatissimo pacis suborto sydere, ex diu
turna tyrannidis caligine, ad nouam libertatis lucē
respicit. Te uere pontificem autem, qui pacem ad
fers: quam qui non habuerunt antecessores tui, pon
tifices non fuerunt. Neque enī sequebantur Christū,
qui pacem suis dedit, eandemq; hereditariam reli
quit: Pacem inquires meam do uobis, pacem meam
relinquo uobis. Igitur & uicarij eius non fuerunt,
cuius uicem non tenuerunt: Dei enim regnare, est
pacem tenere: immo alienissimi fuerunt a Christo,
cuius adspersati studia, diuersum uitæ genus secuti
sunt. Illius pax est enim, hi bella sequebantur. Ille
seruare docendo homines studuit, hi perdere armis
satagebant. Ille suum cœleste regnum esse ostendit,
hi primo loco mundi imperia quæsiuerūt. Ergo nec
beati fuerunt, quia pacifici nō fuerunt. Nec filij dei
fuerunt: quia beati, Christus inquit, pacifici, quoniā
uocabuntur filij dei. En per te restauratam pacem
igitur, quæ istorum peruersitate collapsa ferebatur.

Atq;

LEONEM X. PRAEFATIO.

Atque hanc literati imprimis homines magno acceperunt exhibente te gaudio. Deinde ij quoq; a quibus iniuste ablata per fraudem multa fuerant, cupiissime complexi sunt. Venit enim cum pace una, restituyente te, iusticia: quoniam iuxta Prophetæ uerbum, hoc potissimum tempore iusticia & pax osculatae sunt. Venit & fides, & illa uenit tēporis filia Veritas: ac regiæ abunde uirtutes, clementia & mā suetudo. Vides quot simul bonorū autor fueris Leo decime? Tu pacem adferēs, pacis simul, hoc est, optimarum artium inuexisti studia. Et iusticiam reddidisti: quia in pace leges sūt, ex legibus uero iusticia est. Et libertatem reduxisti: quam comitata ueritas magno & ipsa temporum tuorum hominibus emolumento fuit. Pax etenim esse in tyrannide nulla potest, quia fides non est: Nec iusticia esse potest, quia suum cuique non est, & quia leges opprimunt tyranni: nec uerum dicere licet, quia libertas non est. At nunc uere liberi sumus: quia pacem habemus: quam habentes, pacis quoque adhibebimus studia. Quod sub Iulio igitur bellorum autore non licuit, ut esset hæc tranquillitas, id sub te pacis restauratore usurpabimus, ut in literis cōquiescamus. Proinde in lucem prodeat, si quid diu latuit: & eo maiori cū fiducia prodeat, quanto quidq; uerius, quātoq; syn-

cere magis scriptum est. Qualis hic est liber: quem alij iccirco non tulerunt pontifices, quia uerum audire noluerunt: tu iccirco amabis, quia ueritatis iam ante poculum nobis propinasti. Nam ad te meliore conscientia pontificem quid pertinet, quod contra Ecclesiastici status dignitatem scriptus ab illis ferebatur? Aut quod in Pontifices maledicum esse dicebant? Profecto enim neque fuerunt pontifices illi, qui finxerunt Constantini donationem: quia pastores non fuerunt. Neque ecclesia fuit quæ eā accepit: quia Christifidelium conuentus non fuit. Si fuissent pastores enim, pauissent oues Christi, non deuorando inuasissent. Et si ecclesia fuisset, utiq; uocasset ad uitam & libertatem gentes, nō sub iugum traxisset imperia & nationes. Sic illa enim loquitur: Venite ad me omnes, qui concupiscitis me, & a generationibus meis adimplemini. Certe implet quos accepit hæc: ille malignantium conuentus inanibat, & exhauriebat. Tum pastores esse bonos uicarios suos iussit Christus, non uoraces lupos. Sic Petro dixit enim: Petre amas me, pasce oues meas. Pasce dixit oues meas, nō deuora plebem meam, sicut escam panis. Et in apostolatum uocans, faciam uos, inquit, piscatores hominum: hoc est, faciā ut prædicando, & bona exempla edendo, alliciatis ad ueritatem

errantes

LEONEM X. PRÆFATIO.

errantes à fide. Quod quia tu sequeris, ad officium rediſſe hunc ordinem, te id efficiente, te pacem, te libertatem, te iuſticiam, & ueritatem reuocante, gaudemus & exultamus. Quæ lætior nãq; audiri uox potuit? Quod ſuauius uerbum? Itaque paruo negotio, puta uno propoſito uerbulo, magnam ſuſtulisti è medio hominum ueſtrorum indignationem, uehementem compoſuiſti animorum motus, exitia interuertisti, tumultus compeſcuiſti. Quod futurum igitur fuit, ſi in malum aliquem pontificem incidiffent hæ hominum cogitationes, ut ui & uiolentia eriperemus ab iniuſtis poſſeſſoribus multa: hoc per te factum eſt, ut citra turbam quieſcendo conſequamur omnia. Vides quale tuum factum interpretor uere pontifex Leo? Quod armis perſequendum erat, id beneficentiæ acceptum tuæ referre licet. Quapropter deſinant quidam metuere, ne tu ægre ſeras, ſi ædatur hic denuo liber: quod illi ante præpoſteri pōtifices, ne haberetur in manibus, uetuerūt. Nihil eſt tibi enim cōmune cū illis: quia nihil fuit ipsis cū Chriſto. Nam illi ſub fraudis ſuco ſecularia ad ſe imperia traxerūt: tu in ſyncero ueritatis ſplēdore cœleſtē dominationē, id eſt, pacis regnū aperuiſti. Per te illa igitur Chriſtiana reuiuſcit ueritas: quæ cum

VL. HVT TENI AD

oppressa diu fuerit, nunc se colligit, & captiua iam pridem ab illo reducta obscuritatis carcere, lucē re uidere meretur. Qua fiducia elatus, audet ab inferis exurgens Valla, in hominum aures atque oculos recipere sese: ob id magis etiā quod fuit tuis olim maioribus charus: a quibus ut hanc ueluti hereditariam accepisti uirtutē, ita in alijs minime degeneras. Nam sicut eruditione illum magistrum tuum Politianum refers, ita moribus ab atauo Cosmo alicnus minime uideris. Cuius quemadmodum prima laus fuit, quod in sua ciuitate unus omnia potuit, non oīa uoluit: ita tuum quoque encomion esto, quod cum regnare ut Imperator posses, custodire ut pastor maioris. Sed in Cosmo fuit hoc imprimis admirandum, quod ineruditus ipse coluit eruditos, undique ad sese accersens, & ope atque opibus iuuans: Laurentius uero pater & coluit doctos, & fuit ipse doctrina inter primos suæ ætatis commemorandus. Felicē hanc igitur domum, quæ iuuandis instituta est literis. Cui alteri enim debentur seculi huius dotes? Cuius alterius beneficio reuocatæ ab interitu græcæ pariter ac latinæ sunt literæ? Vt soli sint in Italia Florētini, quos tanto accepto cōmodo, tyrānorū pœnitere nō debeat. Scilicet charus fuit maioribus tuis Valla, cum uiueret: tibi ob illorum reuerentiā, ne mortuus quidem

LEONEM X. PRAEFATIO.

quidem negligendus est. Vbi sunt illi itaque metuen-
 dum qui putabāt, ut ferres tu operis huius diuulga-
 tionem? Quasi uero unquam ab animo tuo recepta
 sit fraus eorum, qui scelerate mentiti sint de Cōstan-
 tino: aut non is sit libellus hic, qui legi ab omnibus
 non possit tantum, sed necessario debeat etiam: cum
 permagnus sit ex eo fructus, dū ueritas pernoscitur.
 At maledicus est: immo uero iccirco bonus, quia in
 malos acerbus est. At in pontifices impius est: imō
 in tyrannos eius. Nam si præmia debentur apud
 Græciæ ciuitates tyrānicidis, quid ijs dabimus, qui
 tyrannidem quoq; ipsam impugnant? Aut si pietas
 est amare patriam, quomodo impie agit qui hostem
 illius odit? An non fuerunt Christianorū hostes illi
 pontifices, qui omnium ad se opes traxerunt, omni-
 bus liberis seruitutem moliti sunt? Qui imperio re-
 ges, pecunia ciues dispoliabāt? Qui palliatos nobis
 ab urbe tanto patrimoniorum nostrorum dispendio
 episcopos mittebant? Aut uicarij fuerunt Christi,
 qui illius uicem non gesserunt: quo de scriptum est:
 In pace factus est locus eius? Vel si tyranni sunt qui
 in liberos imperium sibi desumunt: quis hoc magis
 facit, quam is, qui libertatis conseruatorem, hoc est
 Romanorum principem in seruitutem adserit? Ergo
 non maledicit pontificibus Valla, sed in tyrannos ue-

VL. HVT TENI AD

ra dicit: ob idq; tibi ualde placere putari debet: tibi inquam hoc genere, his maioribus ædito, hac eruditione, hoc etiam nomine prædito. Non debet ex Medicibus uni conuenire mendacium. Et in tantam doctrinam peruersitas non admittitur. Nec fraudis humilitatem ad sese accepit Leonina magnitudo, quæ hanc uersat in ore Græci poëtæ sententiam: *ψεύδεος ἀνελύθεος, ἀλήθεια γενναῖος*. Præterea hoc in libello, si usquàm, ostendit Laurentius, qui uir, quanto præditus animo fuerit: qui maximo etiam proposito, ut illa tempestate, periculo, ueritatem deferere noluit: quanto rectius & Christiane magis, quàm ille nuper asinus, qui Iul. secundo pulchræ illius donationis priuilegium, quod è Græco transtulisse dicit se, cum nos græce scriptum esse ignoraremus, nō citra doctissimi uiri, & se per omnia melioris contumeliam dedicauit. Adsentebatur ille enim, ut uni placeret: hic uerū dixit, ut multis prodesset. Quid ad Christiani hominis & boni uiri perfectionem deest? Quàm te non nouerunt igitur, qui metuant ingratum hunc fore tibi Valle laborem. Si nossent enim, non ex prædonum pontificū moribus tuam æstimarēt uitam. A quibus ego multum dissentio, & cū tuā predicari famā audio, & hanc optimæ opinionis plenam promissionem ubi consydero.

LEONEM X. PRAEFATIO.

consydero. Restauras tu enim pacem. At pax esse
 inter raptores, & eos à quibus rapitur, nisi suū red
 datur, nulla potest. Neque tu, nisi rem ipsam praesta
 re uelles, inania nobis proponeres uerba. Itaq; sic
 opinor ualde succensuisses tu mihi, si non tam con
 tra animi sententiam mei, quā etiam contra com
 muncem omnium sensum (quis est enim qui ita sen
 tiat?) probassem apud te piaculare signū, quod
 de Constantino mentiti sunt illi pseudopontifices,
 qui occidentis imperiū cum urbe Roma gentium do
 mina, concessum ab hoc sibi contenderunt. Quorum
 in hoc potissimum audaciam miror, quod ueriti non
 sunt id affirmare, quod crediturum neminē scirent.
 Sed Germanis persuasuros se putabāt, utpote quos
 cerebrum non habere fama est: atq; igitur ingenio
 usi non sunt. Quippe si fuisset cum alijs sibi genti
 bus negotium, utiq; nō sic frigida esset haec effictio,
 & cautius moliti hoc commentum essent: nisi repe
 ritur qui ostendat ex imperatoribus ulli, antequam
 ad Germanos perueniret imperij nomen, intenta
 tam fuisse hanc fraudem. Nimum me ergo, nimum
 proh Christe poenitet ibi maiorum nostrorum: qui
 sic obtusi fuerunt, ut eos falleret captio, pueris eti
 am cognitu facilis. Sed eo maiori fraus illorum
 odio digna est, quo deterius simplicitate abusi sunt
 nostra.

VL. HVT TENI AD

nostra. Tuã uero beatissime Leo, quis satis admirari potest felicitatem: in quo istam uerti contigit in melius pontificũ mutationem? Habebit enim meliores ab hoc tempore Pontifices ecclesia, nisi non ex animo fiat ista promissio: sed ex animo fit. Atq; igitur quedam est hæc iniuria tua ab ijs, qui uel dubitant, contra impudentissime effectam Cõstantini donationem scribentes, an laturus sis. In illos uere detestandi sceleris commẽtores pontifices, omnia acerbissima dicta, omniaq; ferocissima facta conueniunt. Quid ni? In depeculatores, in fures, in tyrannos, in latrones. Quis uiolentior enim latro est, quã qui ita rapit, ut rapiendi modum nullum statuatur? Hi fuerunt qui in minimo arrepta occasione, ad immẽsum progressi sunt diripiendi licentia. Qui gratias uennum exposuerunt: qui condonationes, qui dispensationes, & infiniti generis bullas qui uendiderunt tanto iam tempore. Qui in peccatorum remissione precium statuerunt, & in poenis inferorum inueniunt sibi lucrum. Qui sacerdotia hic, eleemosynam parentum nostrorum passi sunt ab se mercari. Qui Germanis persuaferunt episcopos nõ esse, qui ab se pallia non emerint, multis aureorum milibus. Qui contenti non sunt exigere extra ordinem quotannis semel, sed mittebant quoties in mẽtem uenisset, qui collige

LEONEM PRAEFATIO.

colligerent alijs alij de causis: nōnulli quasi bellum
apparaturi contra Turcas: alij ut templum, quod
perfici non curant, Romæ diuo Petro extruāt. Qui
cum hæc omnia facerent, tamē salutarise uulgo bea-
tissimos & sanctissimos uolebāt: nec aliquid in suos
mores dici patiebantur, nedum fieri. Si quis uero li-
bertatis meminisset, aut si quis rapientibus impedi-
mētum, aut moram siquis omnino obiecisset, in eius
seuiebant animam, perdentes actutum. His talibus
iam insatiādis latronibus, tam immittibus tyrānis,
nōne inimicum tibi ualde putas, si quis te inserat
Leo maxime: Aut non optime de statu pontificio
meritus uidetur, qui te magna uoce, quia nihil cum
illis commune habeas prædicet: illis contra omnia
quæ ad successionem Petri attinent, detrahat? Vel
non benedices illi pacis restaurator, qui his maledi-
xerit bellorum & seditionum autoribus? Quinimō
te noui, maledices his ipse, ut in quemlibet eorum
conueniat propheticū hoc: Dilexit maledictionem,
& uenit ei: noluit benedictionem, & elongabitur
ab eo. Sic maledicendo perdebant illi enim animas
hominum, quasi non esset deo chara hæc possessio.
Ergo non fuerunt pastores: quia non custodiebant
animas, sed perdebant: & circumeuntibus domini-

VL. HVT TENI AD

eum gregem lupis obijciebant Christi oues. Non pastores fuerunt illi inquam, sed lupi: non custodes, sed proditores & fures. Quamobrem iure optimo maledicere illis licet: quia deo curæ nō sunt, quibus pax dei curæ non fuit. Tandem igitur pontifex in ecclesia non fuit, quādiu pax non fuit. Quinetiam nec dicere bene, nec facere licebat, quādiu quidem illi grassabantur per ouile dei uoraces lupi. Illæ deuiabant uincam domini singulares feræ: Illi dominabantur orbi Christiano incomparabiles tyranni: quibus de Hieremias dicit: Pastores multi demoliti sunt uincam meam, conculcauerunt pariem meam. Nam si tanto quisque peior tyrannus est, quanto ex ciuium corporibus plura, ut tutus ipse grassetur, nec cauerit: quid de illis dicendum est, qui ut opes haberent, animarum passim cædem instituebant? Qui ob adsertam ueritatem, non corpora hominum trucidare contenti erant, sed illam perimebant etiam amicam dei animam, sponsam dei, illud nobile inferorū spoliū, illam tanti laboris mercedem, illud sanguine Christi quæsitum præmiū pessundabant, occidebant, deuorabant. Quibus nos uicissim non inuidebamus, quia potentes erāt: sed oderamus, quia nocentes. Tui uero amorē profundissime insitum iam
Christia

LEONEM X. PRAEFATIO.

Christianorum animis, quæ satis erit alacritas beatissime Leo, ut ostēdamus? Tu ille orbis amor, illud humani generis delictum, restaurator pacis, bellorū extinctor, autor securitatis, turbarum sedator, pater studiorū, fomes literarum, optimarum artium, felicitis ingeniorum cultus reparator: quo de scriptū est per prophetam: Orietur in diebus eius iusticia & abundantia pacis. Quanto solidiorem hanc laudem complectuntur, quā illa nuper de suis bellis, suis triumphis decantata Iulio. Sunt enim laudabilia pontificis opera, illa ferocissima erant tyranni facta. Scilicet pontifex nemo fuit, qui secularia ad se regna quomodocunq; etiam pertraxit: nec uicarius Christi aut Petri successor fuit, quisquis piacularem Constantini donationem, quæ nec facta unq; est, nec fieri potuit, adseruit. Cuius ego improbationem, tantum abest ut impiam putem, ut uehemēter pontificiæ dignitati detrahere eos existimem, qui hanc probent: tibi uero gratissimum facere me confidam, qui reiectum nuper & damnatum hac de re Vallæ libellum, ueluti ex tenebris in lucem, ab interitu ad uitam reuocem. Quin etiam ipsum tibi illud dedico, ut testatum sit, quā te pōtifice renata libertate, uerum dicere licuerit omnibus, uerumq; scribere.

VL. HVTTENI PRAEFATIO.

Scribere . Quod etsi non dubitem , quin ualde tibi
placeat : tamen ubi hoc publico aliquo testimonio
adprobatum abs te intellexero , dabo operam ut se
pe aliquid tale inueniam . Interea Christus Opt.
Max. sic bonum te , sic uerum pontificē nobis
diu incolumen seruet . Ex arce Steckel-
berg, Calend. Decemb. Anno post
millesimum & quingentesi-
mum, decimo septimo.

FINIS.

2 LA VREN

TII VALLENSIS, PATRITII RO

mani, de falso credita & ementita Constantini donatione Declamatio.

Lures à me libri, cōpluresq; emissi sunt in omni ferè doctrinarum genere. In quibus quod à nōnullis magnisq; & longo iam æuo probatis autoribus dissentio: cū sint qui indigne ferant, meq; ut temerarium sacrilegumq; crimentur. Quid tādē nūc facturi quidam putandi sunt? quantopere in me debacchaturi? & si facultas datur, quam auide me ad supplicium festinanterq; rapturi? qui non tantum aduersus mortuos scribo, sed aduersus etiam uiuos: nec in unum alterumue, sed in plurimos: nec contra priuatos modo, uerum etiam contra magistratus. At quos magistratus? nempe summum Pontificem: qui non temporali solum armatus est gladio, regum ac principū more, sed ecclesiastico quoq; ut ab eo neq; subter ipsum, ut sic loquar, clipeum alicuius princi-

C pum

LAVRENT. VALLÆ IN

pum protegere te possis, quo minus excommunicatione, anathemate, execratione feriare. Quod si prouideret, ut dixit, sic fecisse existimatus est, qui inquit: Nolo scribere in eos, qui possunt proscribere: quanto mihi magis idem faciendum esse uidetur in eum qui ne proscriptioni quidem reliquerit locum, quiq; inuisibilibus me potestatis suae iaculis persequatur: ut iure possim dicere: Quo ibo a spiritu tuo, & quo a tua fugiam facie? Nisi forte putemus, patētius hæc esse laturum summum sacerdotem, quam ceteri facerent. Nihil minus: siquidem Paulo, quod bona se conscientia conuersatum esse diceret, Ananias princeps sacerdotum coram tribuno, qui iudex sedebat, iussit obuerberari: & Phassur eadem præditus dignitate, Hieremiam ob loquendi libertatem coniecit in carcerem. Sed illum tribunus ac præses, hunc rex aduersus iniuriam pontificis tutari & potuit & uoluit. Me uero quis tribunus, quis præses, quis rex est manibus summi sacerdotis, si me rapuerit ille, etiam ut uelit, eripere poterit? Verum non est causa cur me duplex hic periculi terror conturbet, arceatq; a proposito. Nam neque contra ius phasq; summo pont. licet aut ligare quippiam, aut soluere: & in defendenda ueritate atq; iusticia profundere animam, summæ uirtutis, summæ laudis, summi præmij est.

An uero

DON. CONST. DECLAMATIO.

An uero multi ob terrestrem patriam defendendam
mortis adire discrimen: ego ob cœlestem patriam
assequendam (assequuntur aut eam qui deo placet,
non qui hominibus) mortis discrimine deterrehor?
Faceffat igitur trepidatio, procul abeant metus, ti-
mores excidant. Forti animo, magna fiducia, bona
spe, defendenda est causa ueritatis, causa iusticiæ, cau-
sa dei. Neq; enim is uerus habendus est orator, qui
bene scit dicere, nisi & dicere audeat. Audcamus
igitur accusare, quicumq; digna committit accusatio-
ne. Et qui in omnes peccat, unius pro omnium uoce
carpatur. At non debeo palam obiurgare fratrem,
sed inter me & ipsum. Immo publice peccans, &
qui priuatum consilium non admitteret, publice ar-
guendus est, ut ceteri timorem habeant. An nō Pau-
lus, cuius uerbis modo sum usus, in os Petrum coram
ecclesia reprehendit, quia reprehensibilis erat? &
hoc ad nostram doctrinam scriptum reliquit. At nō
sum Paulus, qui Petrum possum reprehendere. Immo
Paulus sum, qui Paulum imitor: quemadmodum,
quod multo plus est, unus cum deo spiritus efficior,
cum studiose mandatis illius obtēpero. Neq; aliquē
sua dignitas ab increpationibus tutū reddidit, quæ
Petrum nō reddidit, multosq; alios eodem præditos

LAVREN. VALLAE IN

gradu: ut Marcellū, quod dijs libasset: ut Celestinū,
quod cum Nestorio hæretico sentiret: ut quosdam
etiam nostra memoria, quos ab inferioribus (Quis
enim non est inferior papa?) reprehensos scimus,
ut taceam cōdemnatos. Neque uero id ago, ut quē-
piam cupiam insectari, & in eum quasi Philippicas
scribere: hoc enim à me facinus procul absit: sed ut
errorem à mentibus hominum conuellam, ut eos à
uitijs sceleribusq; uel admonendo, uel increpando
summoueam. Nō ausim dicere, ut alij per me edocti,
luxuriantem nimijs sarmentis papalem sedem, quæ
Christi uinea est, ferro coërceant: & plenas uuas,
non graciles labruscas ferre compellant. Quod cum
facio, num quis erit, qui aut mihi os, aut sibi aures
uelit occludere, ne dicam supplicium mortemq; pro-
ponere? Hunc ego si hoc faciat, etiam si papa sit,
quid dicam esse? Bonum ne pastorem? an aspidem
surdam: quæ nolit exaudire uocem incantantis, ue-
lit eiusdem membra morsu præstringere uenenoq;?
Scio iamdudum expectare aures hominū, quod nam
pontificibus Romanis crimen impingam: profecto
ingēs, siue supinæ ignoratiæ, siue immanis auaritiæ,
quæ est Idolorum seruitus: siue imperādi uanitatis,
cuius crudelitas semper est comes. Nā aliquot iam
seculis aut non intellexerunt donationem Constan-
tini

DONAT. CONS. DECLAMATIO.

tini commentitiam fictamq; esse, aut ipsi sinxerunt:
 siue posteriores in maiorum suorum dolis uestigia
 imprimētes pro uera, quam falsam cognoscerent, de-
 fenderunt: Dedecorantes pontificatus maiestatem,
 dedecorantes ueterum pontificum memoriam, de-
 decorantes religionem Christianam, & omnia cædi-
 bus, minis flagitijsq; miscētes. Suam esse aiunt urbē
 Romam, suum regnum Siciliæ, Neapolitanumq;:
 suam uniuersam Italiam, Gallias, Hispanias, Germa-
 nos, Britannos, suum deniq; occidentem. Hæc enim
 cuncta in ipsa donationis pagina contineri. Ergo
 hæc omnia tua sunt summe pontifex? omnia tibi in
 animo est recuperare? omnes reges ac principes oc-
 cidentis spoliare urbibus, aut cogere ut annua tibi
 tributa pensitent, sententia est? At ego contra exi-
 stimo, iustius licere principibus spoliare te imperio
 omni quod obtines. Nam ut ostendam, donatio illa,
 unde natum esse suum ius summi pont. uolunt, Silue-
 stro pariter & Constantino fuit incognita. Verum
 antequam ad confutandā donationis paginā uenio,
 quod unum istorū patrociniū est, nō modo falsum,
 uerumetium stolidum: ordo postulat, ut altius re-
 petam. Et primum dicam, non tales fuisse Constan-
 tinum Siluestrumq;: Illum quidē qui donare uellet,
 qui iure donare posset: qui, ut in manum alteri ea

LAVRENTI VALLAE IN

traderet, in sua haberet potestate: Hunc autem, qui uellet accipere, quiq; iure accepturus foret. Secundo loco: si hæc non essent, quæ uerissima atque clarissima sunt, neque hunc acceptasse, neque illum tradidisse possessionem rerum, quæ dicuntur donatæ, sed eas semper in arbitrio & imperio Cæsarū permansisse. Tertio, nihil datum Siluestro à Constantino, sed priori pontifici, ante quem & baptismum acceperat: donaq; illa mediocra fuisse, quibus papa degere uitam posset. Quarto, falso dici, donationis exemplū aut apud decreta reperiri, aut ex historia Siluestri esse sumptum: quod neque in illa, neque in ulla historia inuenitur: In eo quædam contraria, impossibilia, stulta, barbara, ridicula contineri. Prærea loquar de quorundam aliorum Cæsarum uel simulata, uel friuola donatione. Vbi ex abundantē adijciam, si Silvester possedisset, tamen siue illo, siue quouis alio pontifice à possessione deiecto, post tantam temporis intercapedinem, nec diuino nec humano iure posse repeti. Postremo, ea quæ à summo pontifice tenentur, nullius temporis longitudine posse præscribi. Atque quod ad primam partem attinet (loquamur autem de Constantino prius, deinde de Siluestro) non est committendum, ut publicam quasi & Cæsaream causam, nō maiore quam priuatæ solent,

DON. CONST. DECLAMATIO.

lent, ore agamus. Itaque quasi in contione regum
ac principum orās, ut certe facio: nam mea hæc ora
tio in manus eorum uentura est: libet tanquam præ
sentes, & in conspectu positos alloqui. Vos appello
reges ac principes (Difficile est enim priuatum ho
minem animi regij concipere imaginem) uestram
mentem inquirō, conscientiam scrutor, testimonium
postulo. Nunquid uestrum quispiam si fuisset Cōstan
tini loco, faciendum sibi putasset, ut urbem Romam,
patriam suam, caput orbis terrarum, reginam ciui
tatum potentissimam, nobilissimam, ditissimam po
pulorum, triumphatricē nationum, & ipso aspectu
sacram, liberalitatis grātia donaret alteri, & se ad
humile oppidum conferret, deinde Bizantium? Do
naret præterea, una cum Roma, Italiam, non pro
uinciam, sed prouinciarum uicttricem: donaret tres
Gallias, donaret duas Hispanias, donaret Germa
nos, donaret Britannos: totum donaret occidentem,
& se altero ex imperij oculis orbaret? Hoc ego,
ut quis faciat compos mentis, adduci non possum,
ut credam. Quid enim uobis expectatius, quid iu
cundius, quid gratius cōtingere solet, quam imperijs
accessionē uestris uos regnisq; adiungere, & longe
lateq; quam maxime proferre ditionem? In hoc, ut
uidere uideor, omnis uestra cura, omnis cogitatio,

LAVREN. VALLAE IN

omnis labor diesq; noctesq; cōsumitur. Ex hoc præcipua spes gloriæ: propter hoc uoluptates relinquitis: propter hoc mille pericula aditis: propter hoc charissima pignora, propter hoc partem corporis æquo animo amittitis. Siquidem neminem uestrum aut audiui aut legi à conatu ampliandi imperij fuisse deterritū, quod aut luminis, aut manus, aut cruoris, aut alterius membri iacturā fecisset. Quin ipse hic ardor, atque hæc late dominandi cupiditas, ut quisq; maxime potens est, ita eū maxime angit atq; agitat. Alexander non cōtentus deserta Lybiæ pedibus peragrassè, orientem ad extremum usq; Oceanum uicissè, domuisse Septentrionem: inter tot uulnera, tot casus, recusantibus iā detestantibusq; tam longinquas, tã asperas expeditiones militibus, ipse sibi nihil effecisse uidebatur: nisi & occidentem, & omnes nationes, aut ui, aut nominis sui autoritate, sibi tributarias reddidisset. Parum dico. Iam Oceanum transire, & si quis alius orbis esset explorare, ac suo subijcere arbitrio destinauerat. In cœlū tandem, ut opinor, tentasset ascendere. Talis serè est omnium regum uoluntas, & si non omnium talis audacia. Taceo quanta scelera, quot abominanda propter imperium assequendum ampliādūmuc admissa sunt: ut nec fratres à fratribus, nec filij à parentibus, nec pa-

DON. CONST. DECLAMATIO.

nec parentes à filiorum sanguine nepharias abstineant manus. Adeo nusquam magis, nusquam atrocius grassari solet humana temeritas: & quod mirari possis, non segniores ad hoc uideas animos senum quàm iuuenum, orborum quàm parentum, regum quàm tyrannorum. Quod si tanto conatu dominatus peti solet, quanto maiore necesse est conseruetur. Neque enim tantopere miserum est non ampliari imperium, quàm imminuere. Neque tam deforme, tibi alterius regnum non accedere tuo, quàm tuum accedere alieno. Nam quod ab rege aliquo aut populo legimus, nonnullos prepositos regno aut urbibus: id factum est non de prima, nec de maxima, sed de postrema quodammodo ac minima imperij parte. Atque ea ratione, ut donatorem, qui donatus est, quasi dominum, & se ministrum illius semper agnosceret. Nunc quaeso. nonne abiecto animo, & minime generoso uidetur esse, qui opinantur Constantinum meliorem à se imperij alienasse partem? Non dico Romam Italiamque, & cetera, sed Gallias: ubi ipse praelia gesserat, ubi solum diu dominatus fuerat, ubi suae gloriae suique imperij rudimenta posuerat. Hominem, qui cupiditate dominandi, nationibus bella intulisset: socios affinesque bello civili persecutus imperio priuasset. Cui nondum perdomitae ac profligatae reliquiae essent alterius factionis. Qui cum multis

LAVRENT. VALLAE IN

nationibus bella gerere nō modo soleret sp̄e gloriæ
imperijq; sed & necesse haberet, utpote a Barbaris
quotidie laceffitus. Qui filijs, qui coniunctis sangui-
ne, qui amicis abundaret. Qui Senatum populumq;
Ro. huic factō repugnaturum nosset. Qui expertus
esset instabilitatem uictarum nationum, & ad omnē
ferē Ro. principis mutationem rebellantium. Qui
se meminisset more aliorum Cæsarum, non electione
patrum cōsensuq; plebis, sed exercitu, armis, bello,
dominatum occupasse. Quæ tam uehemens causa
& urgens aderat, ut ista negligere, & tanta libera-
litate uti uellet? Aiunt, quia effectus erat Christia-
nus. Ergo ne imperij optima parte sc abdicaret?
Credo, scelus erat, flagitium, nephas, iam regnare:
nec cum Christiana religione cōiūgi poterat regnū.
Qui in adulterio sunt, qui usuris rem auxerunt, qui
aliena possident: hi post baptismum alienam uxore,
alienam pecuniam, aliena bona reddere solēt. Hanc
cogitationem si habes Constantine, restituere urbi-
bus libertatem, non mutare dominū debes. Sed non
id in causa fuit: tantum in honorem religionis, ut fa-
ceres, adductus es. Quasi religiosum sit magis, re-
gnum deponere quā pro tutela religionis illud ad-
ministrare. Nam quod ad accipientes attinet, neque
honestā erit illis, neq; utilis ista donatio. Tu uero si
Christia

DON. CONST. DECLAMATIO.

Christianum te ostendere, si pietatem indicare tuā,
si consultū nō dico Ro. ecclesiæ uis, sed ecclesiæ dei,
nūc præcipue, nūc principē agas, ut pugnes pro his,
qui pugnare nō possunt, nec debēt: Vt eos tua autori-
tate tutos reddas, q̄ insidijs iniurijsq; obnoxij sunt.
Nabuchodonosor, Cyro, Assuero, multisq; alijs prin-
cipibus sacramētum ueritatis deus aperire uoluit:
a nullo tamen eorum exegit, ut imperio cederet, ut
partem regni donaret: sed tantum libertatem He-
brais redderet, eosq; ab infestātibus finitimis prote-
geret. Hoc satis fuit Iudæis, hoc sat erit & Christia-
nis. Factus es Constantine Christianus. At indignis-
sima res est, Christianum te nunc imperatorem, mi-
nore esse principatu, quā fueras infidelis. Est
enim principatus præcipuam quoddam dei munus,
ad quem Gentiles etiam principes a deo eligi exis-
timantur. At erat lauatus a lepra, ideo uerosimile
est referre gratiam uoluisse, & maiore munera
reddere quod acceperat. Ita ne? Naaman ille Syrus
ab Heliseo curatus, munera tantum offerre uoluit,
non dimidium bonorum: Constantinus dimidium im-
perium obtulisset? Piget me impudēti fabellæ, tanq̄
indubitatæ historiæ respondere. Sic enī hæc fabula,
ex historia Naaman & Helisei, ut altera draconis,
ex fabuloso dracone Beli adumbrata est. Sed ut
ista con

LAVRENT. VALLAE IN

ista concedam, nunquid in hac historia de donatione fit mentio? Minime. Verum de hoc commodius postea. Lauatus est à lepra, coepit ob id mentem Christianam: dei timore, dei amore imbutus est, illi honorem habere uoluit. Non tamen persuaderi possum cum tanta donare uoluisse. Quippe cum uideam neminem, aut Gentilem in honorem deorum, aut fideliem in honorem dei uiuentis, imperium deposuisse, sacerdotibusq; donasse. Siquidem ex regibus Israël nemo adduci potuit, ut pristino more ad templum Hierusalem populos sacrificaturos ire permetteret: eo uidelicet timore, ne forte ad regē Iudæ, à quo defecerant, redirent, sacro illo cultu religionis admoniti ac tēpli maiestate. At quanto hoc magis est, quod fecisse dicitur Cōstantinus? Ac ne quid tibi propter curationem lepræ blandiaris, Hieroboam primus à deo in regē Israël electus est, & quidem ex infima conditione, quod mea sententia plus est, quam esse lepra lauatum: & tamen is non est ausus regnum suum deo credere: & tu uis Constantinū regnum deo donasse, quod ab illo nō accepisset? Qui praesertim, id quod in Hieroboam nō cadebat, offenderet filios, deprimeret amicos, negligeret suos, lederet patriā, mœrore omnes afficeret, suiq; obliuisceretur. Qui si etiam talis fuisset, & quasi in alium hominē uersus: certe

DON. CONST. DECLAMATIO.

certe non defuissent qui eum admonerent, & in pri-
mis filij, propinqui, amici. Quos quis est qui non pu-
tet protinus Imperatorem fuisse adituros? Ponite
igitur illos ante oculos, mente Constantini audita,
trepidus, festinantes, cum gemitu lachrymisq; ad ge-
nua principis procumbentes, & hac uoce utentes:

ITA ne pater antehac filiorū amātissime, filios Oratio si-
priuas, exheredas, abdicas? Nam q; te optima ma-
liorum ac
ximaq; imperij parte exuere uis, non tā querimur, necessario
quam miramur. Querimur autem, q; eam ad alios rum Con-
fers, cum nostra & iactura & turpitudine. Quid stātini, ad
enim causa est, q; liberos tuos expectata successione illum-
imperij fraudas, qui ipse unā cum patre regnasti?
Quid in te commisimus? qua in te, qua in patriam,
qua in nomen Romanum, ac maiestatem imperij im-
pietate digni uidemur, quos præcipua optimaq; pri-
ues principatus portione: qui a patrijs laribus, a cō-
spectu natalis soli, ab assueta aura, a uetusta consue-
tudinē relegemur? Penates, phana, sepulchra exu-
les relinquemus, nescio ubi aut qua terrarum re-
gione uicturi? Quid nos propinqui, quid nos amici:
qui tecum toties in acie stetimus: qui fratres, paren-
tes, filios hostili mucrone confossos, palpitantesq; cō-
speximus, nec alienā morte territi sumus, & ipsi pa-
rati pro te mortem oppetere, nunc abs te uniuersi
destitui

LAVRENT. VALLÆ IN

desistimur? Qui Romæ gerimus magistratus, qui
urbibus Italiæ, qui Gallijs, qui Hispanijs, qui cæteris
prouintijs præsumus, aut præfuturi fuimus: oēs ne re
uocamur, oēs priuati iubemur esse? An iacturā hanc
aliunde pēsabis? Et quomō pro merito ac pro digni
tate poteris, tanta orbis terrarum parte alteri tra
dita? Num qui præerat centum populis, eum tu Cæ
sar uni præficies? Quomodo tibi istud in mētē ut
nire potuit? quomodo subita tuorum te cœpit obli
uio: ut nihil te misereat amicorum, nihil proximorū,
nihil filiorum? Vtinam nos Cæsar, salua tua dignita
te atque uictoria, in bello contigisset occumbere po
tius, quam ut ista cernamus. Et tu quidem de impe
rio tuo ad tuū arbitratum agere potes, atq; etiam
de nobis, uno duntaxat excepto: in quo uel ad mor
tem usque crimus cōtumaces, ne à cultu deorum im
mortalium desistamus, magno etiam alijs exemplo:
ut scias tua ista largitas quid mereatur de religio
ne Christiana. Nam si non largiris Siluestro imperi
um, tecum Christiani esse uolumus, multis factum no
strum imitaturis. Sin largiris, non modo Christiani
fieri non sustinebimus, sed inuisum, detestabile, exe
crandum nobis hoc nomen efficies: Talesq; reddes,
ut tandem tu & uitæ & mortis nostræ miserearis:
nec nos, sed te ipsum duritiæ accuses. Nonne hac
oratione

DON. CONST. DECLAMATIO.

oratione Constantinus, nisi extirpatam ab eo uoluimus humanitatem, si sua sponte non mouebatur, motus fuisset? Quid si hos audire noluisse? Non erant qui huic facto & oratione aduersarentur & manu? An S. P. Q. R. sibi tanta in re nihil agendum putasset? Nonne oratorem, ut ait Virgilius, grauem pietate & meritis aduocasset, qui apud Cōstantinum hanc haberet orationem?

Cæsar, si tu tuorum immemor es, atq; etiam tui, Oratio p. ut nec filiis hereditatem, nec propinquis opes, nec patri R. amicis honores, nec tibi imperium esse integrum uis ad Conf. lis: non tamen S. P. Q. R. immemor potest esse sui tui iuris, suæq; dignitatis. Etenim quomodo tibi tantū permittis de imperio Ro. quod non tuo, sed nostro sanguine partum est? Tū ne unum corpus in duas secabis partes? & ex uno duo efficies regna, duo capita, duas uoluntates? & quasi duobus fratribus gladios, qui de hereditate decernant, porriges? Nos ciuitatibus, quæ de hac urbe bene meritæ sunt, iura ciuitatis damus, ut ciues Ro. sint: tu a nobis dimidium imperij aufers, ne hanc urbem parentem suam agnoscat? Et in alueis quidem apium si duo reges nati sint, alterum qui deterior est, occidimus: Tu in alueo imperij Ro. ubi unus & optimus princeps es, alterū, & hunc deterrimum, & non apem, sed fucum

LAVRENT, VALLAE IN

sed fucum collocandum putas? Prudentiam tuam uehementer desyderamus Imperator: Nam quid futurum est, si uel te uiuo, uel post tuā mortem, aut huic parti quam alicnas, aut alteri quam tibi relinquis, bellū a Barbaris natiōibus inferatur? Quo robore militū, quibus copijs occurremus? Vix nūctotius imperij uiribus possumus, tūc poterimus? An perpetuo mēbrū hoc cū illo in cōcordia crit? Ut reor, nec esse poterit: quum Roma dominari uelit, nolit pars illa seruire. Quin & te uiuo, breue intra tempus, reuocatis ueteribus præsidijs, suffectis nouis, te in tuum regnum profecto & longe agente, hic altero dominante, nōne omnia noua, id est, diuersa atque aduersa erūt? Regno fere inter duos fratres diuiso, protinus & populorum animi diuiduntur: & prius a se ipsis, quam ab externis hostibus bellum auspicatur. Idem euenturum in hoc imperio quis non uidet? An ignoras hanc olim imprimis fuisse causam optimatibus, cur dicerent citius se in conspectu Po. Ro. esse morituros, quam rogationem illam ferri sinerent, ut pars Senatus ac pars plebis ad incolendū Veios mitteretur, duasq; urbes communes Po. Ro. esse? Si enim in una urbe tantum dissensionum esset, quid in duabus urbibus futurum? Ita hoc tempore, si tantum discordiarū in uno imperio, testor consciētiam tuam,

DON. CONST. DECLAMATIO.

tuam, ac labores, quid in duobus imperijs fiet? Age uero, putas ne hinc fore, qui tibi bellis occupato, esse auxilio aut uelint, aut sciant? Ita ab armis atq; ab omni re bellica abhorrentes erunt, qui præficiuntur militibus atq; urbibus, ut ille q præficit. Quid? nonne hunc tam imperitum regnâdi, & iniuriæ facilem, aut Ro. legiones, aut ipsæ prouinciæ spoliare tentabunt? ut quæ sperabunt uel nō repugnaturum, uel pœnas non repetiturum. Credo me hercule ne unum quidem mensem illos in officio mansuros, sed statim & ad primū profectionis tuæ initium rebellaturos. Quid facies? Quid consilij capies, quum duplici atque adeo multiplici bello urgebere? Nationes, quas subegimus, cōtinere uix possumus: quomodo illis accedēte ex liberis gētibus bello resistetur? Tu Cæsar, quid ad te spectet, ipse uideris. Nobis autem hæc res non minus, q̄ tibi curæ esse debet. Tu mortalis es: Imperiū populi .Ro. decet esse immortale, & quantum in nobis est, erit: neque imperium modo, uerum etiam pudor. Scilicet, quorum religionem contemnimus, eorum accipimus imperium? & principes orbis terrarum huic contemptissimo homini seruiemus? Vrbe à Gallis capta, Romani senes demulceri sibi barbā à uictoribus passi nō sunt: Nūc sibi tot senatorij ordinis, tot prætorij, tot tribu

D nitiij

LAVRENT. VALLAE IN

nitij, tot cōsulares, triūphalesq; uiri, eos dominari
patitur, quos ipsi tanq̃ seruos malos omni contume-
liarum genere suppliciorumq; affecerūt? Isti ne ho-
mines magistratus creabunt? prouintias regēt? bel-
la gerent? de nobis sententias capitis ferent? Sub
his nobilitas Romana stipendia faciet? honores spe-
rabit? munera assequetur? Et quod maius, quodq;
altius penetret uulnus accipere possumus? Non ita
putes Cæsar Ro. degenerasse sanguinem, ut istud
passurus sit æquo animo, & non quauis ratione de-
uitandum existimet: quod mediussidius neq; mulie-
res sustinerent, sed magis se unā cum dulcibus libe-
ris, sacrisq; penatibus concremarent: Vt non Car-
thaginenses fœminæ fortiores fuerint, quā Roma-
næ. Etenim Cæsar si regē te delegissemus, haberes
tu quidem magnum de imperio Ro. agendi arbitri-
um: sed non ita ut uel minimū de ipsius imminueres
maiestate. Alioquin qui te fecissemus regem, eadem
facultate te regno abdicare iuberemus: nedū posses
regnum diuidere, nedum tot prouintias alienare,
nedū ipsum regni caput peregrino atq; humillimo
homini addicere. Canē ouili præfecimus: quem, si lu-
pi mauult officio fungi, aut eijcimus, aut occidimus.
Nunc tu cum diu canis officio in ouili Romano de-
scendēdo sis functus, ad extremum in lūpum nullo ex-
emplo

DON. CONST. DECLAMATIO.

emplo conuerteris? Atq; ut intelligas, quandoquidē nos pro iure nostro coges asperius loqui, nullū tibi in populi Ro. imperio ius est. Cæsar ui dominatum occupauit, occupauit Augustus, & in uitium successit, & aduersariorum partium profligatione se dominum fecit. Tiberius, Gaius, Claudius, Nero, Galba, Otho, Vitellius, Vespasianus, cæteriꝫ aut eadē aut simili uia libertatē nostrā prædati sunt. Tu quoq; alijs expulsis, aut interemptis, dominus effectus es. Sileo, quod ex matrimonio natus non sis. Quare ut tibi nostram mentem testificemur Cæsar, si nō libet tibi Romæ principatum tenere, habes filios quorū aliquem in locū tuum, nobis quoq; permittentibus, ac rogantibus, naturæ lege substituas. Sin minus, nobis in animo est, publicā amplitudinem cum priuata dignitate defendere. Neque enim minor hæc iniuria quiritū, quam olim fuit uiolata Lucretia. Neq; nobis deerit Brutus, qui contra Tarquiniū se ad libertatem recuperandam huic populo præbeat duces. Et in istos primū quos nobis præponis, deinde & in te ferrum stringemus. Quod in multos imperatores, & quidem leuiore ob causas, fecimus.

Hæc profecto Constantinū, nisi lapidem eum aut truncum existimamus, permouissent. Quæ, si populus nō dixisset, tamen dicere apud se, & his passim

LAVRENT. VALLAE IN

uerbis fremere, credibile erat. Eamus nunc, & dicamus Constātinū gratificari uoluisse Siluestro: quem tot hominū odijs, tot gladijs subiiceret, ut uix, quantum sentio, unum Silvester diem in uita facturus fuisset. Nā eo, paucisq; alijs absumptis, uidetur omnis sublatum ire de pectoribus Romanorum, tam dirae iniuriae contumeliaq; suspitio. Age porro, si fieri potest, cōcedamus, neq; preces, neq; minas, neq; ullam rationem aliquid profecisse: perstareq; adhuc Constantinum: nec uelle a suscepta semel persuasione discedere. Quis non ad Siluestri orationem, si res uera fuisset, unquam commotum assentiatur? quae talis haud dubie fuisset.

Oratio Sil Principes optime, ac fili Caesar. Pietatē quidem uestri ad tuam tam pronam, tamq; effusam, non possum non Constanti amare atq; amplecti: ueruntamen quod in offerendis deo muneribus, immolandisq; uictimis nonnihil erres, minime demiror: quippe qui adhuc es in Christiana militia tyro. Vt non decebat olim a sacerdote omnem pecudem, feramq; & ouem sacrificari, ita non omne ab eodem accipiendum est munus. Ego sacerdos sum, ac pontifex, qui dispicere debeo, quid ad altare patiar offerri. Ne forte, nō dico immūdū animal offeratur, sed uipera aut serpens. Itaq; sic habeas. Si foret tui iuris, partē imperij cum regina

DON. CONST. DECLAMATIO

orbis Roma, alteri tradere quàm filijs, qd' minime sentio: si populus hic, si Italia, si cæteræ nationes sustinerent, ut quos oderunt, & quorum religionē adhuc respuunt, capti illecebris seculi, eorū imperio obnoxij esse uellent, quod impossibile est: tamē si quid mihi credendū putas fili amātissime, ut tibi assentiar, ulla adduci ratione nō possum? nisi uellem mihi ipsi esse dissimilis, & conditionē meam obliuisci, ac prope modum dominum Iesum abnegare. Tua enim munera, siue, ut tu uis, tuæ remunerationes, & gloriā, & innocentiam, & sanctimoniam meam, atq; omnium qui mihi successuri sunt, polluerent, ac prorsus cuerterent: uiamq; ijs qui ad cognitionem ueritatis uenturi sunt, intercluderent. An uero Heliſæus à Naaman Syro, à lepra curato, mercedē accipere noluit: ego te curato accipiam? Ille munera respuit, ego regna mihi dari sinam? Ille personam prophetæ maculare noluit: ego personā Christi, quam in me gero, maculare potero? Cur autem ille accipiendis muneribus personam prophetæ maculari putauit? Nempe quod uideri poterat uendere sacra, scænerare donum dei, indigere præsidij hominum, elcuare atq; imminuere beneficij dignitatem. Maluit ergo sibi principes ac reges beneficiarios facere, quàm ipse beneficiarius illorum esse: immo ne mutua quidem

LAVRENT. VALLÆ IN

beneficentia uti. Beatius est enī multo, ut inquit dominus, dare quā accipere. Eadem mihi atq; adeo maior est causa, cui etiam a domino præcipitur dicere: Infirmos curate, mortuos suscite, leprosos munde, dæmones eiicite: gratis accepistis, gratis date. Ego ne tantum flagitium admittā Cæsar, ut dei præcepta non exequar? ut gloriam meam polluam? Melius est, ut inquit Paulus, mihi mori, quā ut gloriā meam quis euacuet. Gloria nostra est, apud deū honorificare ministerium nostrum, ut idem inquit: Vobis dico gentibus, quādiu ego quidem sum gētium Apostolus, glorificabo ministerium meum. Ego Cæsar alijs quoq; sim, & exēplum, & causa delinquendi, Christianus homo, sacerdos dei, pontifex Romanus, uicarius Christi? Iam uero innocentia sacerdotum quomodo incolumis crit inter opes, inter magistratus, inter administrationem secularium negotiorum? Ideo ne terrenis renunciamus, ut eadem uberiora assequamur? Et priuata abieciamus, ut aliena possideamus, & publica? Nostræ erūt urbes, nostra tributa, nostra uectigalia. Et cur clericos, si hæc fecerimus, nos uocari licebit? Pars nostra, siue sors, quæ græce dicitur κλῆρος, dominatus est, non terrenus, sed cælestis. Leuitæ, qui idem clerici sunt, partem cum fratribus non suere sortiti: & tu nos iubes etiam

DON. CONST. DECLAMATIO.

etiam fratrum sortiri portionem? Quò mihi diuitias atque opes, qui domini uoce iubeor nec de crastino esse sollicitus? & cui dictum est ab illo: Nolite thesaurizare super terram, nolite possidere aurum, neque argentum, neq; pecuniam in zonis uestris. Et: Difficilius est diuitem introire in regnum coelorum, quàm chamelum per foramen acus transire. Idcoq; pauperes sibi ministros elegit, & qui omnia reliquerunt, ut eum sequerentur: & paupertatis ipse fuit exemplum. Vsq; adeo diuitiarum pecuniarumq; tractatio innocentie inimica est, non modo possessio illarum atq; dominatus. Vnus Iudas, qui oculos habebat, & portabat quæ mittebantur, præuaticatus est: & amore pecunie, cui assueuerat, magistrum, dominũ, deum, & reprehēdit, & prodidit. Itaq; uereor Cæsar, ne me ex Petro facias Iudam. Audi etiã quid Paulus dicat: Nihil intulimus in hũc mundum: haud dubiũ, quod nec auferre quid possumus: habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus. Nam qui uolunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & de syderia multa, & inutilia, & nociua: quæ mergunt homines in interitũ & perditionẽ. Radix enĩ oĩum malorum est cupiditas: quam quidẽ appetẽtes, errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis.

LAVRENT. VALLAE IN

Tu autem homo dei hæc fuge: Et tu me accipere iubes Cæsar, quæ uelut uenenum effugere debeo? & quis præterea (pro tua prudētia Cæsar cōsyderes) quis inter hæc diuinis rebus faciendis locus? Apostoli quibusdam indignantibus, quod uiduæ ipsorum in ministerio quotidiano despicerentur, responderunt: non esse æquum relinquere se uerbum dei, & ministrare mensibus: & tamen uiduis ministrare, quāto aliud est quā exigere uestigalia? curare ærariū? stipendium numerare militibus? & mille alijs curis huiusmodi implicari? Nemo militans deo, implicat se negotijs secularibus, inquit Paulus. Nūquid Aaron, cum cæteris Leuitici generis, aliud quā domini tabernaculum procurabat? Eius filij, quia ignem alienum in thuribula sumpserant, igni cœlesti conflagruerunt. Et tu iubes nos ignem seculariū diuitiarum, uetitum, ac prophanū, in sacrata thuribula, id est, in sacerdotalia opera sumere? Num Eleazar, num Phinees, num cæteri pontifices, ministriq; aut tabernaculi, aut templi, quicquam, nisi quod ad rem diuinam pertineret, administrabant? Administrabant dico: imò administrare poterant, si officio suo satisfacere uolebant? Quod si nolint, audiant execrationē domini dicentis: Maledicti qui opus domini faciunt negligēter. Quæ execratio quum in omnes, tum in pontifi

DON. CONST. DECLAMATIO.

pontifices maxime cadit. O quantum est pontificale munus? Quātum est caput esse ecclesiæ? Quantum est præponi pastorem tanto ouili: e cuius manu unus cuiusq; agni, ouisq; amissæ sanguis exigitur? Cui dictum est: si amas me plusquā alij, ut fateris, pascce agnos meos. Iterum: si amas me, ut fateris, pascce oues meas. Tertio: si amas me, pascce oues meas. Et tu iubes Cæsar capras etiā pascere, & porcos: qui nequeunt ab eodem pastore custodiri. Quid, quod me regem facere uis, aut potius Cæsarem, id est, regum principem? Dominus Iesus Christus, deus & homo, rex & sacerdos, quum se regem affirmaret, audi de quo regno locutus est: Regnum meū, inquit, non est de hoc mundo. Si enim de hoc mundo esset regnum meū, ministri mei utiq; decertarent. Et quæ fuit prima uox, ac frequenter clamor prædicationis eius? Nōne hæc? Pœnitētiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorū. Appropinquauit regnum dei, cui comparabitur regnū cœlorum. Nōne cum hæc dixit, regnum sæculare nihil ad se pertinere declarauit? Eoq; nō modo regnum huiusmodi nō quæsiuit, sed oblatum quoq; accipere noluit. Nam cum intelligeret aliquādo, populos destinaſse ut cum raperent, regemq; facerent, in montium solitudines fugit. Quod nobis, qui locū ipsius tenemus, non solum exemplo

LAVRENT. VALLAE IN

exemplo dedit imitandū, sed etiā praecepto, inquires? Principes gentium dominantur eorum: & qui maiores sunt, potestatem exercent in eos. Nō ita erit inter uos, sed quicumque uoluerit inter uos maior fieri, sit uester minister: & qui uoluerit primus inter uos esse, erit uester seruus. Sicut filius hominis non uenit ut ministraretur ei, sed ut ministret, & det animam suam redemptionem pro multis. Iudices olim deus, ut scias Caesar, constituit super Israël, non reges: populumque sibi nomen regium postulantem detestatus est. Nec aliter ob duritiam cordis illorum regem dedit, quam quod repudium permiscerat, quod in noua lege reuocauit. Et ego regnum accipiam, qui uix iudex esse permittor? An nescitis, inquit Paulus, quod sancti de hoc mundo iudicabunt? Et si in uobis iudicabitur mundus, indigni estis, qui de minimis iudicetis. Nescitis quod angelos iudicabimus? quanto magis secularia? Secularia igitur iudicia si habueritis, contemptibiles qui sunt in ecclesia, eos constituite ad iudicandum. Atqui iudices de rebus controuersis tantummodo iudicabant, nō etiā tributa exigebāt. Ego exigam, qui scio à domino interrogatū Petrum, à quibusnam reges terrae acciperent tributum censumque, à filiis an ab alienis? Et quū hic respondisset, ab alienis, ab eodem dictum, ergo liberi sunt filij.

Quod si

DON. CONST. DECLAMATIO.

Quod si omnes filij mei sunt Caesar, ut certe sunt, omnes liberi erunt, nihil quisquā soluet. Igitur nō est opus mihi tua donatione : qua nihil affecuturus sum, præter laborem : quem ut minime debeo, ita minime possum ferre. Quid quod necesse haberem, potestatem exercere sanguinis, punire fontes, bella gerere, urbes diripere, regiones ferro igniq; uastare? Aliter non est quod sperem, posse me tueri quæ tradidisses. Et si hæc fecero, sacerdos, pontifex, Christi uicarius sum? Vt illum in me tonātem audiam, atq; dicentem: Domus mea domus orationis uocabitur, omnibus gentibus: & tu fecisti eam spelūcam latronum. Non ueni in mundum, inquit dominus, ut iudicem mundum, sed liberem eum : & ego qui illi successi, causa mortium ero? Cui in persona Petri dictum est : Conuerte gladium tuum in locū suum. Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. Ne defendere quidem nobis ferro nos licet. Siquidem defendere dominum Petrus uolebat, cum auriculam abscidit seruo. Et tu diuitiarum aut comparandarum aut tuendarum causa, uti ferro nos iubes? Nostra potestas est potestas clauium, dicente domino : Tibi dabo claues regni cœlorum. Quodcunq; ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcunq; solueris super terram, erit solutum

LAVREN. VALLAE IN

Solutum & in coelis: & portæ inferi nō praeualebūt
aduersus eas. Nihil ad hanc potestātē, nihil ad hāc
dignationem, nihil ad hoc regnū adijci potest. Quo
qui contentus nō est, aliud sibi quoddam à diabolo
postulat: qui etiam domino dicere ausus est: Tibi da
bo omnia regna mundi, si cadens in terram adoraue
ris me. Quare Cæsar, cum pace tua dictum sit, noli
mibi diabolus effici: qui Christum, id est me regna
mundi à te data accipere iubeas. Malo enī illa sper
nere quā possidere. Et ut aliquid de infidelibus,
sed ut spero, futuris fidelibus loquar, noli me de an
gelo lucis reddere illis angelū tenebrarum: quorum
corda ad pietatem inducere uolo, nō ipsorū ceruici
iugum imponere: & gladio, quod est uerbum dei,
non gladio ferri mihi subiungere: ne deteriores effici
antur, ne recalcitrent, ne cornu me ferient, ne nomē
dei meo irritati errore blasphemēt. Filios mihi cha
rissimos uolo reddere, non seruos: adoptare, nō eme
re: generare, non manucapere: animas eorum offer
re sacrificiū deo, nō diabolo corpora. Discite à me,
inquit dominus, qui mitis sum, & humili corde. Ca
pite iugum meum, & inuenietis requiem animabus
uestris. Iugum enim meum suaue, & pondus meum
leue. Cuius ad extremum, finem faciam: illam in hac
re sententiā accipe, quam quasi inter me & te tulit:

Reddite

DON. CONST. DECLAMATIO.

Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt dei deo. Quo fit, ut nec tu Cæsar tua relinquere, neque ego quæ Cæsaris sūt, accipere debeā: quæ uel si milies offeras, nunquam accipiam.

Ad hanc Siluestri orationem apostolico uiro dignam, quid esset, quod amplius Constantinus posset opponere? Quod quum ita sit: qui aiūt donationem factam esse, nōne iniuriosi sunt in Constantinum: quem suos priuare, imperiumq; Ro. uoluisse cōuellerē: Iniuriosi in S. P. Q. R. Italiam, totumq; occidentem: quem contra ius phasq; imperium mutari permisisse: Iniuriosi in Siluestrum, quem indignam sancto uiro donationem acceptam habuisse: Iniuriosi in summum pont. cui licere terrenis potiri regnis, & Ro. moderare imperiū, arbitrantur? Hec tamen omnia eō pertinent, ut appareat Constantinū, inter tot impedimenta, nunquam fuisse facturum, ut rem Romanā Siluestro ex maxima parte donaret, quod isti aiunt. Age porro, ut credamus istā donationem, de qua facit pagina uestra mentionem: debet constare etiam de acceptatione Siluestri. Nunc de illa nō constat. At credibile est, dicitis, ratam hunc habuisse donationem. Ita credo, nec ratam habuisse modo, uerum etiam petisse, rogasse, precibus extorsisse credibile est. Quid uos credibile, quod præter opinionem
est homi

LAVRENT. VALLAE IN

est hominum, dicitis? Nec quia in pagina priuilegij de donatione fit mentio, putandum est fuisse acceptam. Sed e contrario, quia non fit mentio de acceptatione, dicendum est non fuisse donatum. Ita plus contra uos facit, hunc donum respuisse, q̄ illum dare uoluisse: & beneficium in inuitum nō confertur. Neq; uero tantum donata respuisse Siluestrum suspicari debemus, sed tacite etiam indicasse, nec illum dare iuste, nec se iure accipere posse. Sed ô cecā semper inconsultamq; auaritiam. Demus, ut tabulas quoq; de assensu Siluestri proferre possitis, ueras, incorruptas, synceras: num protinus donata sunt, quæ in tabulis continentur? Vbi possessio? Vbi in manus traditio? Nam si chartam modo Constantinus dat, nō gratificari Siluestro uoluit, sed illudere. Verisimile est, dicitis, qui donat quippiā, cum & possessionem tradere. Videte quid loquamini: quum possessionem non esse datam constet, & an datum sit ius ambigitur. Verisimile est, qui possessionem non dedit, cum ne ius quidē dare uoluisse. An non constat possessionem nunq̄ traditā fuisse? quod negare impudentissimum est. Nunquid Siluestrum Cōstantinus in Capitolium, quasi triumphantem, inter frequentiuū quiritum, sed infidelium, plausum duxit? In sella aurea simul assistente uniuerso Senatu collocauit? Magi-
stratus

DON. CONST. DECLAMATIO.

Stratus pro sua quenq; dignitate regem salutare & adorare iussit? Hæc erga novos principes fieri solent, non tantum aliquod palatium uelut Lateranense tradi. Num postea per uniuersam Italiam circumduxit? Adijt cū illo Gallias? Adijt Hispanias? Adijt Germanos, cæterumq; occidentem? Aut si grauabatur ambo tantum obire terrarum, quibusnam tam ingens officium delegarunt, qui & Cæsaris uice traderent possessionem, & Siluestri acciperet? Magni hi uiri, atq; eximie auctoritatis esse debuerunt: & tamen qui fuerint ignoramus. Nostra memoria, ut exempla uetusta omittam, nunq; aliter factitatum uidimus: quā quis aut urbis, aut regionis, aut prouintie dominus factus est, ita demum traditā existimari possessionē, si magistratus pristini summoueatur, nouiq; subrogentur. Hoc si tunc Silvester fieri non postulasset, tamen magnificentiæ Constantini intererat, ut declararet non uerbo se, sed re possessionem tradere, suos præsides amouere, aliosq; ab illo substitui iubere. Nō traditur possessio, quæ penes eosdē remanet, q; possidebant: & nouus dominus illos summouere non audet. Sed fac istud quoq; non obstare, & nihilominus putari Siluestrum possedisse, atque omnia præter morem, præterq; naturam tunc esse dicamus administrata. Postquam ille abiit, quos prouintijs

LAVREN. VALLAE IN

prouintijs, urbibusq; rectores Siluester præposuit?
 quæ bella gessit? quas nationes ad arma spectantes
 oppressit? per quos hæc administrauit? Nihil horū
 scimus, respōdetis. Ita puto, nocturno tempore hæc
 omnia gesta sunt, & ideo nemo uidit. Age fuit in
 possessione Siluester? Quis cum de possessione deie-
 cit? Nam perpetuo in possessione non fuit, neq; suc-
 cessorum aliquis saltē, usque ad Gregoriū magnum,
 qui & ipse caruit possessione. Qui extra possessio-
 nem est, nec se ab ea deiectū probare potest, is pro-
 fecto nunquā possedit: & si se possedisse dicat, insa-
 nit. Vides ut te insanum etiam probō? Alioquin dic
 quis papam deiecit? ipse ne Cōstātinus, an eius filij,
 an Iulianus, an aliquis alius Cæsar? Profer nomen
 expul'soris, profer tempus: unde primum, unde secu-
 do, ac deinceps expulsus est. Num per seditionem,
 & cædes, an sine his? cōiurarunt in eum pariter na-
 tiones, an quæ prima? Quidē nemo omnium auxilio
 fuit? Ne illorum quidē qui per Siluestrum aliūmue
 papam præpositi urbibus ac prouintijs erant? Vno
 die uniuerſa amisit, an paulatim & per partes? Re-
 stitit ipse suiq; magistratus, an ad primū tumultum
 se abdicarunt? Quidē ipsi uictores nō in eam fecerunt
 hominum, quam indignam imperio ducebant, ferro
 grassati sunt? In ultionem contumeliæ, in tutelam
 occupa

DON. CONST. DECLAMATIO.

occupate dominationis, in contemptum religionis
nostræ, in ipsum etiã posteritatis exemplum. Omni-
no eorum qui uicti sunt, nemo fugam cepit? nemo
latuit? nemo timuit? O admirabilem casum. Imperi-
um Romanũ tãtis laboribus, tanto cruore partum,
tã placide, tã quiete à Christianis sacerdotibus uel
partum est, uel amissum, ut nullus cruor, nullũ tellũ,
nulla querela intercesserit. Et quod nõ minus admi-
rari debeas, per quos hoc gestum sit, quo tempore,
quomodo, quandiu, prorsus ignotum. Putes in syluis
inter arbores regnasse Siluestrum, nõ Romæ: & in-
ter homines, & ab hybernis imbribus frigoribusq;,
non ab hominibus ciectum. Quis non habet cogni-
tum, qui paulo plura lectitarit, quot reges Romæ,
quot cõsules, quot dictatores, quot tribuni plebis,
quot censores, quot ædiles creati fuerint? nemoq;
ex tanta hominum copia, ex tanta uetustate nos fu-
git. Scimus item quot Atheniẽsium duces, quot The-
banorum, quot Lacedæmoniorũ extiterint: pugnas
eorum terrestres naualesq; uniuersas tenemus. Non
ignoramus qui reges Persarum, Medorum Chaldeo-
rum, Hebræorum fuerint, aliorumq; plurimorum.
Et quomodo horum quisq; aut acceperit regnum,
aut tenuerit: aut perdidit, aut recuperauit. Roma-
num autem, siue Siluestrianum imperium, qua ratio

E ne ince

LAVRENT. VALLAE IN

ne inceperit, aut qua desierit, quando, p quos, in ipsa quoq; urbe nescitur. Interrogo num quos harum rerum testes, autoresq; perferre possitis? nullos respōdetis. Et non pudet uos non tam homines quā pecudes dicere uerisimile esse Siluestrum possedisse? Quod quia uos non potestis, ego ē cōtrario docebo, ad ultimum usque diem uitæ, Constantinum, & gradatim deinceps omnes Cæsares possedisse: ut ne quid habeatis quod hīscere possitis. At perdifficile est, & magni, ut opinor, operis hoc docere. Euoluantur omnes latinæ græcæq; historiæ: citentur cæteri autores, qui de illis meminere temporibus: at neminem reperies, in hac re ab alio discrepare. Vnum ex mille testimonijs sufficiat. Eutropius, q Cōstantinū, qui tres Cōstātini filios a patre relicto s, dominos orbis terrarū uidit, qui de Iuliano filio fratris Constantini ita scribit: Hic Iulianus, q fuit Diaconus in Ro. ecclesia. Imperatorq; effectus, apostotauit in Idolorum cultu, rerum potius est, ingentique apparatu Parthis intulit bellum. Cui expeditioni ego quoque interfui. Nec de donatione imperij occidentis tacuisset: nec paulo post de Iouiano, qui successit Iuliano, ita dixisset: Pacem cum Sapore necessariam quidem, sed ignobilem fecit, mutatis finibus, ac nōnulla imperij Ro. parte tradita: quod ante, ex quo Ro.

imperi

DON. CONST. DECLAMATIO.

imperium conditum erat, nunquā accidit. Quin etiam legiones nostræ apud Claudium Propontum Telestinum, & in Hispania apud Numantiam, & in Numidia sub iugo missæ sunt, ut nihil tamen finium traderetur. Hoc loco libet uos, qui nuperrime defuncti estis, conuenire pon. Ro. & te Eugeni, qui uiuis cum Felicis tamen uenia. Cur donationem Constantini magno ore iactitatis, frequenterq; uos ultores erepti imperij quibusdam regibus principibusq; minamini: & confessionem quandam seruitutis à Cæsare, dum coronandus est, & à nonnullis alijs principibus extorquetis? Veluti ab rege Neap. atq; Sicilia, id quod nunquā aliquis ueterum Ro. pont. fecit: non Damasus apud Theodosium, non Syrinus apud Archadium, non Anastasius apud Honorium, non Iohannes apud Iustinianum, non alij apud alios sanctissimi Papæ apud optimos Cæsares: sed semper illorum Romam Italiamq; cum prouincijs, quos nominaui, fuisse professi sunt. Eoq; numismata aurea, ut de alijs monumētis sileam, templisq; urbis Ro. circumferuntur, nō græcis, sed latinis literis inscripta, Cōstātini iam Christiani, & deinceps cunctorum ferme Imperatorū, quorū multa pænes me sunt: cū hac plerunq; subscriptione, subter imaginē

crucis, Concordia orbis: qualia infinita reperirētur
 summorū pont. si unquā Romae imperassetis, quae
 nulla repcriūtur, neq; aurea, neq; argentea, neq; ab
 aliquo uisa memorantur: & tamen necesse erat illo
 tempore proprium habere nummisma, quisquis im-
 perium Romae teneret, saltem sub imagine saluato-
 ris aut Petri. Proh imperitiam hominum, non cer-
 nitis si donatio Constantini uera est, Caesari, de Lati-
 no loquor, nihil relinq? En qualis Imperator, qua-
 lis rex Ro. crit, cuius regnum si quis habeat, nec ali-
 ud habeat, omnino nil habeat. Quod si itaq; palām
 est Siluestrum non possedisse, hoc est, Constantinum
 non tradidisse possessionem: haud dubiū erit, ne ius
 quidem, ut dixi, dedisse possidendi: nisi dicitis, ius qui-
 dem datū, sed aliqua causa possessionem nō traditā.
 Ita planē dabat, quod minime futurū intelligebat:
 dabat, quod tradere non poterat: dabat, quod non
 prius uenire in manus eius, cui dabatur, possibile
 erat, quā esset extinctum: dabat donum, quod ante
 quingētos annos, ant nūquā ualiturū foret. Verū
 hoc loqui aut sentire, insanum est. Sed iā tempus est,
 ne longior fiam, causae aduersariorum iam concissae
 atq; laceratae lethale uulnus imprimere, & uno eā
 iugulare ictu. Oīs ferē historia, quae nomen historie
 meretur, Cōstātinū a puero cū patre Cōstātio Chri-
 stianum

DON. CONST. DECLAMATIO.

stianum refert, multo etiam ante pōtificatum Siluestri: ut Eusebius ecclesiasticæ scriptor historię: quē Rufinus non in postermis doctus, in latinum interpretatus, duo uolumina de æuo adiecit: quorū uterq; pene Constantini temporibus fuit. Adde huc etiam testimonium Romani pont. qui his rebus gerendis non interfuit, sed præsuit: non testis, sed autor: non alieni negotij, sed sui narrator. Is est Melchiades papa, qui proximus fuit ante Siluestrum, qui ita ait: Ecclesia ad hoc usq; peruenit, ut non solum gentes, sed etiam Romani principes, qui totius orbi monarchiam tenebant, ad fidem Christi, & ad fidei sacramenta cōcurrerēt. E quibus uir religiosissimus Constantinus, primus fidem ueritatis patenter adeptus, licentiam dedit per uniuersum orbē sub suo degentibus imperio, non solum fieri Christianos, sed etiam fabricandi ecclesias, & prædia constituit tribuenda. Deniq; præsatus princeps dona immēsa contulit, & fabricam templi primæ sedis beati Petri instituit: adeo ut sedem imperialem relinqueret, & beato Petro suisq; successoribus profuturam concederet. Ennihil Melchiades à Constantino donatum ait, nisi palatium Lateranēse, & prædia, de quibus Gregorius in registro facit sæpiſſ. me mētionē. Vbi sunt qui non in dubium uocari non sinunt, donatio Cōstantini uae-

LAVREN. VALLAE IN

leat, nec ne: cum illa donatio fuerit & ante Silue-
strum, & rerum tātummodo priuatarum? Quæ res
quanquā plana & aperta sit, tamen de ipso, quod
isti stolidi proferre solent, priuilegio differendum
est. Et ante omnia nō modo ille, qui Gratianus uide-
ri uoluit, qui nonnulla ad opus Gratiani adiecit, im-
probitatis arguendus est, uerum etiam inscitia, qui
opinatur paginam priuilegij apud Gratianum con-
tineri: quod neque docti unquā putarunt, & in ue-
tustissimis quibusq; codicibus Decretorum nō inue-
nitur. Et si quo in loco huius rei Gratianus memi-
nisset, non in hoc ubi isti collocāt, scriem ipsam ora-
tionis abrumpentes, sed in eo ubi agit de Ludouici
pactione, meminisset. Præterea duo milia locorum
in Decretis sunt, quæ ab huius loci fide dissentiant.
Quorum unus est ubi, quæ superius retuli, Melchia-
dis uerba ponuntur. Nonnulli eum qui hoc capita-
lum adiecit, aiunt uocatum Paleā, uel uero nomine,
uel ideo, quod quæ de suo adiunxit, ad Gratianum
comparata, instar palearum iuxta frumenta existi-
mentur. Vtcunq; sit, indignissimum est credere, quæ
ab hoc adiecta sunt, ea Decretorum collectorem,
aut ignorasse, aut magnificisse, habuisseq; pro ue-
ris. Bene habet, sufficit, uicimus. Primum quod hoc
Gratianus non ait, ut isti mentiebātur: immo adeo
ut ex

DON. CONST. DECLAMATIO.

ut ex infinitis locis datur intelligi, negat atque confutat. Deinde, quod unum & ignotum, & nullius auctoritatis ac nauci hominem afferunt, ita etiam stolidum: ut ea Gratiano affinxerit, quæ cum cæteris illius dictis congruere non possent. Hunc ergo uos autorem profertis? Huius unius testimonio utimini? Huius chartulam ad tantæ rei confirmationem, contra sexcēta probationum genera recitatis? At ego expectauerā, ut aurea sigilla, marmoratos titulos, mille autores ostenderetis. Sed ipse, dicitis, Palea autorem profert, fontem historiæ ostendit, & Gelasium papam cum multis episcopis in testimonium citat. Ex gestis, inquit, Siluestri, quæ beatus Gelasius in concilio. lxx. episcoporum, à catholicis legi commemorat: & pro antiquo usu multas hoc dicit ecclesias imitari. In quibus legitur: Cōstātinus &c. Multo superius, ubi de libris legendis & non legendis agitur, etiam dixerat: Actus beati Siluestri præsulis, licet eius qui scripsit nomen ignoramus, à multis tamē in urbe Roma catholicis legi cognouimus, & pro antiquo usu imitatur ecclesia. Mira hæc auctoritas mirū testimoniū, inexpugnabilis probatio.

Dono uobis hoc, Gelasium dum de concilio. lxx. episcoporum loquitur, id dixisse. Num id dixit, paginam priuilegi in beatissimi Siluestri gestis legi?

LAVRENT. VALLAE IN

Is uero tātū ait, gesta Siluestri legi: & hoc Romæ,
cuius ecclesiæ autoritatem multæ aliæ sequuntur.
Quod ego non nego, concedo, fateor: Me quoq; unā
cum Gelasio testē exhibeo. Verū quid uobis ista res
prodest, nisi ut in adducēdis testibus mētiri uoluisse
uideamini? Ignoratur nomen eius, qui hoc decretis
adscripsit, & solus hoc dicit. Ignoratur nomen eius
qui scripsit historiā, & solus is & falso testis affer-
tur. Et uos boni uiri atq; prudētes, hoc satis superq;
esse ad tantæ rei testimonium existimatis? At uide-
te, quantum inter meum intersit uestrumq; iudiciū.
Ego ne, si hoc quidem apud gesta Siluestri priuile-
gium cōtineretur, pro uero habendo putarem? cum
historia illa non historia sit, sed poëtica & impudē-
tissima fabula, ut posterius ostendam: nec quisquā
alius, alicuius duntaxat autoritatis, de hoc priuile-
gio habeat mentionē. Et Iacobus Voraginesis pro-
pensus in amorem clericorum, ut archiepiscopus: ta-
men in gestis sanctorum, de donatione Constantini,
ut fabulosa, nec digna quæ inter gesta Siluestri po-
neretur, silentiū egit: lata quodāmodo sentētia con-
tra eos, si qui hæc literis mādauissent. Sed ipsum fal-
sarium, ac uere paleam, non triticum, obtorto collo
in iudiciū trahere uolo. Quid ais falsarie? Vnde fit,
quod istud priuilegiū inter Siluestri gesta non le-
gimus?

DON. CONST. DECLAMATIO.

gimus? Credo rarus hic liber est, difficilisq; inuētu,
nec uulgo habetur: sed tanquā fusti olim à pontifi-
cibus aut libri Sibyllini à decēuiris custoditur. Lin-
gua græca, aut Syriaca, aut Chaldaica scriptus est.
Testatur Gelasius à multis catholicis legi, Voragi-
nensis de eo meminit. Nos quoq; mille & antique
scripta exēplaria uidimus, & ī omni serè cathedra-
li ecclesia, cū adest Siluestri natalis dies, lectitātur:
& tamē nemo se illic legisse istud ait, quod tu affin-
gis, nemo audisse, nemo somniasse. An alia quēdam
fortassis historia est? Et quæ nam ista erit? Ego ali-
am nescio, nec abs te aliā dici interpretor. Quippe
de ea tu loqueris, quam Gelasius apud multas eccle-
sias lectitari refert. In hac autem tuū priuilegium
non inuenimus. Quod si istud in uita Siluestri nō le-
gitur, quid tu ita legi tradidisti? Quid in tanta re io-
cari es ausus? & leuium hominum cupiditatem elu-
dere? Sed stultus sum, qui illius potius insector au-
daciam, quā istorum dementiam qui crediderunt.
Si quis apud Græcos, apud Hebræos, apud Barba-
ros diceret, hoc esse memori e proditum, nōne iube-
retis nominare autorem, proferri codicem? & locū
ab interprete fideli exponi, antequā creācretis?
Nūc de lingua uestra, de notissimo codice sit mētio:
& uos tam incredibile factum, aut non inquiritis:

LAVRENT. VALLAE IN

aut cum scriptum nō reperiatis, tam prona estis credulitate, ut pro scripto habeatis, atq; pro uero. Et hoc titulo contēti, terras miscetis & maria: & quasi nullum subsit dubium, eos qui uobis non credunt, terrore bellorum alijsq; minis prosequimini. Bone Iesu, quanta uis, quanta diuinitas est ueritatis: quæ per sese, sine magno conatu, ab omnibus dolis ac fallacijs seipsa defendit: ut non immerito, cū esset apud Dariū regem exorta contentio, quod foret maxime ualidum, & aliud alius diceret, tributa sit palma ueritati. Quia cum sacerdotibus, non cum secularibus mihi res est, ecclesiastica magis, quā secularia sunt exempla repetenda. Iudas Machabeus, cum dimissis Romam legatis, foedus, amicitiamq; à Senatu impetrasset, curauit uerba foederis in æs incidenda, Hierosolymamq; portanda. Taceo de lapideis decalogi tabulis, quas deus Moyse dedit. Ista uero tam magnifica Cōstantini, & tam inaudita donatio, nullis neq; in auro, neq; in argento, neq; in ære, neq; in marmore, neq; postremo in libris, probari documentis potest: Sed tantum, si isti credimus, in charta siue membrana. Iobal primus Musices autor, ut est apud Iosephum, cum esset à maioribus tradita per manus opinio, res humanas semel aqua, iterum igni delendas: doctrinam suam duabus columnis inscripsit, lateritia

DON. CONST. DECLAMATIO.

lateritia contra ignem, lapidea contra aquas: quæ ad Iosephi ævum, ut idem scribit, permansit: ut suum in omnes beneficium semper extaret. Et apud Romanos, rusticanos adhuc, & agrestes, cum parvæ & raræ literæ essent, tamē leges duodecim tabularum in æs fuerunt incissæ: quæ in capta atque incensa à Gallis urbe, incolumes postea sunt repertæ. Adeo duo maxima in rebus humanis, diuturnitatem temporis, & fortunæ uolentiã, uincit circumspecta providentia. Constantinus uero, orbis terrarum donationem, papyro tantum & atramento signavit: cum præsertim machinator fabulæ, quisquis ille fuit, faciat Constantinum dicentem, se credere, non desore, qui donationem hanc impia auiditate rescinderent. Hoc times Constantine: & non caues, ne ij qui Romanam Silvestro eriperent, chartulam quoq; surriperent? Quid ipse Silvester? pro se nihil agit? Ita omnia Constantino remittit? Ita securus ac segnis est? In tanto negotio nihil sibi, nihil ecclesiæ suæ, nihil posteritati prospicit? En cui imperium Romanum administrandū committis: qui tam magnæ rei, tantoq; aut lucro aut periculo indormit. Si quidem sublata chartula, privilegiij donatio, utique ætate procedente, probari non poterit. Pagine
nam privi

LAVRENT. VALLAE IN

nam priuilegij appellat homo uesanus. Priuilegium ne tu, libet uelut praesentem insectari, uocas donationem orbis terrarum, & hoc in pagina uis esse scriptum, & isto genere orationis usum esse Constantinum? Si titulus absurdus est, qualia caetera existimemus?

Verba cō- CONSTANTINVS Imp. quarto die sui
mētici pri baptismatis priuilegium Ro. ecclesiae pontifici con-
uilegij. » tulit: ut in urbe Roma sacerdotes, ita hunc caput ha-
» beant, sicut iudices regem. Hoc in ipsa Siluestri histo-
» ria cōiunetur. Ex quo dubitari nō potest, ubi nam
scriptum significetur priuilegium. Sed more eorum,
qui mendacia machinantur, a uero incept: ut sequen-
tibus, quae falsa sunt, conciliet fidem. Ut Sinon apud
Virg. Cuncta equidem tibi rex fuerint quaecunq; fa-
tebor, Vera, inquit: nec me Argolica de gente nega-
bo. Hoc primum, deinde falsa subiecit. Ita hoc loco
noster Sinon facit: qui quā a uero in cepisset, adiecit:
» In eo priuilegio ita inter caetera legitur: Vtile iu-
» dicauius una cū omnibus satrapis nostris, & uni-
» uerso Senatu, optimatibus etiam, & cum cuncto po-
» pulo, imperio Romanae ecclesiae subiacenti: ut sicut
» beatus Petrus in terris uicarius dei uidetur esse cō-
» stitutus, ita & pontifices ipsius principis apostolo-
» rum uicem, principatus potestatem, amplius quam
terrenae

DON. CONST. DECLAMATIO

terrene imperialis nostre serenitatis māsuetudo ha-
 bere uideretur, concessam a nobis nostroq; imperio
 obtineant. O scelerate atq; malefice, eadē, quam
 affers in testimonium, refert historia: longo tempo-
 re neminem senatorij ordinis uoluisse accipere reli-
 gionem Christianam, & Cōstantinum pauperes sol-
 licitasse precio ad baptisimū. Et tu ais, intra primos
 statim dies, Senatum, optimates, satrapas, quasi iam
 Christianos, de honestāda ecclesia Ro. cum Cæsare
 decreuisse. Quid q̄ uis intersuisse satrapas? O cau-
 tes, ô stipes. Sic loquuntur Cæsares? Sic concipi so-
 lent decreta Romana? Quis unq̄ satrapas in consi-
 lijs Romanorum nominari audiuit? Non teneo me-
 moria unq̄ legisse me ullum, non modo Romanum,
 sed ne in Romanorum quidem prouintijs satrapam
 nominatum. At hic Imperatoris satrapas uocat,
 eosq; Senatui præponit: quum omnes honores, etiā
 qui principi deservuntur, tantum a Senatu decernan-
 tur, adiūcto populoq; Romano. Hinc est quod in la-
 pidibus uetustis, aut tabulis æreis, aut numismatis
 duas literas uidemus. S. C. id est, Senatus ci sulto:
 uel quatuor. S. P. Q. R. hoc est, Senatus populusq;
 Romanus. Et, ut Tertulianus meminit, quum Pōtius
 Pilatus de admirandis Christi actionibus ad Tiberi-
 um Cæsarem, non ad Senatum scripsisset: siquidem
 magistra

LAVRENT. VALLAE IN

magistratus ad Senatum de magnis rebus scribere consueuerant. Senatus hanc rem indigne tulit, Tiberioq; prerogatiuam ferenti, ut Iesus pro deo coleretur, repugnauit, ob tacitam tantummodo indignationem offensae senatoriae dignitatis. Et ut scias quantum Senatus ualeat autoritas, ne pro deo coleretur obtinuit. Quid, quod ais optimates? quos aut primarios in rep. intelligimus uiros, qui cur nominantur, quum de cæteris magistratibus silētium sit? aut eos qui populares non sunt, beneuolentiam populi aucupantes, sed optimi cuiusq; & bonarū partium studiosi, ac defensores, ut Cicero quadam oratione demonstrat. Ideoq; Cæsarem ante oppressam remp. popularem fuisse dicimus, Catonem ex optimatibus: quorum differētiam Salustius explicauit. Neque hi optimates magis, quā populares, aut cæteri boni uiri, dicuntur in cōsilio adhiberi. Sed quid mirū si adhibentur optimates, ubi cunctus populus, si homini credimus, cum Senatu & Cæsare iudicauit? Et is quidem Ro. ecclesiae subiaccens? & quis iste est populus? Romanus ne? Ac cur non dicitur populus Ro. potius quā populus subiaccens? Quæ noua ista contumelia est in quirites, de quibus optimi poëtae clogium est: Tu regere imperio populos Romane memento? Qui regit alios populos, ipse uocatur

DON. CONST. DECLAMATIO.

uocatur populus subiacēs, quod inauditum est. Nam
 in hoc, ut in multis epistolis Gregorius testatur,
 differt Romanus pontifex à cæteris, quod solus est
 princeps liberi populi. Cæterum ita sit, ut uis. Nōne
 & alij populi subiacent? An alios quoq; significas?
 Quomodo fieri istud triduo poterat, ut omnes po-
 puli subiacentes Ro. ecclesiæ, illi decreto adessent?
 Tametsi non omnis sex populi iudicabat. Quid
 antequam subiecisset Ro. pōtifici populum Constan-
 tinus, subiectum uocaret? Quid q. hi qui subiacentes
 uocantur, faciendo dicūtur præsuisse decretos? Quid
 quod hoc ipsum dicantur decreuisse, ut sint subiacē-
 tes: & ut ille cui subiacet, hos habeat subiacentes?
 Quid agis aliud infelix, nisi ut iudices te uolunta-
 tem fallendi habere, facultatem non habere? Eli-
 gentes nobis ipsum principem apostolorum, uel eius
 uicarios, firmos apud deum esse patronos. Et sicut
 nostra est terrena imperialis potētia, ita eius sacro
 sanctam Ro. ec. decreuimus ueneranter honorare:
 & amplius quā nostrū imperiū, terrenūq; thro-
 nū, sedē sacratissimā beati Petri gloriose exaltare:
 tribuētes ei potestatem, & gloriā & dignitatem,
 atq; uigorē, & honorificētiā imperialem. Reuiui-
 sce paulisper Firmiane Lactāti, resisteq; huic asino,
 tā uaste, immaniterq; rudēti. Ita uerborū turgētū
 strepitū

strepitu delectatur, ut eadem repetat, & inculcet,
 quæ modo dixerat. Hunc ne in modum æuo loquebā
 tur Cæsarum scribæ, ne dicam agasones? Elegit sibi
 illos Cōstantinus, nō patronos, sed (esse patronos)
 Interposuit illud (esse) ut numerum redderet con-
 cinniorē. Honestā ratio, barbare loqui, ut uenustius
 currat oratio: si modo qd in tanta scabritia uenustū
 esse potest. (Eligens principē apostolorū, uel eius ui-
 carios) Non eligis Petrū, & eius deinceps uicarios:
 sed aut hunc, exclusis illis: aut illos, hoc excluso. Et
 pontifices Ro. appellat uicarios Petri, quasi uel ui-
 uat Petrus, uel minori dignitate sint cæteri, quam
 Petrus fuit. Nōne & illud barbarum est (a nobis
 nostroq; imperio?) quasi imperiū habeat animum
 concedendi & potestatem. Nec fuit contentus dice-
 re (obtineant) nisi etiā diceret (concessam) quum
 satis alterum esset. Et illud (firmos patronos) perq̃
 elegans est. Scilicet firmos uult, ne pecunia corrum-
 pantur, aut metu labantur. Et illud (terrena impe-
 rialis potentia) duo adiectiua sine copula: & illud
 (ueneranter honorare) & illud (nostræ imperialis
 serenitatis māsfuetudo) Lactantianam eloquentiam
 redolet: quum de potentia agatur imperij, serenita-
 tem nominare, & mansuetudinem, non amplitudinē
 & maiestatem. Quod etiam tumida superbia infla-
 tum est,

DON. CONST. DECLAMATIO.

tum est, ut in illo quoque (gloriose exaltare per gloriam & potestatem & dignitatem & uigorem & honorificentiam imperialem) quod ex Apoc. sumptum uidetur, ubi dicitur: Dignus est agnus qui occisus est, accipere uirtutem, & dignitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & benedictionē. Frequenter, ut posterius liquebit, titulos dei sibi arrogare fingitur Constātinus, & imitari uelle sermonem sacrę scripturę, quem nunquā legērat.

Atq; decernentes sancimus, ut principatum teneat, tam super quatuor sedes, Alexādriam, Antiochenam, Hierosolymitanam, Constātinopolitanā, quā etiam super omnes, in uniuerso orbe terrarum, dei ecclesias. Etiam pontifex, qui per tempora ipsius sacrosanctę Ro. ecclesię extiterit, celsior & princeps cunctis sacerdotibus, & totius mūdi existat: & eius iudicio, quę ad cultū dei, & fidem Christianorum, uel stabilitatem procurandam fuerint disponantur. Omitto hic barbariem orationis, q̄ (princeps sacerdotibus) pro sacerdotum dixit : & q̄ in eodē loco posuit (extiterit & existat) & quum dixerit (in uniuerso orbe terrarū) iterū addit (totius mundi) quasi quiddam diuersum, aut cœlum, quę mūdi pars est, complecti uelit: quum bona pars orbis terrarū sub Roma non esset: & quod fidem Christianorum,

F uel sta

LAVRENT. VALLAE IN

uel stabilitatem procurandam, tãquã non possint
simul esse, distinxerit: & q. decernere & sancire mi
scuit: & ueluti prius cum cæteris Constantinus non
iudicasset, decernere eum, & tanquã poenam pro
ponat sancire, & quidem una cum populo sancire fa
cit. Quis hoc Christianus pati queat: & non papã,
qui hoc patitur, ac libens audit, & recitat, censorie
seuereq; castiget: q. quum à Christiano primatum
acceperit Romana sedes, & id Gratiano testante,
multisq; Græcorũ, octaua synodus declararit, acce
pisse dicatur à Cõstantino, uix dum Christiano, tan
quã à Christo? Hoc ille modestissimus princeps,
hoc pijsissimus pontifex audire uoluisset? Absit tam
graue ab utroq; eorum nephas. Quid, quod multo
est absurdus, capit ne rerum natura, ut quis de Cõ
stantinopoli loqueretur, tanquã una patriarchali
um sedium, quæ nondum esset, nec patriarchalis, nec
sedes, nec urbs Christiana, nec sic nominata, nec con
dita, nec ad condendum destinata? Quippe priuile
gium concessum est triduo, quã Constantinus esset
effectus Christianus, quum Bizantium adhuc erat,
non Cõstantinopolis. Mētiar, nisi hoc quoq; cõfitea
tur hic stolidus. Scribit enī prope calcē priuilegij:

- » Vnde congruū prospeximus, nostrum imperium,
- » & regiam potestatem, oriētalibus transferri regio
nibus.

DON. CONST. DECLAMATIO.

pibus, & in Bizantiæ prouintiæ optimo loco, no-
 mini nostro ciuitatem ædificari, & illic nostrum cõ
 stitui imperium. Si ille aliõ transferre uolebat
 imperium, nondum transtulerat. Si ille uolebat con-
 stituere imperium, nondum constituerat. Sic si uole-
 bat ædificare urbem, nondum ædificarat. Non ergo
 fecisset mentionem de patriarchali, de una quatuor
 sedium, de Christiana, de sic nominata, de condita:
 de qua condenda, ut historie placet, quam Palea in
 testimonium affert, ne cogitarat quidem. A qua non
 uidet hæc belua, siue is Palea sit, siue alius quem Pa-
 lea sequitur, se dissentire. Vbi Constantinus, non sua
 sponte, sed inter quietem, admonitu dei, non Romæ,
 sed Bizantijs, non intra paucos dies, sed post aliquot
 annos, dicitur decreuisse de urbe cõdenda, nomenq;
 quod in somnis edoctus fuerat, indidisse. Quis ergo
 non uidet, qui priuilegium composuit, cum diu post
 tempora Constantini fuisse? & quum uellet adorna-
 re mendacium, excidisse sibi q, ante dixisset, hæc ge-
 sta esse Romæ tertio die, q ille fuisset baptizatus
 ut in eum decentissime cadat tritum uetustate pro-
 uerbum, Mendaces memores esse oportere. Quid,
 q Bizantiã prouintiam uocat, quod erat oppidum,
 nomine Bizantium: haud quaã capax tantæ urbis
 condendæ? Nanq; muris complexa est Constantino:

LAURENT. VALLAE IN

polis uetus Bizantium, & hic in eius optimo loco
ait urbem esse condendam. Quid, quod Thratiam,
ubi positum erat Bizantium, uult esse in oriēte, quæ
uergit ad Aquilonem? Opinor ignorabat Constan-
tinus locum quem condēdæ urbi delegerat, sub quo
cælo esset, urbsq; an provincia, quanta eius mensu-
ra foret. Ecclesijs beatorum apostolorū Petri &
Pauli, pro continuatione luminariorum, possessio-
num prædia contulimus, & rebus diuersis eas dita-
uimus: & per nostrā imperialem iussione[m] sacram,
tam in oriente, quā in occidente, quā etiā a sep-
tentrione & meridionali plaga, uidelicet & in Iu-
dæa, Græcia, Asia, Thracia, Africa, & Italia, uel di-
uersis insulis, nostra largitate. Et concessimus, ea
prorsus ratione, ut per manus beatissimi patris no-
stri Siluestri, summi pont. successorumq; eius omnia
disponantur. O furcifer. Ecclesiæ ne, id est, tem-
pla Romæ erant Petro & Paulo dicatæ? Quis eas
extruxerat? quis ædificare ausus fuisset, quum nū-
quam foret, ut historia ait, Christianis locus, nisi se-
creta & latebræ: aut si qua templa Romæ fuissent
illis dicata apostolis, non erant digna in quibus tan-
ta luminaria accenderentur: ædicule sacræ, nō aedes:
sacella, non templa: oratoria inter priuatos parie-
tes, non publica delubra? Non ergo ante cura geren-
da erat

DON. CONST. DECLAMATIO.

da erat de luminaribus templorum, quàm de ipsis
templis. Quid ais tu, qui fecis Constantinum dicen-
tem Petrum & Paulum beatos: Siluestrum uero,
cum adhuc uiuit, beatissimū: & suā, qui paulo ante
fuiſſet ethnicus, iuſſionem sacram? Tantā ne confe-
renda sunt pro continuandis luminaribus, ut totus
orbis terrarum fatigetur? At quæ ista prædia sunt,
præſertim poſſeſſionum? prædiorum poſſeſſiones
dicere ſolemus, non poſſeſſionum prædia. Das præ-
dia, nec quæ prædia explicas. Ditaſti diuerſis rebus,
nec quando, nec quibus rebus oſtendis. Vis plagas
orbis à Silueſtro diſponi, nec pandis quo genere di-
ſponendi. Conceſſiſti hæc antea, cur te hodie ince-
piſſe ſignificas honorare eccleſiam Ro. & ei priui-
legium concedere? Hodie concedis? Hodie citas?
Cur dicis, conceſſimus, & ditauiſimus? Quid loque-
ris, aut quid ſentis beſtia? Cum fabulæ machinatore
mihi ſermo eſt, non cum optimo principe Constanti-
no. Sed quid in te ullam prudentiam, ullam doctrinā
requiro: qui nullo ingenio, nulla literatura es præ-
ditus? qui ais luminariorum, pro luminarium: &
orientalibus transferri regionibus, pro eo quod eſt,
ad orientales transferri regiones. Quid porro? iſtæ
ne ſunt quatuor plagæ? quam orientalem numeras?
Thraciā ne? An, ut dixi, uergit ad Septētrionem,

LAVREN. VALLAE IN

an Iudeam? At magis ad meridiem spectat, utpote
uicina Aegypto. Quam itē occidentalem? Italiā ne?
At hæc in Italia gerebatur, quam nemo illic agens,
occidentalem uocat : quum Hispanias dicamus esse
in occidente: & Italia hinc ad meridiem, illinc ad ar-
cton magis quam ad occidentem uergit. Quam se-
ptentrionalem? An Thraciam? At ipse ad orientem
esse uis. An Asiam? at hæc sola totum possidet oriē-
tem, septentrionem uero communem cum Europa.
Quam meridionalem? Certe Africam. At cur non
aliquam nominatim prouintiam proferebas? Nisi
forte Aethiopes Ro. imperio suberant. Et nihilomi-
nus non habent locum Asia & Africa: quum orbem
terrarum in quatuor diuidimus partes, & nomina-
tim regiones singularum referimus. Sed cū in tres,
Asiā, Africā, Europā. Nisi Asiā pro Asiatica prouintia,
Africā pro ea prouincia, quæ prope Getulos est, ap-
pellas. Quæ nō uideo cur præcipue nominentur. Sicci-
ne loquutus esset Cōstan. quū quatuor orbis plagas
exceqitur, ut has regiones nominaret : cæteras non
nōiaret: & à Iudæa inciperet, quæ pars Syrie nu-
meratur, & quæ amplius Iudæa nō erat, cuersa Hie-
rosolyma, fugatis, ac prope extinctis Iudæis: ita ut
credam uix aliquem in sua patria tūc permansisse,
sed alias habitasse nationes? Vbi tādē erat Iudæa,
quæ nec

DON. CONST. DECLAMATIO.

quæ nec Iudæa amplius uocabatur, ut hodie uideamus illud terræ nomen extinctum? Et sicut exterminatis Chananæis, Chananæa regio desijt appellari, commutato nomine in Iudæam à nouis incolis: ita exterminatis Iudæis, & conuenis gētibus eam incolentibus desierat Iudæa nominari. Nuncupas Iudæam, Thraciam insulas: Hispanias uero Gallias, Germanos non putas nuncupandos: & cū de alijs linguis loquaris, Hebræa, Græca, Barbara, de ulla prouinciarum, latino sermone utentium, non loqueris. Video, has igitur omisisti, ut postea in donatione cōplectereris. Et quid, nō tanti erāt tot prouinciæ occidentis, ut continuandis luminaribus suppeditarent sumptus, nisi reliquus orbis adiuuaret? Transeo quod hæc concedi ais per largitatem: non ergo, ut isti aiunt, ob lepræ curationē. Alioquin insolens sit, quisquis remunerationem loco munerū ponit.

Beato Siluestro eiusq; uicario, de præsenti tradimus palatium imperij nostri Lateranense, deinde diadema, uidelicet coronam capitis nostri, simulq; phrygium, necnon superhumerales, uidelicet lororum, quod imperiale circumdare solet collum: uerumetiam chlamydem purpuream, atque tunicam coccineam, & omnia imperialia indumenta,

F 4 seu etiā

LAVRENT. VALLAE IN

» seu etiam dignitatem imperialiū presidentium equi
 » tum:conferentes ei etiā imperialia sceptrā, simulq;
 » cuncta signa, atq; banna, & diuersa ornamenta im-
 » perialia, & omnem processionem imperialis culmi-
 » nis, & gloriam potestatis nostræ. Viris etiam diuer-
 » si ordinis reuerendissimis clericis, sanctæ Ro. eccle-
 » siis seruiantibus, illud culmen singularis potentie,
 » & præcellentie habere sancimus, cuius amplissimus
 » noster Senatus uidetur gloria adornari, id est, pa-
 » tritios, consules effici. Necnon in cæteris dignitati-
 » bus imperialibus eos promulgauimus decorari. Et
 » sicut imperialis extat decorata militia, ita clerum
 » sanctæ Ro. ecclesiæ adornari decreuimus. Et quem-
 » admodum imperialis potentia diuersis officijs, cubi-
 » culariorum nempe, & ostiariorum, atque omnium
 » concubitorum adornatur, ita & sanctā Ro. ecclesiā
 » decorari uolumus. Et ut amplissime pontificale de-
 » cus præfulgeat, decernimus, & ut clerici sancti eiusdē
 » sanctæ Ro. ecclesiæ mappulis & linteaminibus, id est
 » candidiſſimo colore decoratos equos equitent: & si-
 » cut noster Senatus calciamētis utitur cū udonibus,
 » id est candido linteamine illustrentur: & sicut cæle-
 » stia, ita terrestria ad laudem dei decorentur. O san-
 » cte Iesu, ad hunc sententias uolentem sermonibus
 » imperitis, nō respondebis de turbine? non tonabis?

non in

DON. CONST. DECLAMATIO.

nō in tantā blasphemiā ultritia fulmina iaculabere?
 tantū ne probrū in tua familia sustines? Hoc audire,
 hoc uidere, hoc tandiu conuiuentibus oculis præterire
 potes? Sed patiēs es, & multæ misericordiæ. Vercor
 tamen, ne patiētia hæc tua sit potius ira & condemnatio,
 qualis in illos fuit, de quibus dixisti: Et dimisi eos
 secundum desyderium cordis eorum, ibunt in adinuentio-
 nibus suis. Et alibi: Tradidi eos in reprobrium sensum,
 ut faciant quæ nō conueniūt: quia non probauerūt
 se habere notitiam mei. Iube me quæso domine, ut exclamē aduersus eos, & forte
 conuertentur. O Romani pont. exemplum facinorum
 omniū cæteris pontificibus: ô improbissimi scribæ
 & pharisei, qui sedetis super cathedram Moysi, &
 opera Dathan & Abyron facitis, ita ne uestimenta
 apparatus, pompa equitatus, omnis deniq; uita
 Cæsaris, uicarium Christi decebit? Quæ communi-
 catio sacerdotis ad Cæsarem? Istā ne Siluester uesti-
 menta sibi induit? Eo apparatu incessit? Ea celebri-
 tate ministrantium domi uixit, atq; regnauit? Scele-
 ratissimi homines, non intelligūt Siluestro magis ue-
 stes Aaron, qui summus dei sacerdos fuerat, quam
 gentilis principis fuisse sumēdas. Sed hæc aliās erūt
 exagitanda uehementius. In præsentiarum autem
 de barbarismo cum hoc sycophāta loquamur: cuius

LAVREN. VALLAE IN

ex stultiloquio impudētissimū eius patescit sua sponte mendacium. (Tradimus, inquit, palatium imperij nostri Lateranense) quasi male hoc loco inter ornamenta donum palatij posuisset, iterum postea ubi de donis agitur, replicavit. (Deinde diadema) & quasi illi non uideant, qui adsunt, interpretatur (uidelicet coronam.) Verum hic non addidit ex auro, sed posterius eadem inculcans inquit (ex auro purissimo & gēmis preciosis.) Ignoravit homo imperitus diadema ē pāno esse, aut forte ē serico. Vnde sapiens illud regis dictū celebrari solet: quē ferunt traditum sibi diadema, priusquam capiti imponeret retentum, diu cōsiderasse, ac dixisse: O nobilem magis quam felicem pānum: quem si quis penitus agnosceret, quam multis sollicitudinibus periculisq; & miserijs sis refertus, ne humi quidem iacētē uellet tollere. Iste non putat illud nisi ex auro esse, cui circulus aureus nunc cum geminis apponi a regibus solet. Verum non erat rex Constātinus, nec regem appellare, nec regio se ritu ornare fuisset ausus. Imperator Ro. erat, non rex. Vbi rex est, ibi resp. nō est. At in rep. multi fuerunt etiam uno tempore Imperatores. Nam Cicero frequenter ita scribit: M. Cicerō Imperator illi uel illi Imperatori salutem. Licet postea peculiari nomine Romanus princeps, ut sum

DON. CONST. DECLAMATIO.

ut summus omnium, Imperator appellaretur. (Simulq; phrygium, necnon superhumerales, uidelicet lorum, quod imperiale circumdare solet collum) Quis unquam phrygium latine dici audiuit? Tu mihi, dum barbare loqueris, uideri uis Cōstantini aut Lactātij esse sermonē? Plautus in Menechmis, Phrygionem pro concinnatore uestium posuit. Plinius Phrygiones appellat uestes acu pictas, quod earum Phryges fuerunt inuentores. Phrygium uero quid significet, hoc non exponis, quod obscurum: exponis quod est clarius. Superhumerales autem esse lorum, nec quid sit lorum tenes. Non enim cingulum ex corio factum, quod dicitur lorum, sentis circumdari pro ornamento Cæsaris collo. Hinc est quod habenas & uerbera uocamus lora. Quod si quando dicantur lora aurea, non nisi de habenis, quæ auratæ collo equi aut alterius pecudis circumdari assolent, intelligi potest: quæ te res, ut mea fert opinio fefellit: & quum lorum circumdare collo Cæsaris atque Siluestri uis, de homine, de Imperatore, de summo pont. equum aut asinum, aut canem facis. (Verum & chlamydem purpuream, atq; tunicam coccineā) Quia Matthæus ait chlamydē coccineam, & Iohannes uestem purpuream: utrunq; uoluit hic eodem loco coniungere. Quod si idem color est,

LAVRENT. VALLAE IN

lor est, ut Euangelistæ significant, quid tu non fuisti contentus alterū nominasse, ut illi contenti fuerunt? Nisi accipis purpuram, ut nunc imperiti loquuntur, genus panni serici colore albo. Est autem purpura piscis, cuius sanguine lana tingitur. Ideoq; à tinctura datum est nomen panno, cuius color pro rubro accipi potest, licet sit magis nigricans, & proximus colori sanguinis cōcreti, & quasi uiolaceus. Inde ab Homero atq; Virgilio purpureus dicitur sanguis, & marmor porphyricū, cuius color est similimus amethysto. Græci enim purpuram porphyram uocant. Coccineum pro rubro accipi forte nō ignoras: sed cur faciat coccineū, quum nos dicamus coccum, & chlamys, quod genus sit uestimenti, iurare te placeat nescire. Atq; ut ne se longius persequendo singulas uestes, mendacē proderet, uno semel uerbo complexus est, dicens (omnia imperialia indumenta) Quid? Etiā ne illa, quibus in bello, quibus in uenatione, quibus in ludis, quibus in conuiujs amiciri solent? Quid stultius quā dicere omnia Cæsaris indumenta conuenire pontifici? Sed quā lepide addit (Seu etiam dignitatem imperialium præsidentium equitum) Seu, inquit: distinguere duo hæc inuicem uoluit, quasi multum inter se habeant similitudinis: & de imperatorio habitu ad equestre dignitatem dilabitur

DON. CONST. DECLAMATIO

dilabitur, nescio quid loquens. Mira quædam effari
uult, sed deprehendi in mendacio timet: eoq; inflatis
buccis & turgido gutture, dat sine mente sonum.
(Conferentes ei etiã imperialia sceptrâ) Quæ stru-
ctura orationis? qui nitor? qui ordo? Quæ nam sunt
sceptrâ ista imperialia? unum est sceptrum, non plu-
ra. Si modo sceptrum gerebat Imperator. Num &
pontifex sceptrum manu gestabit? Cur non ei dabi-
mus & ensẽ, & galeã, & iaculum? (Simulq; cun-
cta signa, atq; banna.) Quid tu signa accipis? Signa
sunt aut statuae: unde frequenter legimus, signa ac ta-
bular, pro sculpturis & picturis. Prisci enim non in
parietibus pingebãt, sed in tabulis: aut vexilla, unde
illud: Signa pares aglas. Apriore significato, sigilla
dicuntur paruae statuae atq; sculpturae. Num ergo
statuas, aut aquilas suas Siluestro dabat Constanti-
nus? Quid hoc absurdius? At banna quid sibi uelit
non inuenio. Deus te perdat improbissime mortali-
um, qui sermonẽ barbarum attribuis seculo erudito.
(Et diuersa ornamenta imperialia) Quia dixit ban-
na, satis putauit significatũ esse, & ideo cætera sub
uerbum uniuersale conclusit. Et quãmfrequenter in-
culcat imperialia, quasi propria quædam sint orna-
menta Imperatoris magis, quã consulis, quã di-
catoris, quã Cæsaris. (Et omnem processionem
imperia

LAVRENT. VALLÆ IN

imperialis culminis, & gloriam potestatis nostræ.)
 Projicit ampullas, & sexquipedalia uerba. Rex re-
 gum Darius, consanguineusq; Decorum, nunquam ni-
 si plurali numero loqueris. Quæ est ista processio,
 imperialis cucumeris, per herbam torti, & crescen-
 tis in uentrem? Triumphasse existimas Cæsare quo-
 ties domo prodibat, ut nunc solet papa, præceden-
 tibus albis equis, quos stratos, ornatosq; famuli
 dextrant? quo, ut taceam alias ineptias, nihil est ua-
 nius, nihilq; à pontifice Romano alicuius. Quæ eti-
 am ista gloria est? Gloriam ne, ut Hebrææ linguae
 mos est, pompam & apparatus illum splendorem
 homo latinus appellasset? Vt illud quoque, militiam
 pro milites, quod ab Hebræis sumus mutuati: quo-
 rum libros Constantinus, aut ipsius scribæ nunquam
 aspexerant. Verum quanta est munificentia tua Im-
 perator, qui non satis habes ornasse summum pon-
 tificem, nisi ornes & omnem clerum? culmen singu-
 laris potentiae & præcellentiae ais effici patritios,
 consules. Quis audiuit Senatores, aliosue homines
 effici patritios? consules efficiuntur, non patritij:
 ex domo uel patritia, quæ eadem senatoria dici-
 tur: siquidem Senatores patres conscripti sunt: uel
 ex equestri, uel ex plebeia: Plusq; est Senatorem
 quam patritium esse. Nam senator est unus e dele-
 ctis con-

DON. CONST. DECLAMATIO.

Etis consiliarijs reipublicæ: patritius uero qui è do-
 mo senatoria ortum ducit. Ita qui Senator, aut ex
 patribus conscriptis, nō protinus & patritius est.
 Ridiculèq; Romani mei hoc tempore faciunt, qui
 prætorem suum Senatorem uocant: quum neq; Sena-
 tus ex uno homine constare possit: necesseq; sit Se-
 natorem habere collegas: & is, qui Senator nunc
 dicitur, fungatur officio prætoris. Et dignitas pa-
 tritiatus in multis libris inuenitur, inquires. Audio:
 sed in his, qui de temporibus post Constantinū lo-
 quuntur: ergo post Constantium priuilegiū conse-
 ctum est. Sed nunquid clerici fieri consules possunt?
 Coniugio sibi interdixere Latini clerici, & consules
 fient? Habitoq; delectu militum, cum legionibus &
 auxilijs in prouintias, quas fuerint sortiti, se conse-
 rēt? Ministri ne & serui cōsules fient, aut militaria
 ornāmēta gestabūt: nec bini, ut solebat, sed cētēni &
 milleni ministri, qui Ro. ecclesiæ seruiant, dignitate
 afficientur imperatoria? Et ego stolidus mirabar,
 q. papa effici diceretur. Ministri Imperatores erūt,
 clerici uero milites. Militēs ne clerici fiēt, aut mili-
 taria ornāmēta gestabūt: nisi impialia ornāmēta uni-
 uersis clericis imptis. Nā nescio qd dicas. Et qs non
 uidet hanc fabulam ab his excogitatā esse, qui sibi
 omnē uestiēdi licentiā esse uoluerūt? Vt existimem,
 si qua

LAVRENT. VALLAE IN

Si qua inter dæmones, qui aërem incolunt, ludorum genera exercentur, eos exprimēdo clericorū cultu, fastu, luxu, exerceri: & hoc scænici lusus genere maxime delectari. Vtrum magis insequar? sententiarū an uerborum stoliditatem? Sententiarum audistis. Verborū hæc est, ut dicat Senatū uideri adornari, quasi non utiq; adornetur: & quidem adornari gloria: & quod fit, factū esse uelit: ut promulgauimus, pro promulgamus. Illo enim modo sonat iucundius oratio, & eandem rem per præsens & per præteritum enunciet: Vclut decernimus, & decreuimus. Et omnia sint referta his uocibus: Decernimus, decoremus, imperialis, imperatoria, potentia, gloria. Et extat pro est posuerit, quū extare sit supereminere, uel superesse: & nempe pro scilicet, & cōcubitores pro cōtubernales. Cōcubitores sunt qui concumbūt, & coeunt: nimirum scorta intelligenda sunt. Addit cum qbus dormiat, ne timeat opinor nocturna phantasmata: addit cubicularios, addit ostiarios. Nō otiosum est, quare hæc ab eo minuta reserūtur: pupillū instituit, aut adolēscētem filium, non senem: cui oīa quibus necesse habet tenera ætas, ipse uelut amantissimus pater præparat, ut David Salomoni fecit. Atq; ut p̄ oēs numeros fabula impleatur, dātur clericis equi, ne asinario illo Christi more sup̄ asellos sedcant:

DON. CONST. DECLAMATIO.

sedcant: & dantur nō operti, siue instrati operimentis coloris albi, sed decorati colore albo. At quibus operimentis? non stragulis, non babyloniciis, aut quo alio genere, sed mappulis & linteaminibus. Mappæ ad mensam pertinet, linteamina ad lectulos. Et quasi dubium sit cuius sint hæc coloris, interpretantur, id est, candidissimo colore. Dignus Constantino sermo, digna Lactantio facundia: quum in cæteris, tum uero in illo (equos equitent.) Et quum de uestitu Senatorum nihil dixerit, non de laticlaui, non de purpura, non de cæteris: de calciamentis sibi loquendum putauit. Nec lunulas appellauit, sed udones, siue cū udonibus: quos, ut solet homo ineptus, exponit, id est, candido linteamine, quasi udones linteamē sint. Non occurrit in præsentiarū ubi reperim udones, nisi apud Martialem Valerium: cuius distichon, quod inscribitur udones cilicini, hoc est: Non hos lana dedit, sed olentis barba mariti, Cyniphio poterit planta latere sinu. Ego non linei utiq; nec candidi sunt udones: quibus hic bipes asellus nō calceari pedes Senatorū ait, sed Senatores illustraria. Atq; per hoc (sicut cœlestia, ita terrestria ad laudem dei decorantur) Quæ tu cœlestia uocas? Quæ terrena? Quomodo cœlestia decorantur? Quæ autē deo laus ista sit, tu uideris. Ego, si qua fides mihi est, nihil pu-

G

to, nec

LAURENT. VALLAE IN

to, nec deo nec cæteris hoībus magis esse inuisum,
 quam tantam clericorum in rebus secularibus licen-
 tiam. Verū quid ego in singula impetum facio? dies
 me deficiet, si uniuersa non dico amplificare, sed at-
 tingere uelim. Præ omnibus autem licetiam tri-
 buimus beato Siluestro & successoribus eius, ex no-
 stro indictu: ut quem placatus proprio consilio cle-
 ricare uoluerit, & in religioso numero religiosorū
 clericorum connumerare, nullus ex omnibus præsu-
 mat superbe agere. Quis est hic Melchisedec, qui
 patriarcham Abraam benedicit? Cōstātinus ne uix
 Christianus, facultatem ei, a quo baptizatus est, &
 quem beatum appellat, tribuit clericādī? Quasi pri-
 us nec fecisset hoc Siluester, nec facere potuisset. Et
 qua cōminatione uetuit, ne quis impedimento esset?
 (Nullus ex omnibus præsumat superbe agere.)
 Qua etiam elegantia? (Connumerare in numero re-
 ligioso religiosorum) clericare clericorum, & indi-
 ctu & placatus. Atq; iterū ad diadema reuertitur.
 Decreuimus itaque & hoc, ut ipse, & successo-
 res eius diademate, uidelicet corona, quam ex capi-
 te nostro illi concesserimus, ex auro purissimo, &
 gēmis preciosis, uti debeāt, pro honore beati Petri.
 Iterū interpretatur diadema. Cū barbaris enim
 & obliuiosis loquebatur: & adiicit (de auro pu-
 rissimo)

DON. CONST. DECLAMATIO.

rissimo) ne forte aliquid æris, aut scorïæ crederes admixtum. Et gemmas cum dixit, addit, preciosas: eodem timore, ne uiles forsan suspicareris. Cur tamen non preciosissimas, quemadmodum aurum purissimum? Plus nanque interest inter gemmam & gemmam, quàm inter aurum & aurum. Et cum dicere debuisset distinctum gemmis, dixit, ex gemmis. Quis non uidet ex eo loco sumptum, quem princeps gentilis non legerat: Posuisti in capite eius coronã de lapide precioso? Sic loquutus est Cæsar uanitate quadam coronæ suæ iactandæ, si modo Cæsares coronabantur, in seipsum cõtumeliosus, qui uereretur, ne opinarentur homines, eum non gestare coronam ex auro purissimo, cum gemmis preciosis, nisi indicasset? Accipe causam, cur sic loquatur, (pro honore beati Petri) quasi Christus non sit summus angularis lapis, in quo templum ecclesiæ constructũ est, sed Petrus: quod iterum postea facit. Quem si tantopere uenerari uolebat, cur non templum episcopale illi potius, quàm Ioanni Baptistæ Romanæ dicauit? Quid illa loquendi barbaries, nõnne testatur non seculo Constantini, sed posteriori cantilenam hãc esse confictam? (Decreuimus quod uti debeant) pro eo quod est, decreuimus ut utantur. Sic nũc barbari homines uulgo loquuntur, & scribunt: iussi quod debe

LAVRENT. VALLAE IN

res uenire, pro eo quod est, iussi ut uenires. Et decreuimus, & concessimus, quasi non tunc fiant illa, sed alio quodā tempore facta sint. Ipse uero beatus papa super coronam clericatus, quam gerit ad gloriam beatissimi Petri, ipsa ex auro nō est passus uti corona. O tuam singularem stultitiā Constantine: modo dicebas coronam super caput papæ ad honorem facere beati Petri, nunc ais nō facere, quia Siluester illam recusat: & quum factum recusantis probes, tamen iubes eum aurea uti corona. Et quod hic non debere se agere existimat, id tu ipsius successores dicis agere debere. Transeo, quod rasuram coronam uocas, & papam pontificem Romanū, qui nondum peculiariter sic appellari erat cœptus.

Phrygium uero cādidiſſimo nitore splendidum, domini resurrectionē designantes, eius sacratissimo uertici manibus nostris imposuimus: & tenētes frenum equi, pro reuerentia beati Petri apostoli, detractoris officium illi exhibuimus: statuentes eodem phrygio omnes eius successores singulariter uti in processionibus, ad imperij nostri imitationem.

Nōne uidetur hic autor fabulæ, non per imprudentiam, sed cōsulto & dedita opera præuaricari, & undique ansas ad se reprehendendum præbere? In eodem loco ait, phrygio & dominicam resurrectionem

DON. CONST. DECLAMATIO.

Etionem representari, & imperij cesarij esse imitationem: quæ duo inter se maxime discrepant. Deum testor, non inuenio quibus uerbis, qua uerborum atrocitate confodiam hunc perditissimum nebulonem. Ita omnia uerba plena insanie euomit. Cōstātinum non tantum officio similem Moysi, qui summum sacerdotem iussu dei ornauit: sed secreta mysteria facit exponētem: quod difficillimum est his, qui diu in sacris literis sunt uersati. Cur non fecisti etiam Constantinum pontificem maximum, ut multi Imperatores fuerunt: ut commodius ipsius ornamenta in alterum summum pont. transferrētur? Sed nescisti historias. Ago itaq; deo etiam hoc nomine gratias, quod istam nephandissimam mentem, non nisi in stultissimum hominē cadere permisit. Quod etiā posteriora declarant. Nanq; Aaron sedenti in equo, Moysen inducit dextratoris exhibuisse officium: & nō hoc per medium Israēl, sed per Chananæos atq; Aegyptios, id est, per infidelem ciuitatem: ubi non tam imperium erat orbis terrarum quam dæmonum, & dæmones colentium populorum.

Vnde ut pontificalis apex nō uilescat, sed magis
 quam imperij terreni dignitas, gloria, & potentia
 decoretur: ecce tam palatium nostrum, quamq; Ro-
 manam urbem, & omnes Italiae siue occidentalium

G 3 regio

LAVRENT. VALLAE IN

- ” regionum prouintias, loca, ciuitates, beatissimo pon-
- ” tifici & uniuersali papæ Siluestro tradimus, atque
- ” relinquimus: & ab eo, & successoribus eius per
- ” pragmaticum constitutum decreuimus disponēdas,
- ” atque iuri sanctæ Ro. ecclesiæ permanendas.

De hoc in oratione Romanorū & Siluestri multa differuimus. Huius loci est, ut dicamus neminem fuisse facturum, ut nationes uno cunctas uerbo donationis inuolueret: & qui minutissima quæq; superius est executus, lorum, calceos, linteamina, equorum ornāmēta, nō referret nominatim prouincias, quarū singulæ nō singulos reges, nūc aut principes regibus pares habent. Sed ignorauit uidelicet hic falsator, quæ prouinciæ sub Constan. erant, quæ nō erāt. Nā certe cūctæ sub eo nō erant. Alexādro extincto uidemus singulas regiones in ducum partitione numeratas. A Xenophōte terras, principesq; nominatos, qui uel ultro, uel armis sub imperio Cyri fuerunt. Ab Homero Græcorum, Barbarorumq; regum nomen, genus, patriam, mores, uires, pulchritudinem, numerum nauium, & prope numerum militum, cathalago comprehensum. Cuius exemplū quum multi Græci, tum uero nostri Latini, Ennius, Virgilius, Lucanus, Statius, alijq; nonnulli imitati sunt. A Iosue & Moyse in diuisione terræ pmissionis, uiculos quoq;

DON. CONST. DECLAMATIO.

quoq; uniuersos fuisse descriptos. Et tu grauaris etiam prouintias recensere? Occidentales tantum prouincias nominas. Qui sunt fines occidentis? ubi incipiunt? ubi desinunt? Num ita certi constitutiq; sunt termini occidentis, & orientis, meridieiq; & septentrionis, ut sunt Asia, Africa, Europae? Necessaria uerba subtrahis, ingeris superuacua. Dicis prouincias, loca, ciuitates. Nonne & prouinciae & urbes loca sunt? & quum dixeris prouincias, subiungis ciuitates: quasi haec sub illis non intelligantur. Sed non est mirum, qui tantam orbis terrarum partem a se alienat, eundem urbium prouinciarumq; nomina praeterire: & quasi lethargo oppressum, quid loquatur ignorare. (Italiae siue occidentalium regionum) Tanquam aut hoc aut illud, quum tamen utrumq; intelligat, appellans (prouincias regionum) quum sint potius regiones prouintiarum: & (permanendas) dicens pro permansuras. Vnde congruum prospeximus, nostrum imperium, & regiam potestatem orientali bus transferri regionibus, & in Bizantiae prouinciae optimo loco, nomini nostro ciuitatem aedificari, & illic nostrum constitui imperium. Tacco quod dixit ciuitates aedificari, cum urbes aedificentur, non ciuitates: & Bizantiam prouintiam. Si tu es Constantinus, redde causam, cur illum potissimum lo-

LAVRENT. VALLAE IN

cum condendæ urbis delegeris? Quod enim te aliò
 transferas post Romam traditam, non tam con-
 gruum quàm necessarium est. Nec te appelles Impe-
 ratorem, qui Romam amisisti, & de nomine Roma-
 no, quod discerpis, pessime meritus es. Nec regem:
 quod nemo ante te fecit: nisi ideo te regem appelles,
 quia Romanus esse desisti. Sed affers causam sanè
 honestam. Quoniã ubi princeps sacerdotum &
 Christianæ religionis caput constitutum est ab Im-
 peratore cœlesti, iustum non est, ut illic Imperator
 terrenus habeat potestatem. O stultum David,
 stultum Salomonem, stultum Ezechiam, Iosiamq̃;
 & ceteros reges stultos, ac parũ religiosos, qui in
 urbe Hierusalem cū summis sacerdotibus habitare
 sustinuerunt, nec tota illis urbe cesserūt. Plus sapit
 Constantinus triduo, quàm illi tota uita sapere po-
 tuerunt. Et Imperatorem cœlestem appellas, quia
 terrenum accepit imperium, nisi deũ intelligis: nam
 ambigue loqueris: à quo terrenum principatum sa-
 cerdotum, super urbe Romana, cæterisq̃; locis, cōsti-
 tutũ esse mētiris. Hæc uero omnia, quæ per hanc
 imperialem sacrã scripturã, & per alia diuina de-
 creta statuimus & firmauimus, usq̃; in finẽ mundi,
 illibata & inconcussa permanere decreuimus.
 Modo terrenũ te uocaueras Cōstātine, nunc diuum
 sacrumq̃;

DON. CONST. DECLAMATIO.

sacrumq; uocas: ad gentilitatē recidis, & plusquā
gentilitatem. Deum te facis, & uerba tua sacra, &
decreta immortalia: nā mundo imperas, ut tua iussa
cōseruct illibata & incōcussa. Nō cogitas q̄s tu es.
Modo ē sordidissimo impietatis cœno lotus, & uix
perlotus. Cur non i addebas: iota unū, aut apex unus
de priuilegio hoc non peribit, ut non magis pereat
cœlum & terra. Regnum Saul adeo electi ad filios
non peruenit: regnum David in nepote discerptum
est, & postea extinctum. Et tu ad finem usq; mundi
regnum, quod tu summo deo tradis, permanensurum
tua autoritate decernis. Quis etiam te tam cito do
cuit mundum esse periturum? Nam poētis qui hoc
etiam testantur, non puto te hoc tempore fidem ha
bere. Ergo hoc tu nō dixisses, sed alius tibi affinxit.
Cæterū qui tā magnifice, superbeq; loquutus est, ti
mere incipit, sibiq; diffidere, eoq; obtestatiōibus agit.

Vnde coram deo uiuo, qui nos regnare præcepit, ”
& coram terribili eius iudicio obtestamur, omnes ”
nostros successores Imperatores, & cūctos optima ”
tes, satrapas etiam, amplissimumq; Senatum, & uni ”
uersum populum in uniuerso orbe terrarum, nec nō ”
& in posterum, nullo eorum quoquomodo licere, ”
hoc aut. infringere, uel in quoquā conuelli. ”

Quā equi, quā religiosa adiuratio. Non secus,

ac si lupus per innocentiam, & fidem obtestatur, ceteros lupos, atq; pastores: ne oues quas sustulit, intèrque filios & amicos partitus est, aut illi adimere, aut hi repetere tentent. Quid tantopere extimescis Constantine? Si opus tuū ex deo non est, dissoluetur. Sin ex deo, dissolui non poterit. Sed uideo, uoluisti imitari Apocalypsim, ubi dicitur: Cōtestor autem audienti omnia uerba prophetiæ libri huius, si quis apposuerit ad hæc, apponet deus super illum plagas scriptas in libro isto. Et si quis diminuerit de uerbis libri pphetiæ huius, auferet deus partē eius de libro uitæ, & de ciuitate sancta. At tu nunquam legeras Apocalypsim, ergo nō sunt hæc uerba tua.

» Si quis autem, quod nō credimus, in hoc temera-
 » tor extiterit, æternis condemnationibus subiaceat
 » condemnatus: & sanctos dei apostolos Petrum &
 » Paulum sibi in præsentī & in futura uita sentiat con-
 » trarios. Atq; in inferno inferiori scilicet concreman-
 » dus, cum diabolo & omnibus deficiat impijs.

Hic terror, atq; hæc comminatio nō Cæsaris aut secularis principis solet esse, sed priscorum sacerdotum, ac flaminū, & nūc ecclesiasticorū. Itaq; nō est Constantini oratio hæc, sed alicuius clericuli stolidi, nec quid dicat, aut quomodo dicat scientis, saginati, & crassi, ac inter crapulā, interq; feruorē uini, has sentētias,

DON. CONST. DECLAMATIO.

sentētiās, & hæc uerba ructantis. Quæ non in ali-
um transeunt, sed in ipsum conuertuntur autorem.
Primum ait (æternis condemnationibus subiaceat)
Deinde, quasi plus addi queat, alia addere uult: &
post æternitatem poenarū, adungit poenas uitæ præ-
sentis: & cū dei condemnatione nos terreat, adhuc
quasi maius quiddam sit, terret nos odio Petri: Cui
Paulum cur adiungat, aut cur solum, nescio. Iterum
solito lethargo ad poenas æternas redit, ueluti non
hoc ante dixisset. Quod si minæ hæ execrationesq;
Constantini forent, inuicem execraret, ut tyrannum
& profligatorem reipub. meæ, & illi me Romano
ingenio minarer ultorem. Nunc quis existimat exe-
crationem auarissimi hominis, & ritu histriorum
uerba simulantis, ac sub persona Constantini alios
deterrentis, hoc est proprie hypocritam esse, si græ-
cam uocem exquirimus, sub aliena persona abscondē-
re tuam. Huius uero imperialis decreti paginam
proprijs manibus roborantes, super uenerandum
corpus beati Petri posuimus. Charta ne, an mem-
brana fuit pagina, in qua scripta sunt hæc? Tametsi
paginam uocauimus alteram faciē, ut dicunt, folij:
ueluti quinternio habet folia dena, paginas uice-
nas. O rem inauditam & incredibilem: cū esset
adolescentulus, interrogasse me quendam memini,
quis li

LAVRENT. VALLAE IN

quis librum Iob scripsisset : cumq; ille respondisset, ipse Iob: tunc me subiūxisse, quo pacto igitur de sua ipsius morte faceret mētionē? Quod de multis alijs libris dici potest, quorum ratio huic loco non conuenit. Nam quomodo uere narrare potes id, quod nōdum esset administratum: & in tabulis contineri id quod post tabularum, ut sic dicam, sepulturam factū esse ipse fateatur? Hoc nihil aliud est, quā paginā priuilegij ante fuisse mortuam & sepultam, quā natam: Nec tamen unquā a morte atq; sepultura reuersam, præsertim antequā conscripta esset, roboratam: nec id una tantum, sed utraq; Cæsaris manu. Et quid istud est, roborare illam? chirographōne Cæsaris, an annulo signatorio? Magnum nimirū robur, maiusq; multo, quā si tabulis æreis mandauisset. Sed non est opus scriptura ærea, cum supra corpus beati Petri charta reponatur. Cur hic Paulum retices, qui simul iacet cum Petro: & magis custodire possent ambo, quā si afforet tantummodo corpus unius? Videtis artes malitiāq; nequissimi Sinonis. Quia donatio Constātini doceri nō potest: ideo nō ī tabulis æreis, sed charteis priuilegiū esse: ideo latere illud cū corpore sanctissimi apostoli dixit. Ne aut auderemus ē uenerabili sepulchro inquirere: aut si inquireremus, carie absumptum putare mus.

DON. CONST. DECLAMATIO.

mus. Sed ubi tunc erat corpus beati Petri? Certe nondum in templo, ubi nunc est: non in loco sanè munito ac tuto. Ergo non illic Cæsar paginam collocasset. An beatissimo Siluestro paginam non credebatur, ut parum sancto, parum cauto, parum diligenti? O Petre, ô Siluester, ô sanctæ Romanæ ec. pōtifices, quibus oues domini cōmissæ sūt, cur uobis cōmissam paginā nō custoditis? Cur a tineis illā rodi, aut cur situ tabescere passi estis? Opinor, quia corpora quoque uestra contabuerunt. Stulte igitur fecit Cēstan-
tinus. En redacta in pulucrē pagina, ius simul priuilegij in pulucrē abiit. Atqui, ut uidemus, paginæ exemplar ostenditur. Quis ergo illam de sinu sanctissimi apostoli temerarius accepit? Nimirū aliquis antiquorū scriptorū debet afferri, nec posterior Constantini temporibus. At is nullus affertur, sed forte aliquis recens. Vnde hic habuit? Quisquis enim de superiori ætate historiā texit, aut spiritu sancto dictante loquitur: aut ueterum scriptorum, & eorum quidem, qui de sua ætate scripserunt, sequitur auctoritatem. Quare quicumq; ueteres non sequitur, is de illorū numero erit, quibus ipsa uetustas præbet audaciam mentiendi. Quod si quo in loco ista res legitur, non aliter cum antiquitate consentit, quā illa glossatoris Accursij, de legatis Ro. ad leges accipiendas

LAVREN. VALLAE IN

33
35
37
 picndas dimissis in Græciam, plusquàm stulta narra-
 tio, cum Tito Liuiο, alijsq; præstantissimis scriptori-
 bus conuenit. Datum Romæ tertio Calen. Apri-
 lis, Constantino Augusto quarto consule, & Gallica-
 no quarto cōsule. Diē posuit penultima Martij:
 ut sentiremus hoc factū esse, sub tempus sanctorum
 dierum, qui illo plerunq; tempore solēt esse. Et Con-
 stantino quartum cōsule, & Gallicano quartum con-
 sule. Mirum si uterq; ter fuerat consul, & in quarto
 consulatu forent collegæ. Sed mirandum magis, Au-
 gustum leprosum elephantia, qui morbus inter cæ-
 teros, ut elephas inter beluas, eminet, uelle etiā acci-
 pere consulatum: cum rex Azarias simul ac lepra
 tactus est, in priuato se cōtinuerit, procuratione re-
 gni ad Ionatham filium relegata, ut ferè omnes le-
 prosī fecerunt. Quo uno argumento totum prorsus
 priuilegium cōsutatur, profligatur, euertitur. Ac ne
 quis ambigat, ante leprosum esse debuisse, quàm con-
 sulem, sciat & ex medicina, paulatim hunc morbum
 succrescere: & ex notitia antiquitatis, consulatum
 iniri Ianuario mēse, magistratumq; esse annuū. &
 hæc Martio proximo gesta referuntur. Vbi neq; si-
 lebo, in epistolis scribi solere, datum: non autem in
 cæteris, nisi apud indoctos. Dicuntur enim epistolæ
 dari, uel illi, uel ad illum. Illi quidem, qui perfert,
utputa

DON. CONST. DECLAMATIO.

utputa tabellario, ut reddat, & in manum porrigat
homini cui mittuntur. Priuilegium autem, ut aiunt,
Constantini, quod reddi alicui non debebat, nec da-
ri debuit dici: ut appareat eum, qui sic loquutus est,
mētītum esse, nec scisse fingere, quod Constantinum
dixisse ac fecisse uerisimile esset. Cuius stultitiæ atq;
uesaniæ affines se ac socios faciunt, quicumque hunc
uera dixisse existimant, atque defendunt. Licet ni-
hil iam habeant quo opinionem suam, non dico de-
fendere, sed honeste excusare possint. An honesta
erroris excusatio est, cum patefactam uideas ueri-
tatem, nolle illi acquiescere, quia nōnulli mali homi-
nes aliter senserunt? Magni inquam dignitate, non
sapientiā, nec uirtute. Vnde tamen scis, an illi, quos
tu sequeris, si eadem audissent quæ tu, mansuri in sen-
tentia fuerint? an a sententia recessuri? & nihilomi-
nus indignissimum est, plus homini uelle tribuere
quam ueritati, id est, deo. Ita enim quidam, omni-
bus defecti rationibus, solent respondere: cur tot
summi pontifices donationem hanc ueram esse cre-
diderunt? Testificor uos, me uocatis quō nolo:
& inuitum me maledicere summis pontificibus co-
gitis: quos magis in delictis suis operire uellem.

Sed pergamus ingenue loqui, quandoquidem
aliter agi nequit hæc causa. Ut fatear eis ita
credidisse,

LAVRENT. VALLAE IN

credidisse, & non malitia fecisse: quid mirum si ista crediderunt, ubi tantum lucri blāditur: cū plurima, ubi nullum lucrum ostenditur, per insignem imperitiam credant? Nōne apud Aram cœli, in tam eximio templo, & in loco maxime Augusto, cernimus pictam fabulam Sibyllæ & Octauiani, ut ferunt, ex autoritate Innocentij tertij, hæc scribentis? Qui etiam de ruina tēpli pacis, sub natale Saluatoris, hoc est in partu uirginis, scriptū reliquit. Quæ ad evertendam magis fidē, quia falsa, quam ad stabiliendam, quia miranda sunt, pertinent. Mētiri ne ob speciem ueritatis, pietatis, audet uicarius ueritatis: & se scientem hoc piaculo obstringere? An non mentitur? Immo uero a sanctissimis uiris se, cū hoc facit, dissentire non uidet? Tacebo alios. Hiero. Varronis testimonio utitur, decem Sibyllas fuisse: quod opus Varro arte Augustum condidit. Idem de templo pacis ita scribit: Vespasianus & Titus, Romæ templo pacis ædificato, uasa tēpli, & uniuersa donaria, in delubro illius consecrarūt: quæ Græca & Ro. narrat historia. Et hic unus in doctus plus uult libello suo, etiam barbare scripto credi, quā fidelissimis ueterrum prudentissimorum hominū historijs. Quia Hieronymū attigi, non patiar hanc contumeliam ipsius tacite præteriri. Romæ ex autoritate papæ ostenditur co

DON. CONST. DECLAMATIO.

ditur codex Biblicæ, tanquàm reliquiæ sanctorum, luminaribus semper accensis: quod dicūt scriptum chi rographo Hieronymi. Quæres argumētum? Quia multū, ut inquit Virgilius, est pictai uestis & auri. Resq; magis Hieronymi manu indicat scriptum nō esse. Illum ego diligentius inspectum, comperi scriptū esse iussu regis, ut opinor, Roberti, chi rographo hominis imperiti. Huic simile est, quanquàm decem milia huiusmodi Romæ sunt, quod inter religiosa demonstratur in tabella effigies Petri & Pauli: quam Silvester Constantino, ab eisdem apostolis in somnis admonito, in confirmationem uisionis exhibuit. Nō hoc dico, quia negem effigies illas esse apostolorū: utinamq; tam uera esset epistola, nomine Lentuli missa de effigie Christi: quæ non minus improbe ementita est, quàm priuilegiū, quod consutauius: Sed quia tabella illa à Siluestro non fuerit exhibita Constantino. In quo non sustineo admirationem animi mei cōtinere. Disputabo enim aliquid de fabula Siluestri. Quia & omnis in hoc quæstio uersatur: & mihi cum sermo sit cum pontificibus Ro. de pontifice Romano potissimum loqui decebit, ut ex uno exemplo, facile aliorum coniectura capiatur. Et ex multis ineptijs, quæ ibi narrantur, unam tantum de dracone attingam: ut doceam Constantinū nō fuisse
H leprosum.

LAVRENT. VALLAE IN

leprosum. Etenim gesta Siluestri ab Eusebio quodam
 Græco homine, ut interpres testatur, cōposita sunt:
 quæ natio ad mendacia semper promptissima est.
 Ut Iuuenalis Satyrica censura ait: Quicquid Græ-
 cia mendax audet in historia. Vnde draco ille uene-
 rat? Romæ dracones non gignuntur. Vnde etiā illi
 uenenum? In Africa tantum pestiferi dracones, ob
 ardorem regionis, esse dicuntur. Vnde præterea tan-
 tum ueneni: ut tam spaciosam ciuitatem peste cor-
 rumperet: præsertim cum in tam alto specu demer-
 sus esset, ad quem cētum quinquaginta gradibus de-
 scenderetur? serpentes, excepto forsā basilisco, non
 afflatu, sed morsu uirus inspirant, atq; interimunt.
 Nec Cato Casarem fugiens, cum tanta hominū ma-
 nu, per medias Africæ arenas dum iter faceret, ac
 dormiret, ullum sociorum ac comitū suorum, serpen-
 tis afflatu uidit extinctum. Neque illi populi ob id
 aërem sentiunt pestilentem. Et si quid fabulis credi-
 mus, & Chimera, & Hydra, & Cerberus, sine no-
 xa uulgo conspecti sunt, ac tacti. Adhuc quin eum
 Romani potius occidissent. Nō poterant, inquis. At
 multo grandiore serpentem in Africa, ad ripam
 Bragadæ Regulus occidit. Hunc uero uel obstructo
 ore specus facile erat interimere. An nolebant? Ita
 opinor pro deo colebant, ut Babylonij fecerūt. Cur
 ergo,

DON. CONST. DECLAMATIO.

ergo, ut olim Daniel dicitur occidisse, non & Siluester hūc potius occidisset? Quin canabaceo filo alligasset, & domū illam in æternum perdidisset? Ideo commentator fabulæ, noluit draconem interim, ne planè Danielis narratio referri uideretur: quod si Hieronymus uir doctissimus ac fidelissimus interpret, Apollinarisq; & Origenes, atq; Eusebius, & nonnulli alij narrationē Beli fictam esse affirmant, si eam Iudæi in ueteris instrumenti archetypo non agnoscunt: id est, si doctissimi quiq; latinorū, pleriq; Græcorum, singuli Hebræorum, illam ut fabulam damnant: ego nō hanc, adūbratam ex illa, dānabo, quæ nullius scriptoris autoritate sulcitur, & quæ magistrā multo superat stultitia? Nam quis beluæ domum subterraneam ædificauerat? Quis illic eam collocauerat, & ne prodiret atque auolaret (uolāt enim dracones, ut quidam aiunt, & si alij negant) imperauerat? Quis genus illud cibi excogitauerat? Quis fœminas, casq; uirgines, ac sanctimoniales descendere præceperat, nec nisi calendis? An tenebat draco quis esset dies calendarum? & tam parco, raroq; erat cibo contentus? Nec uirgines tam altum specum, tam immanem, & esurientem beluā exhorrebant? Credo blandiebatur eis draco, ut fœminis, ut uirginibus, ut cibaria afferentibus. Credo etiam

LAVRENT. VALLÆ IN

cum illis fabulabatur. Quid ni, honor dicto, etiā coibat? Nam & Alexander, & Scipio ex draconis serpentisue cum matre concubitu geniti dicuntur. Quid de negato postea uictu? Non potius aut prodisset, aut fuisset extinctus? O miram hominum dementiam, qui his anilibus deliramentis fidem habet. Iam uero quandiu hoc factitatum est? Quando fuit coeptum? Ante aduentum saluatoris? An postea? nihil horū scitur. Pudeat nos, pudeat harum neniarum, & leuitatis plusquam inimicæ. Erubescat Christianus homo, qui ueritatis se ac lucis filium nominat, proloqui, quæ nō modo uera nō sunt, sed nec uerissima. At enim inquit, hāc dæmones potestatem in gentibus obtinebāt, ut eas dijs seruiētes illudrent. Silete impudentissimi homines, ne dicam sceleratissimos, qui fabulis uestris tale semper uelamentum obtenditis. Non desyderat synceritas Christiana patrociniū falsitatis. Satis per se superq; sua ipsius luce ac ueritate defenditur, sine istis commentitijs ac præstigijs fabellis, in deum, in Christum, in spiritum sanctū contumeliosissimis. Siccine deus arbitrio dæmonum tradiderat genus humanum, ut tam manifestis, tam imperiosis miraculis seduceretur? ut propemodum posset iniusticiæ accusari, qui oues lupis commississet: & homines magnū errorū suorum haberent

DON. CONST. DECLAMATIO.

haberent excusationem. Quod si tātum olim licebat
demonibus, & nūc apud infideles uel magis liceret,
quod minime uidemus. Nec ullæ ab eis hmōi fabulæ
proferuntur. Tacebo de alijs populis: dicā de Ro-
manis: apud quos paucissima miracula feruntur,
eaq; uetusta atq; incerta. Vale. Max. ait, Hiatū illū
terræ in medio foro, cum se in eū Curtius armatus
adacto equo immisisset, iterum coisſe, inq; pristinan-
formam continuo reuertisse. Itē Iunonem monetant
cum a quodam milite Ro. captis Veijs, per iocum in-
terrogata esset, an Romam migrare uellet, respon-
disse, uelle. Quorū neutrū Titus Li. sentit, & prior
autor & grauior. Nam & hiatū permansisse uult,
nec tam fuisse subitum quā uetustum, & ante con-
ditam urbem, appellatumq; Curtium lacum, quod in
eo delituisset Curtius Metius Sabinus, Romanorum
fugiens impressionem: Et Iunonem annuisse, non re-
spondisse: Adiectū fabulæ postea, uocem reddidisse.
Atque de nutu quoq; palam est illos esse mentitos:
uel quod motum simulacri, auellebant autem illud,
interpretati sunt, sua sponte esse factum: uel qua la-
sciua hostilem, & uictam, & lapideā deam interro-
gabant, eadem lasciua annuisse finxerunt. Tametsi
Liuius inquit nō annuisse, sed milites quod annisset
exclamaſſe. Quæ tamē boni scriptores nō defendūt

LAVRENT. VALLAE IN

facta, sed dicta excusant. Nam prout idē Liuius ait, datur uenia antiquitati, ut miscēdo humana diuinis, primordia urbium augustiora faciat. Et alibi: Sed in rebus tā antiquis, si qua similia ueritati sunt, pro ueris accipiātur. Satis habēā: hēc ad ostētationē scēnæ gaudētis miraculis aptiora, q̄ ad fidē, neq; affirmare neq; refellere est op̄æ precii. Terētius Varro, his duobus & prior, & doctior, & ut sentio, grauior autor, ait triplicem historiā de lacu Curtio à totidem autoribus proditam. Vnam à Proculo, quod is lacus ita sit appellatus à Curtio, qui se in eum deiecit: Alteram à Pisone, quod à Metio Sabino: Tertiam à Cornelio: cuius rei socium addit Luctatium, quod à Curtio cōsule, cui collega fuit M. Genutius. Neq; uero dissimulauerim Valeriū non planē posse reprehēdi, qd̄ ita loquatur: cū paulo post grauius & seuerē subiiciat: Nec me præterit, de motu & uoce deorum immortalium, humanis oculis auribusq; percepto, quā in ancipiti opinione æstimatio uersetur. Sed quia non noua dicuntur, sed tradita reperiuntur, fidem autores uendicēt. De uoce deorum dixit, propter Iunonem monctam, & propter simulacrum Fortunæ, quod his locutū fingitur his uerbis: Rite me matronæ uidistis, rite dedicastis. At uero nostri fabulatores passim inducūt Idola loquentia: quod ipsi

DON. CONST. DECLAMATIO.

quod ipsi gentiles & Idolorum cultores nō dicunt:
& syncerius negāt, quā Christiani affirmāt. Apud
istos paucissima miracula, non fide autorū, sed uelu
ti sacra quadam ac religiosa uetustatis commenda
tione nitūtur. Apud istos recētiora quēdā narran
tur, quę illorum homines temporū nescierūt. Neq;
ego admirationi sanctorum derogō, nec ipsorū diui
na opera abnuo: quum sciam tantū fidei, quantū est
granum sinapis, montes etiam posse transferre. Imō
defendo illa & tueor, sed misceri cum fabulis non
sino. Nec persuaderi possum hos scriptores alios fu
isse quā aut infideles, qui hoc agerent in derisum
Christianorum, si hęc figmēta, per dolosos homines
in manus imperitorū delata acciperētur pro ueris:
aut fideles, habētes emulationē dei, sed nō secūdam
scientiā, qui non modo de gestis sanctorū, uerū etiam
dei genitricis, atque adeo Christi improba quēdam
& pseudeuangelia scribere non reformidarunt. Et
summus pōt. hos libros appellat apocryphos: qua
si nihil uitij sit, quod eorum ignoratur autor, quasi
credibilia sint quę narrantur, quasi sancta & ad cō
firmationem religionis pertinētia: ut iam nō minus
culpæ sit penes hūc q mala pbat, q̄ penes illū q ma
la excogitauit. Nūmos reprobos discernimus, sepa
mus, abijcimus: doctrinā reprobā nō discernemus,

LAVRENT. VALLAE IN

sed retinebimus? sed cum bona miscebimus? sed pro
bona defendemus? Ego uero ingenuā feram senten-
tiam. Gesta Siluestri nego esse apocrypha: quia ut
dixi, Eusebius quidem fertur autor: sed falsa atq; in-
digna quæ legantur existimo, cū in alijs, tum uero
in illo qd' narratur de dracone, de thauro, de lepra,
propter quam refutanda tanta repetij. Neque enim
si Naaman leprosus fuit, continuo & Constantinum
leprosum fuisse dicemus. De illo multi autores me-
minerunt, de hoc principe orbis terrarum nemo, ne
suorum quidem ciuiū scripsit, nisi nescio quis alieni-
gena: cui non aliter est habenda fides, quā alteri
cuidam, de uestibis intra nares Vespasiani nidifican-
tibus, & de rana partu à Nerone emissa: unde Late-
ranum uocitatum locum dicunt, quod ibi rana late-
at in sepulchro. Quod nec uestiæ ipsæ, nec ranæ, si lo-
qui possent, dixissent: nisi ad deos capitolinos hoc
referunt, quasi illi loqui consueissent, & hoc fieri ius-
sissent. Sed quid mirer hæc nō intelligere pōtiffices,
cum nomen ignorent suum? Cephæ enim dicunt uo-
cari Petrum, quia caput apostolorum esset: tāquā
hoc uocabulum sit græcum ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, &
non hebraicū, sed potius syriacū: quod Græci κηρύς
scribunt, quod apud eos interpretatur Petrus, nō ca-
put. Est enim Petrus & petra græcum uocabulum,
stulte q;

DON. CONST. DECLAMATIO.

Stulteq; per etymologiam latinā exponitur petra,
quasi pede trita. Et metropolitanum ab archiepisco
po distinguūt, uoluntq; illum à mensura ciuitatis di
ctum: cum græce dicatur nō metropolis, sed $\mu\eta\tau\rho$
 $\pi\acute{o}\lambda\iota\varsigma$, id est, mater ciuitatis siue urbis: & patriar
cham quasi patrem patrum, & papā ab interiectio
ne pape dictum: & fidem orthodoxam quasi recta
gloria: & Simōnem media correpta, cum legendum
sit media longa, ut Platōnem & Catōnem, ita legen
dum Simōnem. Et multa similia, quæ transeo, ne cul
pa aliquorum, omnes summos pontifices uidear inse
ctari. Hæc dicta sint, ut nemo miretur, si donationē
Constantini commentitiam fuisse papæ multi nō po
tuerunt deprehendere: tametsi ab aliquo eorum or
tam esse hanc fallaciam reor. At dicitis: cur Impera
tores, quorum detrimento res ista cedebat, donatio
nem Constantini non negant, sed fatentur, affirmāt,
conseruant? Ingens argumentum, mirifica defensio.
Nā de quo tu loqueris Imperatore? si de græco, qui
uerus fuit Imperator, negabo confessionem: sin de la
tino, libenter etiam confitebor. Etenim quis nescit
Imperatorem latinum gratis factum esse à summo
pont. ut opinor Stephano: qui græcū Imperatorem,
quod auxilium nō ferret Italiæ, priuauit, latinumq;
fecit: ita ut plura Imperator à papa, quàm papa ab

LAVRENT. VALLAE IN

Imperatore acciperet. Sane Troianas opes quibusdam pactionibus soli Achilles & Patroclus inter se partiti sunt. Quod etiam mihi uidetur indicare Ludouici uerba, cum ait: Ego Ludouicus Imperator Ro. Augustus statuo, & concedo, per hoc pactum confirmationis nostrae, tibi beato Petro principi apostolorum, & per te uicario tuo, domino Paschali summo pot. & successoribus eius in perpetuum, sicut a praedecessoribus nostris usque nunc in uestra potestate & ditio-
ne tenuistis, Romanam ciuitatem, cum ducatu suo, & suburbanis atque uiculis omnibus, & territoriis eius, montanis, atque maritimis littoribus, & portibus, seu cunctis ciuitatibus, castellis, oppidis, ac uillis, in Thusciae partibus. & cetera. Tu ne Ludouice cum Paschale pacisceris? Si tua, id est, imperij Ro. sunt ista, cur alteri concedis? Si ipsius, & ab ipso possidentur, quid attinet te illa confirmare? Quantulum etiam ex imperio Ro. tuum erit, si caput ipsum imperij amissum? A Roma dicitur Romanus Imperator. Quid cetera quae possides, tuae ne an Paschalis sunt? Credo tua dices. Nihil ergo ualet donatio Constantini, si ab eo pontifici donata tu possides. Si ualet, quo iure tibi Paschalis cetera remittit, retentis tantum sibi quae possidet? Id sibi uult tanta, aut tua in illud, aut illius in te de imperio Ro. largitio? Merito igitur pactum appellas,

DON. CONST. DECLAMATIO.

appellas, quasi quandam collusionem. Sed quid faciam inquires? Repetam armis quæ papa occupat? At ipse iam factus est me potentior. Repetam iure? At ius meum tantum est, quâ tum ille esse uoluerit. Non enim hereditario nomine ad imperium ueni, sed pacto: ut si Imperator esse uolo, hæc & hæc inuicem papæ promittam. Dicam nihil donasse ex imperio Constantinum? At isto modo causam agere Græci Imp. & me omni fraudare imperij dignitate. Hac enim ratione papa se dicit facere Imperatorem me, quasi quendam uicarium: & nisi promittam, non facturum: & nisi paream, me abdicaturum. Dūmodo mihi det, omnia fatebor, omnia paciscar. Mihi tamen crede, si Romam ego aut Thusciam possiderem: tantum abest, ut facerem, quæ facio, ut etiam frustra mihi Paschalis donationis, sicut reor falsæ, caneret cantilenam. Nunc concedo, quæ nec teneo, nec habiturum me esse spero. De iure papæ inquirere non ad me pertinet, sed ad Constantinopolitanum Augustum. Iam apud me excusatus es Ludouice, & quisquis alius Ludouici similis. Quid de aliorum Imperatorum cum summis pontificibus pactione suspicandum est: cum sciamus quid Sigismundus fecerit, princeps alioqui optimus & fortissimus, sed iam affecta ætate minus fortis?

LAVRENT. VALLAE IN

fortis? Quem per Italiã paucis stipatoribus septum
in diem uiuere uidimus, Romæ etiã famæ periturũ:
nisi eum, sed non gratis (extorsit enim donationem)
Eugenius pauisset. Is cum Romam uenisset, ut pro
Imperatore Romanorum coronaretur, non aliter à
papa coronari potuit, quàm ut Constantini donatio
nem ratam haberet, eademq; omnia de integro do-
naret. Quid magis contrarium, quàm pro Impera-
tore coronari, qui Romæ ipsi renunciasset? & coro-
nari ab illo, quem & cõfiteatur, & quantũ in se est,
dominum Ro. imperij faciat? ac ratam habere dona-
tionem, quæ uera si sit, nihil Imperatori de imperio
reliqui fiat? Quod, ut arbitror, nec pueri fecissent.
Quo minus mirum, si papa sibi arrogat Cæsaris co-
ronationẽ, quæ populi Ro. esse deberet. Si tu papa,
& potes græcum Imperatorem priuare Italia, pro-
uincijsq; occidẽtis, & latinum Imp. facis, cur pactio-
nibus uteris? Cur bona Cæsaris partiris? Cur in te
imperium transfers? Quare sciat quisquis est Impe-
rator Ro. me iudice, se non esse nec Augustum, nec
Cæsarem, nec Imperatorem, nisi Romæ imperium
teneat: & nisi operam det, ut urbem Romam recu-
peret, planè esse periurũ. Nam Cæsares illi priores,
quorum fuit primus Constantinus, non adigebãtur
iurandum interponere, quo nũc Cæsares obstrin-
guntur:

DON. CONST. DECLAMATIO.

guntur: sed quantum humana ope præstari potest,
nihil imminuturos esse de amplitudine imperij Ro.
eamq; sedulo adaucturos. Non ea re tamen uocati
Augusti, q; imperium augere deberent, ut aliqui sen
tiunt, latinæ linguæ imperiti. Est enī Augustus qua
si sacer, ab auium gustu dictus, quæ in auspicijs adhi
beri solebant, græcorūq; testante lingua, apud quos
Augustos σεβαςος dicitur. Vnde Sebastia uocata.
Melius summus pont. ab augendo Augustus dicere
tur: nisi q; dū temporalia auget, spiritualia minuit.
Itaque uideas, ut quisq; pessimus est summorum pon
tificum, ita maxime defendendæ huic donationi incū
bere. Qualis Bonifacius octauus, qui Celestinum tu
bis parieti insertis decepit. Hic & de donatione Cō
stantini scribit, & regem Franciæ priuauit: regnūq;
ipsum, quasi donationem Constantini exequi uellet,
ecclesiæ Ro. fuisse & esse subiectum iudicauit. Quod
statim successores eius Benedictus & Clemens, ut
improbū iniustumq; reuocarūt. Verū quid sibi uult
ista uestra pontifices Ro. sollicitudo, quod a singulis
Imperatoribus donationem Constantini exigitis cō
firmari, nisi quod iuri diffiditis uestro? Sed laterem
lauatis, ut dicitur. Nam neque illa unquā fuit, &
quod non est, confirmari non potest: & quicquid do
nant Cæsares, decepti exemplo Cōstātini faciunt,
& dona

& donare imperiū nequeūt. Age uero demus Constantinū donasse, Siluestrumq; aliquando possedisse: sed postea uel ipsum, uel aliquem ipsorū a possessione deiectū: loquor nūc de his quæ papa nō possidet, postea loquar de his quæ possidet. Quid possum uobis magis dare, quā ut ea quæ nec fuerūt, nec esse potuerunt, fuisse concedam? Tamen dico, uos nec iure diuino, nec iure humano, ad recuperationē agere posse. In lege ueteri Hebræus supra sextū annum hebræo seruire uetabatur: & quinquagesimo quoq; anno omnia redibant ad pristinum dominum. Tempore gratiæ Christianus a uicario Christi, redemptoris nostræ seruitutis, premetur seruitio æterno? Quid dicam, reuocabitur ad seruitutem, postquā liber factus est, diuq; potitus libertate? Sileo quā seuius, quā uehemens, quā barbarus dominatus frequenter est sacerdotum. Quod si ante ignorabatur, nuper est cognitum, ex monstro illo, atq; portento, Ioanne Vitelesco Cardinale & patriarcha, qui gladium Petri quo auriculum Malcho abscidit, in Christianorū sanguine lassauit: quo gladio & ipse periit. An uero populus Israël a domo David & Salomonis, quos prophete a deo missi unxerant, tamen propter grauiora onera desciscere licuit, factumq; eorum deus probauit: nobis ob tantā tyrannidem

DON. CONST. DECLAMATIO.

nidē desciscere nō licebit? ab his præsertim qui nec sunt reges, nec esse possunt, & qui de pastoribus ouium, id est animarum facti sunt fures ac latrones. Et ut ad ius humanum ueniam, quis ignorat nullū ius esse bellorum? aut si quod est, tādīu ualere quādiu possideas, quæ bello parasti? Nam quum possessio- nem perdis, & ius perdidisti. Ideoq; captiuos, si su- gerint, nemo ad iudicem repetere solet: etiā nec præ- das, si eas priores domini receperint. Apes & que- dam alia uolucrum genera, si ē privato meo longi- us euolauerint, & in alieno defecerint, repeti non queunt. Tu homines, non modo liberum ani- mal, sed dominum ceterorum, si se in libertatem manu & armis afferant, non manu & armis re- petes, sed iure, quasi tu homo sis, illi pecudes? Ne que est quod dicas: Romani iuste bella nationibus intulerunt, iustēque libertate illas exuerunt. No- li me ad istam uocare questionem, ne quid in Ro- manos meos cogar dicere. Quāquā nullum cri- men tam graue esse potuit, ut æternam mereren- tur populi seruitutem. Cum eo, quod sepe culpa principis, magniue alicuius in repub. ciuis, bella gesserunt, & uicti immerita seruitutis pœna affe- cti sunt. Quorum exemplis plena sunt omnia. Ne- que uero lege naturæ comparatum est, ut populus sibi po

LAVRENT. VALLAE IN

sibi populū subigat. Præcipere alijs cosq; exhortari possumus, imperare illis ac uim afferre nō possumus: Nisi relicta humanitate, uelimus ferociores beluas imitari, quæ sāguinariū in infirmiores imperiū exercēt: ut leo in quadrupedes, aquila in uolucres, delphinus in pisces. Verūtamen hæ beluæ non in suum genus sibi ius uendicāt, sed inferius. Quod quanto magis faciendum nobis est, & homo homini religioni habendus? quum, ut M. Fabius inquit, nulla supra terras adeo rabiosa belua, cui nō imago sua sancta sit. Itaq; quatuor fere causæ sunt, ob quas bella inferuntur. Aut ob ulciscendam iniuriam, defendendosq; amicos: aut timore accipiendæ postea calamitatis, si uires aliorum augeri sinantur: aut spe prædæ: aut gloriæ cupiditate. Quarum prima nō nihil honesta, secunda parū, duæ posteriores nequaquam honestæ sunt. Et Romanis quidē illata fuere frequenter bella: sed postquā se defenderant, & illis & alijs ipsi intulerunt: nec ulla gens est quæ ditioni eorum cesserit, nisi bello uicta, & domita: quā recte, aut qua causa, ipsi uiderint. Eos ego nolim nec damnare, tanquā iniuste pugnauerint: nec absolucere tanquā iuste. Tantum dicam, eadē ratione Romanos ceteris bella intulisse, qua reliq; populi regesq;. Atq; ipsis qui bello laccessiti uictiq; sunt, licuisse decere a

DON. CONST. DECLAMATIO.

cere à Romanis, ut ab alijs dominis defecerunt.
 Ne forte, quod nemo diceret, imperia omnia ad ue-
 rustissimos illos, q̄ primi domini fuere, id est, qui pri-
 mi præripuere aliena, referantur: & tamen melius
 in uictis bello nationibus populo Ro. quàm Cæsari-
 bus remp. opprimētibus ius est. Quæcirca si fas erat
 gentibus à Constantino, & quod plus est, à populo
 Ro. desciscere: profecto & ab eo ius erit, cuicunq;
 cesserit illi ius suum. Atque ut audacius agā, si Ro-
 manis libebat, Constantinum aut exigere ut Tarqui-
 niū, aut occidere ut Iulium Cæsarem: multo magis
 ei m, uel Romanis uel prouincijs licebit occidere,
 qui in locum Constantini utcunque successit. Hoc &
 si uerum, tamen ultra causam meam est: & iccirco
 me reprimere uolo: nec aliud ex his colligere, quæ
 dixi, nisi ineptum esse, ubi armorum uis est, ibi ius
 quemq̄ afferre uerborum. Quia quod armis acqui-
 ritur, idem rursus armis amittitur. Eo quidē magis,
 quod aliæ nouæ gētes, ut de Gothis accepimus, quæ
 nunquā sub imperio Ro. fuerūt, fugatis ueteribus
 incolis, Italiam & multas prouincias occuparunt:
 quas in seruitutē reuocari, in qua nunquā fuerūt,
 quæ tandē æquitas est? præsertim uictrices, & for-
 te à uictis. Quo tempore, si quæ urbes ac nationes,
 ut factum fuisse scimus, ab Imperatore desertæ, ad

I Barbaro

LAVRENT. VALLAE IN

Barbarorum aduentum necesse habuerunt deligere
 sibi regē, sub cuius auspicijs uictoriam reportarunt:
 nunquid hunc postea a principatu deponerent? Aut
 eius filios tum commendatione patris, tum propria
 uirtute fauorabiles iuberēt esse priuatos, ut iterum
 sub Romano principe essent: maxime cum eorum
 opera assidue indigerent, & nullum aliunde auxiliū
 sperarent? Hoc si Cæsar ipse, aut Constantinus, ad
 uitam reuersus, aut etiam Senatus populusq; Ro.
 ad commune iudicium, quale in Græcia Amphitryo
 num fuit, uocaret: prima statim actiōe repelleret,
 quod a se olim custode desertos, quod tādū sub alio
 principe degentes, quod nunquā alicuius regi
 subditos, quod denique homines libertati natos, &
 in libertatem robore animi corporisq; assertos, ad
 famulatum seruitiumq; reposceret. Vt appareat, si
 Cæsar, si po. Ro. a repetendo exclusus est, multo ue-
 hementius papam esse exclusum. Et si licet alijs na-
 tionibus, quæ sub Roma fuerunt, aut regem sibi crea-
 re, aut temp. tenere: multo magis id licere populo
 Ro. præcipue aduersus nouam papæ tyrannidem.
 Exclusi a defendēda donatione aduersarij, quod nec
 unquā fuit: & si qua fuisset, iam temporum condi-
 tione intercidisset: confugiunt ad alterum genus de-
 fensionis: & uelut relictā urbe, in arcem se recipiūt,
 quam

DON. CONST. DECLAMATIO.

quam statim deficiētibus cibarijs dedere cogentur. Præscripsit, inquiunt, Romana ecclesia in his quæ possidet. Cur ergo, quæ maior pars est, ea reposcit in quibus non præscripsit, & in quibus alij præscripserunt? Nisi id non licet alijs in hunc, quod huic licet in alios. Præscripsit Romana ecclesia. Cur ergo ab Imperatoribus toties curat sibi ius confirmandum? Cur donationem confirmationemq; Caesarum iactat, si hoc unum satis est? Iniuriam ei facis, si de altero quoque iure non sileas. Cur igitur de altero non siles? Nempe quia hoc sibi non sufficit. Præscripsit Romana ecclesia. Et quomodo potest præscripsisse, ubi de nullo titulo, sed de malæ fidei possessione constat? Aut si malæ fidei possessionem neges, profecto stultæ fidei negare non posses. An in tantæ re, tamq; aperta excusata debet esse & facti & iuris ignorantia? Facti quidem, quod Romanam prouinciasq; non dedit Constantinus: quod ignorare idiotæ hominis est, non summi pontificis. Iuris autem, quod illa nec donari potuere, nec accipi: quod nescire uix Christiani est. Itâne stulta credulitas dabit tibi ius in his, quæ si prudentior fores, tua nunquam fuissent? Quid? Nōne nunc saltem, postquam te per ignorantiam atque stultitiam possedisse docui, ius istud, si quod erat,

LAVRENT. VALLAE IN

amittes? & quod inscitia male cōtulerat tibi, nōne
 id rursum cognitio bene adimct? Mancipiumq; ab
 iniusto ad iustum dominum reuertetur, fortassis eti-
 am cum usufructu? quod si adhuc possidere pergis,
 iam inscitia in malitiam, fraudemq; cōuersa est: pla-
 neq; effectus es male fidei possessor. Præscripsit Ro-
 mana ecclesia. O imperiti, o diuini iuris ignari. Nul-
 lus quātumuis annorum numerus uerum abolere ti-
 tulum potest. An uero captus ego à Barbaris, cre-
 ditusq; perijsse, post centum annos, quibus captiuus
 fui, postliminio rcuersus, paternæ hæreditatis repeti-
 tor excludar? Quid hac re inhumanius? Atq; ut ali-
 quod asseram exemplum, num Iephthe dux Israël
 reposcentibus filiis Ammon terrā à finibus Arnon,
 usque in Iabue, atque in Iordanem, respōdit: præscri-
 bit Israël iam per treccētos annos? An qd' nunquam
 illorum, sed Amorrheorum fuisset terra, quam repo-
 scerent, ostendit? & hoc argumentū esse, ad Ammo-
 nitas illam non pertinere, quod nunquam intra tot
 annorum circulum repoposcissent? Præscripsit Ro-
 mana ecclesia. Tace nepharia lingua. Præscriptio-
 nem, quæ fit de rebus mutis atq; irrationabilibus,
 ad hominē trāsfers: cuius quo diuturnior in seruitu-
 te possessio, eo est detestabilior. Aues ac feræ in se
 præscribi nolunt: sed quantolibet tempore possesse,
 cum li

DON. CONST. DECLAMATIO.

cum libuerit, & oblata fuerit occasio, abeunt: homi-
ni ab homine possesso non licet abire? Accipe, unde
magis fraus dolusq; quam ignorantia Romanorum
pont. appareat, utentium iudice bello, non iure. Cui
simile quiddā primos pontifices, in occupāda urbe,
ceterisq; oppidis, credo fecisse. Parum ante me na-
tum, testor eorum memoriam, qui interfuerunt: per
inauditum genus fraudis Roma papale accepit im-
perium, seu tyrannidē potius, cum diu libera fuisset.
Is fuit Bonifacius nonus, octauo in fraude & nomi-
ne par: si modo Bonifacij dicendi sunt, qui pessime fa-
ciunt. Et cum Romani deprehenso dolo apud se in-
dignarētur, Bonifacius papa, in morem Tarquiniij,
summa quæq; papauera uirga decussit. Quod cum
postea, qui ei successit, Innocentius imitari uellet, ur-
be fugatus est. De alijs pontificibus nolo dicere, qui
Romam ui semper oppressam armisq; tenuerunt, li-
cet quoties potuit rebellauit: ut sexto abhinc anno,
cum pacē ab Eugenio obtinere non posset, nec pax
esset hostibus, qui eam obsidebant: & ipsa papam in-
tra ædes obsedit, non permissura illum abire, prius
quām aut pacem cū hostibus faceret, aut administra-
tionem ciuitatis relegaret ad ciues. At ille maluit
urbē deserere, dissimulato habitu, uno fugæ comite,
quām ciuibz gratificari, iusta & æqua petētibus.

LAVRENT. VALLÆ IN

Quibus si des electionem, quis ignorat libertatem
magis quam seruitium electuros? Idem suspicari li-
bet de cæteris urbibus, quæ à summo pont. in serui-
tute retinentur, per quem à seruitute liberari debu-
issent. Longum esset recensere, quot urbes ex hosti-
bus captas populus Romanus liberas fecit: adeo ut
T. Flamminius omnem Græciam, quæ sub Antiocho
fuiſſet, liberam esse, & suis uti legibus iuberet. At
papa, ut uidere licet, insidiatur sedulo libertati po-
pulorum. Ideoq; uicissim illi quoq; oblata facultate
(ad Bononiam modo respice) rebellant. Qui si quan-
do sponte, quod euenire potest, aliquo aliunde peri-
culo urgente, in papale imperium consenserunt:
non ita accipiendum est, consensisse, ut seruos se face-
rent: ut nunquam subtrahere à iugo colla possent:
ut postea nati non & ipsi arbitrium sui habeant.
Nam hoc inquisissimum foret. Sponte ad te summe
pont. ut nos gubernes, uenimus: sponte nunc rursus
abs te, ne gubernes diutius, recedimus: si qua tibi à
nobis debentur, ponatur calculus datorum & acce-
ptorum. At tu gubernare inuitos uis, quasi pupilli-
simus: qui te ipsum forsitan sapientius gubernare
possemus. Adde huc iniurias, quæ aut abs te, aut à
tuis magistratibus huic ciuitati frequentissime inse-
runtur. Deum testamur, iniuria cogit nos rebellare,
ut olim

DON. CONST. DECLAMATIO.

ut olim Israël à Roboam fecit. Et quæ tanta fuit illa iniuria, quanta portio nostræ calamitatis, grauiora soluere tributa? Quid enim si remp. nostram exhaurias? Exhaustisti. Si templa spolies? Spoliasti. Si uirginibus matribusq; familie stuprum inferas? Intulisti. Si urbem sanguine ciuili perfundas? Perfudisti. Hæc nobis sustinenda sunt? An potius, cum tu pater nobis esse desieris, nos quoque filios esse obliuiscemur? Pro patre, summe pont. aut si hoc te magis iuuat, pro domino hic te populus aduocauit, nõ pro hoste atq; carnifice. Patrè agere aut dominum non uis, sed hostem & carnificẽ. Nos seuitiẽ tuam, impietatemq; & si iure offensæ poteramus, tamen quia Christiani sumus, non imitabimur. Nec in tuum caput ultorem stringimus gladium: sed te abdicato, atq; summo, alterum patrem dominumue adoptabimus. Filijs à malis parẽtibus, è quibus geniti sunt, fugere licet: nobis à te, non uero patre, sed adoptiuo, & pessime nos tractante, non licebit? Tu uero, quæ sacerdotij operis sunt, cura: & noli tibi ponere sedem ad Aquilonem, & illic tonando fulgurantia fulmina in hunc populum cæterosq; uibrare. Sed quid plura opus est in re apertissima dicere? Ego non modo Constantinum non donasse tanta, non modo non potuisse Romanum pon-

LAVREN. VALLAE IN

tificem in eisdem praescribere, sed etiam si utrumque
esset, tamen utrumque ius sceleribus possessorum ex
tinctum esse contendo: cum uideamus totius Italiae,
multarumq; prouinciarum cladem, ac uastitatem
ex hoc uno fonte fluxisse. Si fons amarus est, & ri-
uius. Si radix immunda, & rami. Si delibatio sancta
non est, nec massa. Ita est diuerso, si riuus amarus, fons
obstruendus est: si rami immundi, est radice uitium ue-
nit: si massa sancta non est, delibatio quoque abomi-
nanda est. An possumus principatum potentiae papa-
lis pro iure proferre, quem tantorum scelerum, tan-
torumq; omnis generis malorum cernimus esse cau-
sam? Quamobrem dico, & exclamo (neque enim ti-
mebo homines, deo fretus) neminem mea aetate in
summo pontificatu fuisse, aut fidelem dispensatorem,
aut prudentem: qui tantum abest, ut dederit familiae
dei cibum, & escam panis. Papa & ipse bella paca-
tis populis infert, & inter ciuitates principesq; di-
scordias serit. Papa & alienas sitit opes, & suas ex-
sorbet, ut Achilles in Agamemnonem $\delta\kappa\mu\sigma\beta\acute{o}\sigma\omicron\varsigma$
 $\beta\alpha\sigma\iota\lambda\epsilon\upsilon\varsigma$. Papa non modo remp. quod non Verres,
non Catilina, non quispiam peculator auderet: sed
etiam rem ecclesiasticam, & spiritum sanctum qua-
stui habet, quod Simon ille magus detestatur. Et cum
horum admonetur, & a quibusdam bonis uiris re-
prehendi

DON. CONST. DECLAMATIO.

prehenditur, non negat, sed palam fatetur, atq; gloriatur, licere ei quauis ratione patrimoniū ecclesie, à Constantino donatum, ab occupantibus extorquere. Quasi eo recuperato, religio Christiana futura sit beata: & non magis omnibus flagitijs, luxurijs, libidinibusq; oppressa, si modo opprimi magis potest, & ullus est sceleri ulterior locus. Vt igitur reciperet cætera membra donationis, male ereptas à bonis uiris pecunias peius effundit: militumq; equestres pedestresq; copias, quibus omnia infestantur, alit: cum Christus in tot milibus pauperum, fame ac nuditate moriatur. Nec intelligit, ô indignum facinus, cum ipse secularibus auferre, quæ ipsorū sunt, laborat: illos uicissim, siue pessimo exemplo induci, siue necessitate cogi: licet non est uera necessitas, ad auferenda quæ sunt ecclesiasticorum. Nulla itaque unquā religio, nulla sanctitas, nullus dei timor: & quod referens quoque horresco, omnium scelerū impij homines à papa sumunt excusationem. In illo enim comitibusq; eius est omnis facinoris exemplū: ut cum Esaia, & Paulo, in papam & papæ proximos dicere possumus: Nomen dei per uos blasphematur inter gentes. Qui alios docetis, uosipsum non docetis. Qui prædicatis non furandum, latrocinamini. Qui abominamini idola, sacrilegium facitis. Qui

LAVRENT. VALLAE IN

in lege & in pontificatu gloriamini, per praeuaricationem legis deum uerum pontificem inhonoratis. Quod si populus Ro. ob nimias opes, uerā illam Romanitatem perdidit: si Salomon ob eandem causam in idololatriā, amore foeminarum lapsus est: nonne idem putamus fieri in summo pont. ac reliquis clericis? Et postea putamus deum fuisse permissurum, ut materiam peccandi Siluester acciperet. Non patiar hanc iniuriam fieri sanctissimo uiro. Non ferā hanc contumeliam fieri pontifici optimo: ut dicatur imperia, regna, prouincias accepisse: quibus renunciare etiam solent qui clerici fieri uolunt. Pauca possedit Siluester, pauca ceteriq; summi pont. quorum aspectus apud hostes quoq; erat sacrosanctus: ueluti illius Leonis, qui trucem Barbari regis animum terruit, ac fregit, quem Romane uires nec frangere nec terrere potuerant. Recentes uero summi pont. id est diuitijs, ac delicijs affluētes, id uidentur laborare: ut quantum prisca fuere sapientes & sancti, tantum ipsi & impij sint, & stulti, & illorū egreas laudes omnibus probris uincant. Hec quis Christiani nominis queat aequo animo ferre? Verū ego in hac prima nostra oratione nolo exhortari principes, ac populos, ut papam effrenato cursu uolitantem inhibeant, eumq; intra suos fines cōsistere compellant:

DON. CONST. DECLAMATIO.

pellant: sed tantum admoneāt, qui forsitan iam edo-
ctus ueritatem, sua sponte, ab aliena domo in suam,
& ab insanis fluctibus, seuisq; tempestatibus in por-
tum se recipiet. Sin recuset, tunc ad alteram oratio-
nem multo trunculentio-rem accingemur. Utinam,
utinam aliquando uideam: nec enim mihi quicq; est
longius, quam hoc uidere, & præsertim meo cōsilio
effectum: ut papa tantum uicarius Christi sit, & nō
etiam Cæsaris: Nec amplius horrēda uox audiatur,
partes contra ecclesiam, ecclesia contra Perusinos
pugnat, contra Bononicenses. Non contra Christia-
nos pugnat ecclesia, sed papa. Illa pugnat
cōtra spiritualia nequitie in cœlestibus.

Tunc papa & dicetur, & erit pa-
ter sanctus, pater omnium,
pater ecclesie: nec
bella inter Chri-
stianos exci-
tabit, sed ab alijs excitata,
censura apostolica,
& papali maie-
state sedabit.

NICOLAI DE CVSA CARDI
nalis tit. sancti Petri ad uincula, sentētia de
donatione Constantini, quam scripsit
ad Concilium Basiliense, de
concordantia catholica,
lib. III. Capite II.

Num præterire nequico: quo
niam penè omnium sentētia
indubitata est, Cōstantinum
Imperatorem, occidētis im
perium Ro. pont. Siluestro,
ac eius in æuum successori
bus perpetuo dono tradidif

se: & ideo etiam si ratio de unitate principantis sci
licet aduersari bono & recto ordini duo capita fo
re non concluderet, pateret tamen in occidente Im
peratorem nullum, nisi à papa dependenter imperi
um cognosceret, iuste esse posse. Hanc radicē quoad
potui inuestigauī, præsupponens hoc etiam indubita
tum esse, Cōstantinum talem donationem facere po
tuisse. Quæ tamen quæstio nec soluta est hætenus,
nec soluetur uerisimiliter unquā. Sed in ueritate
supra modum admiror, si res ita est: eo quod in au
tenticiis libris, & in historijs approbatis non inueni
tur. Re

NICOL. DE CVSSA.

tur. Relegi omnia quæ potui gesta imperialia, ac Romanorum pont. historias: sancti Hieronymi, qui ad cuncta colligendum diligentissimus fuit, Augustini, Ambrosij, ac aliorum opuscula peritissimorum: reuolui gesta sacrorum conciliorum, quæ post Nicenum fuere: & nullam inuenio concordantiam ad ea quæ de illa donatione leguntur. Sanctus Damasus papa, ad instantiam beati Hieronymi, actus & gesta prædecessorum dicitur annotasse: in cuius opere de Siluestro papa non ea inueniuntur quæ uulgo dicuntur. Legitur in certis historijs, Constantinum à Siluestro baptizatum. Et ipsum Imperatorem tres illas, sancti Ioannis, sanctorum Petri & Pauli ecclesias mirifice ornasse, ac annuos multos redditus e diuersis massis terrarum, in diuersis prouincijs & insulis, pro continuando ornatu lampadarum balsami & nardipistici, ac cæterorum donasse. De quibus omnibus particularem mentionem in pontificum libro reperies. Sed de donatione temporalis dominijs, aut imperij occidentis, nihil ibi penitus continetur. Verum quod postquam Astulfus rex Longobardorum exarchatum Rauennatem occupauit cū alijs multis locis, & Stephanus secundus natione Romanus ex patre Constantino, multis legatis ad Astulfum missis rogaret, imperiali ditioni loca restitui, & facere

NICOL. DE CVSA

& facere non uellet Astulfus: Stephanus Pippinum
 adiens, cum cum duobus filiis in reges unxit. Fuit
 etiam cum eodem Stephano orator missus Impera-
 toris, & a Pippino impetrarunt, ut Astulfum induce-
 ret, q. imperio loca restitueret. Misit Pippinus, nec
 profecit. Vnde cum non posset sic ab Astulfo restitu-
 tionē impetrare, promisit Stephano se ui ablaturum
 ab eo, & sancto Petro daturum. Hoc audito reuer-
 titur imperialis missus. Pippinus quæ promiserat ex-
 pleuit. Forma uero huius donationis, in gestis præ-
 fati Stephani, cum nominatione particulari omnium
 bonorum continetur. Zacharias papa monarchiam
 regni Franciæ in Pippinū transtulit, Ludouico rege
 deposito: de quo legitur. 28. q. 6. alius. & in gl.
 uenerabilem. Ex illo puto Pippinū sedi apostolicæ
 fauisse. Post hoc Desyderius rex iterum illas ciuita-
 tes, aut earum aliquas, tempore Adriani ui cepit.
 Adrianus papa multis missis ad eum legatis, repe-
 tijt ius sancti Petri, impetrare non potuit: tunc Ca-
 rolus magnus inuocatus per Adrianū, recuperauit,
 & iterum donauit sancto Petro solenni donatione,
 quæ in gestis eiusdem Adriani papæ continetur. Ex
 istis constat, Constantinum imperium per exarcha-
 tum, Rauennatem, urbem Romam, & occidentem
 minime papæ dedisse. Vnde continue legitur, Impe-
 ratores

DE DONATIONE CONST.

ratores usq; ad tempora præfata sicut prius, pleno iure Romam, Rauennam, & Marchiam cum alijs locis possedisse: & probat tex. 96. distin. bene quidam. ubi dicit de Patritio præfecto nomine Adocris regis. & . 63. distin. Agatho. 96. dist. cū ad uerum. cum similibus. Et Romanos pōtiffices legimus Imperatores fateri dominos. Scribit enī Agatho papa ad Imperatorē Constantinū, qui sextā synodum congregauit, & multis annis secutus est primū, quo modo urbs Roma sit ipsius Imp̃atoris seruilis urbs. Et Bonifacius papa ad Honorium, qui dicit, q̃ ecclesiæ Romanæ ipse habet regere sacerdotiū, sed Imperator humanas res. Et in fine dicit, Romam esse urbem suæ mansuetudinis. Hic textus habetur. 91 dist. ecclesiæ. Et ut breuiter dicam, nullibi contrarium legi, quin usq; ad illa præfata Pippini tempora Imperator remanserit in possessione locorum præfactorū. Nec unq̃ legi aliquē Romanorū pontificum usq; ad tēpora Stephani secūdi, in illis locis noīe sancti Petri aliqd iuris præsumpsisse habere. Hec credo uera esse, nō obstante famigera opinione de contrario, quæ in Palea habetur, Cōstātinus. 96. distin. Quoniā absq; dubio, si nō fuisset illd dictamē apocryphū, Gratianus ī ueteribus codicibus, & canonū collectionibus inuenisset: & quia nō inuenit, nō posuit.

Vnde

NICOL. DE CVSSA

Vnde quæ postea addidit, pro Palea ita illam confictam scripturam posuit, sicut multa alia inueniuntur ex apocryphis libris nostris inscripta. Ego etiã ad longum hanc scripturam in quodam libro inueni, quæ multo plus continet, quàm ea quæ in decreto ponitur loco præallegato: & diligenter eam examinans reperi ex ipsamet scriptura, argumenta manifesta cõfessionis & falsitatis, quæ pro nũc longum & inutile foret his inserere. Etiam est aduertendum, quod *tex. Constantinus. 96. distin.* est ex legenda sancti Siluestri extractus: & fundat ille qui imposuit decreto, auctoritatem ipsius textus in approbatione Gelasij in synodo. *Rogo uideatur. 15. distin. sancta Romana illa approbatio.* & inuenietur paucior roboris: quia dicit autorem ignorari, & tamen per catholicos legi, & ea propter legi posse. Qualis sit approbatio, quisq; consyderare potest. Multæ enim sunt historiæ sancti Siluestri. Vna, in quo hoc non inuenitur, quam sanctus Damasus ponit. Alia, cuius autor ignoratur: quam textus non dicit ueram, sed legi posse, neque dicit in illa hoc contineri. Etiam antiqua decreta non habent textum, nisi usque ad. *§.* Item decreta Romanorum pontificum, inclusiue. & sic non inuenitur in illis libris iste. *§. de historia Siluestri.* Quinta etiam uniuersalis synodus, quæ de approba

DE DONATIONE CONST.

approbatis doctorum omnium, & scripturarum ap-
probatarū libris mētionem facit: ac etiam ipsa syno-
dus Martini papæ, quæ fuit contra asserentes unam
uoluntatē in Christo, scilicet contra Petrum & Ser-
gium, renouans approbatas scripturas, ut egomet
uidi: nullam de istis historijs faciunt mentionem: nec
quisquā approbatus, aut noīatus inter ueridicos,
quem unquam uidi. Ego legi in Vincentio historia-
rum. 24. libro, in fine, secundum sanctum Hierony-
mum, Constantinum uxorem Faustam, & filiū Cri-
spum crudeliter occidisse, & in extremo uitæ ab Eu-
sebio Nichomediæ episcopo baptizatum, in Arria-
nam heresim declinasse. A quo tempore, inquit Hie-
ronymus, ecclesiarum rapinæ, & totius orbis discor-
dia secuta est usq; in præsens tempus. Ista libro de
actibus Siluestri, quem Vincentius dicit à quodam,
cuius nomē ignorat, è græco translatus, ut eodem
libro cap. 9. habetur, manifeste contradicunt. Quis
non crederet potius Hieronymo approbato, quā
ignoti auctoris scripturis, quæ apocryphæ dicuntur
quando auctor ignoratur? Textus etiā qui ascribi-
tur Melchiadi papæ, qui habetur. 12. q. 1. futuram,
qui uidetur huic dicto aliquantulum obstare, nō est
Melchiadis papæ, secundū glossam quandā, & etiā
rei ueritatē: quia Melchiades præcessit Siluestrum,

K ut patet

DE DONATIONE CONST.

ut patet in cathalogo Romanorum pōtificum. Et si
Constantinus fuit baptizatus à Siluestro secundum
commune dictū, tunc patet titulum illius textus fal-
sum: quia loquitur de baptismo Constantini. Et etiā
si Melchiadis foret ille textus, adhuc nō haberetur
argumentum ex eo contra præmissa: quia non dicit
aliud quā Constantinum sedem Romanam impe-
rialem reliquisse, & Petro, & successoribus conces-
sisse: hoc est, q̄ ubi fuit sedes imperialis, q̄ ibi sit mo-
do papalis: quod non negatur. Et uerū est Constā-
tinum Imperatorē tēpore Melchiadis papæ fuisse,
& tunc Christianum: ut per Augustinum in multis
locis hoc habetur, & maxime ī epistola ad Gloriū,
& Elusium, & quibus hoc gratum est, quæ incipit:
Dixit quidē apostolus. & hoc concordat cū Hie-
ronymo. Vidi etiā decretum Leonis papæ in syno-
do Romana, cum subscriptione episcoporum & cle-
ricorum, & ciuū Romanorū: ubi Leo papa Othoni
primo restituit omnia loca per Pippinum & Caro-
lum, & Robertum reges sancto Petro data. & no-
minantur in eodem decreto omnia loca: & nullam
facit de donatione Constantini mentionem. Sūt meo
iudicio illa de Constantino apocrypha.

Antoni

ANTONINVS ARCHIEPISCOPVS

Florentinus primæ partis historialis

tit. 8. c. 2. §. 8. sic inquit.

tertium dubium est de donatione facta ecclesie à Constantino, de qua habetur i decretis dist. 96. Constantinus. Sed illud cap. non habetur in antiquis decretis.

Quid ergo & quantum donaue-
rit, nō est bene certū: uidetur tamen saltē illud quod
Ludouicus rex Frācorum, & Imperator promittit
sub iureiurādo Paschali Papæ & successoribus eius,
de quo habetur distin. 63. Ego Ludouicus. Et Otto
Teutonicorū primus Imperator confirmat. Ioānes
papa distinctione eadē, Tibi. Sed & quæstio adhuc
agitur inter Canonistas & Legistas, utrum illa te-
nuerit donatio. Quod Canonistæ omnino firman-
& Theologi magis confirmant. Et quia nō fuit sim-
plex donatio, sed potius restitutio ecclesie facta iu-
ris sui, cū omnia sint de Christi dominio, cuius papa
est uicarius in terris: cætera uero dimisit dominis
temporalibus.

RAPHAEL VOLATERANVS

in uita Constantini Magni sic scribit.

De dono Constantini, aut cōcessione apud nullos
extat autores, præterquàm in libro decretorum:
idq; in antiquis uoluminibus minime cōtineri autor
est Antoninus præsul Florentinus in Chronicis.

R. P. D. HIERONYMVS PAV.

Catthalanus Canonicus Barcinonensis,
iuris utriusque doctor, ac Cubicula
rius Alexandri VI. Pontificis
Max. uir fide digniss. in li
bello quem uocant
Practicam Cancellariæ Apostolicæ,
sic scribit.

Papa Pius
dialogum
scripsit cō-
tra donati
onē Cōstā
tini.

Vod donatio Constantini etiam de
facto non fuerit, lege Laurentium
Vallam, & Papam Pium in dialo
go: nec de tali donatiōe quicquàm
legi apud probatum historicum,
præsertim eos qui scripserint illa
etate,

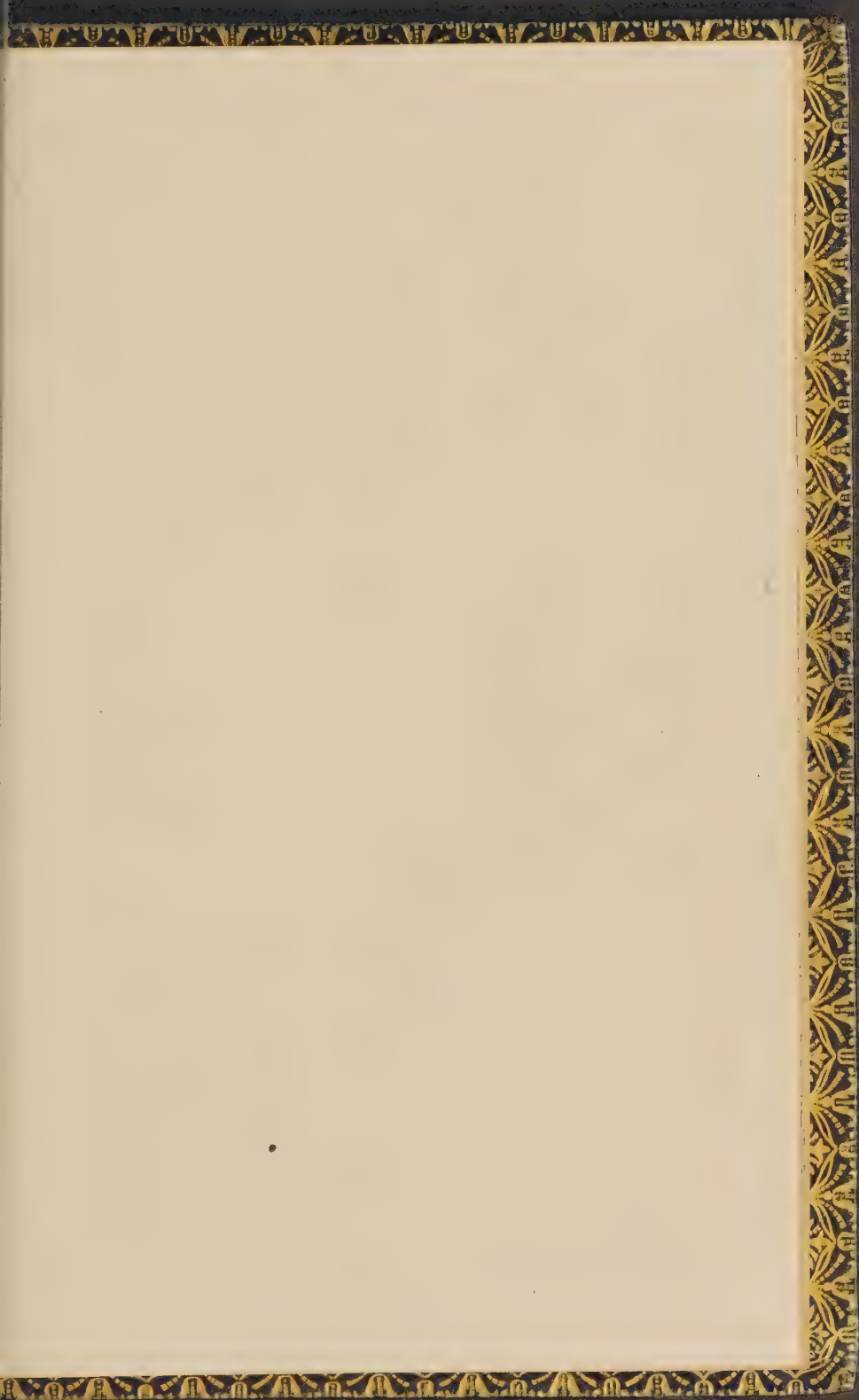
DE DONATIONE CONST.

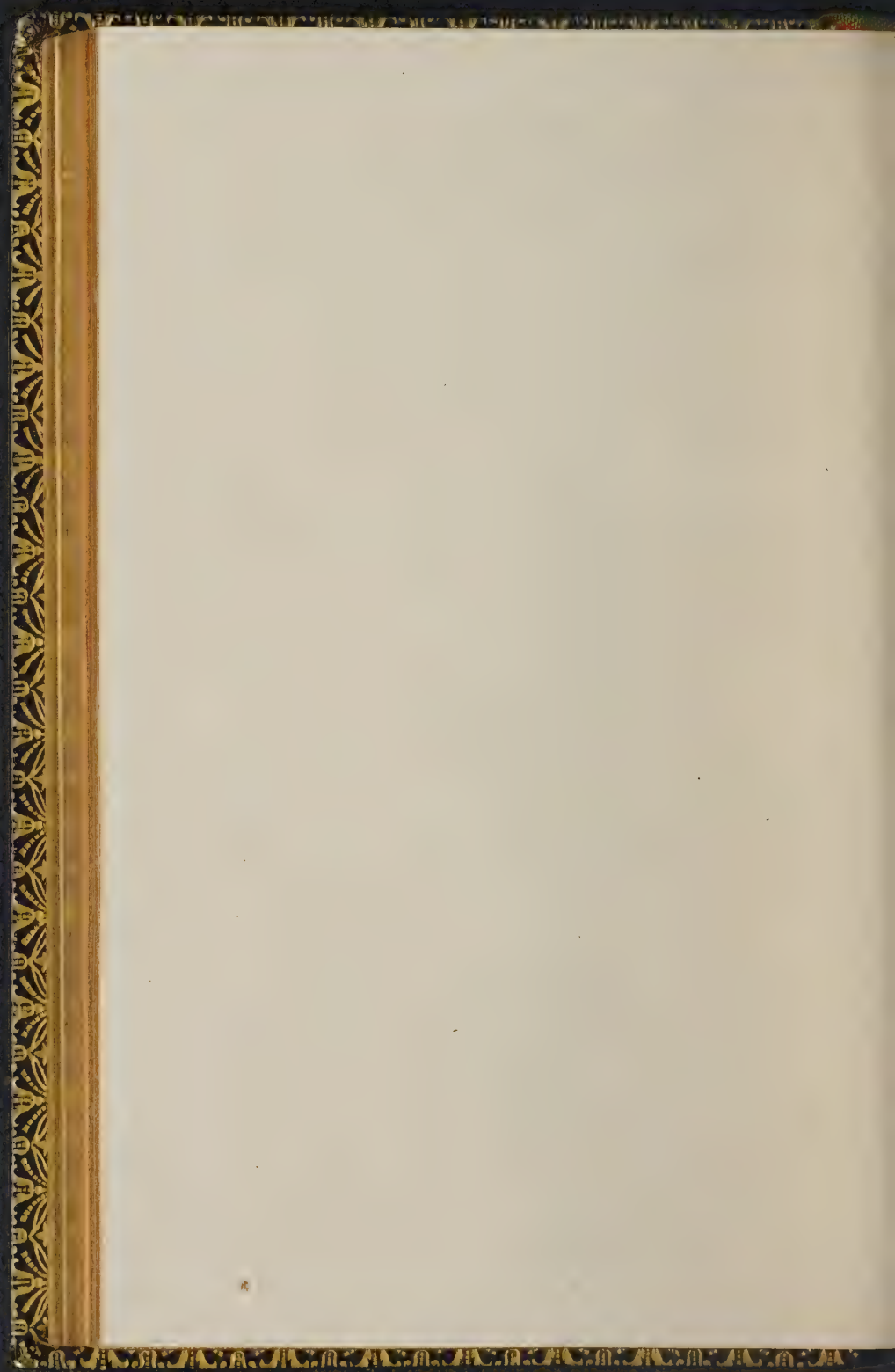
etate, uel illi proxima. Nam nec Eusebius, qui fuit diligentissimus scrutator & narrator rerum Christianarum meminit, quod tamen nullo modo uidebatur obmittendum: nec Hieronymus, Augustinus, Ambrosius, Basilius, Ioānes Chrysostomus, nec Ammianus, nec historia tripertita, nec ipsemet Damasus Papa in sua Chronica, nec Beda, nec Orosius minerunt. Et constat per plures quā CCC. annos post Constantinum, Imperatores tenuisse gubernacula urbis & Italiae per duces, praesides, & exarchos, & urbis Romanae, usque ad tempora Innocentij. II. ut patet aperte in Chronicis & historijs: & de Iustiniano patet. l. I. & 2. de offi. praese. praetor. africae. & in prooemio instit. & in epistola, inter claras. ibi, nostrum firmat imperium. & in l. fin. C. de uet. iur. enucl. & in l. bene à Zenone. & in aut. ut etiam Romana ecclesia. ibi, ad ecclesias nostras, & usque ad Oceani recessus. & in aut. ut proprio nomine Imperato. Et in uita Phocæ Imperatoris le Argumen-
gitur impetrasse Pantheon Bonifaciū Papā ab eo. tū forte.
Vnde ergo habuerit terras Ecclesia, uide gesta Ca Car. M.
roli Magni, & Pippini, & Pium in dicto dialogo, & Pipinus
& collecta nouissime per dominum Bartholomae spoliatis
um de Platyna bibliothecarium, qui omnia instru- ueris Im-
menta pertinentia ad statū ecclesiae in tēporalibus, peratori.

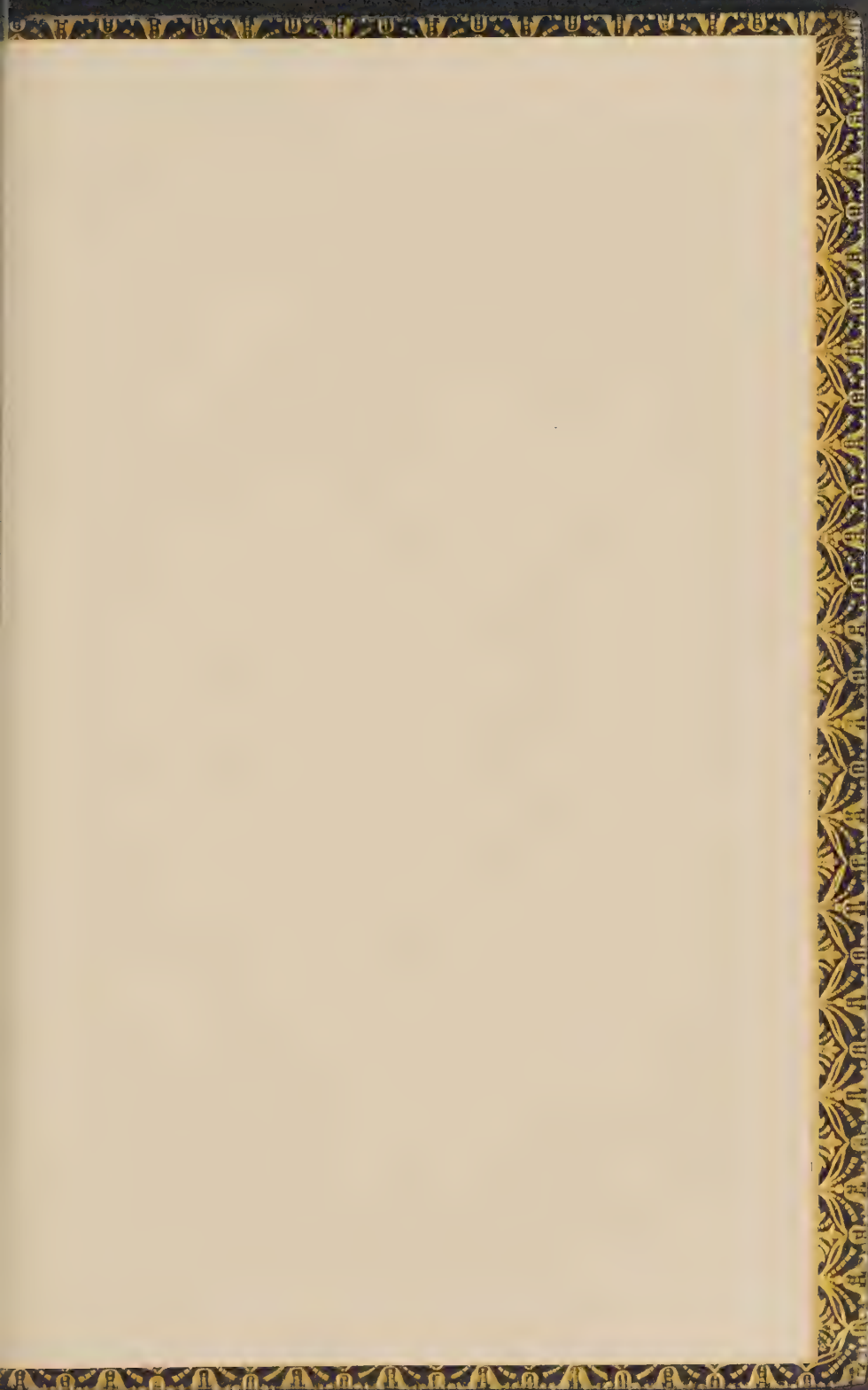
DE DONATIONE CONST.

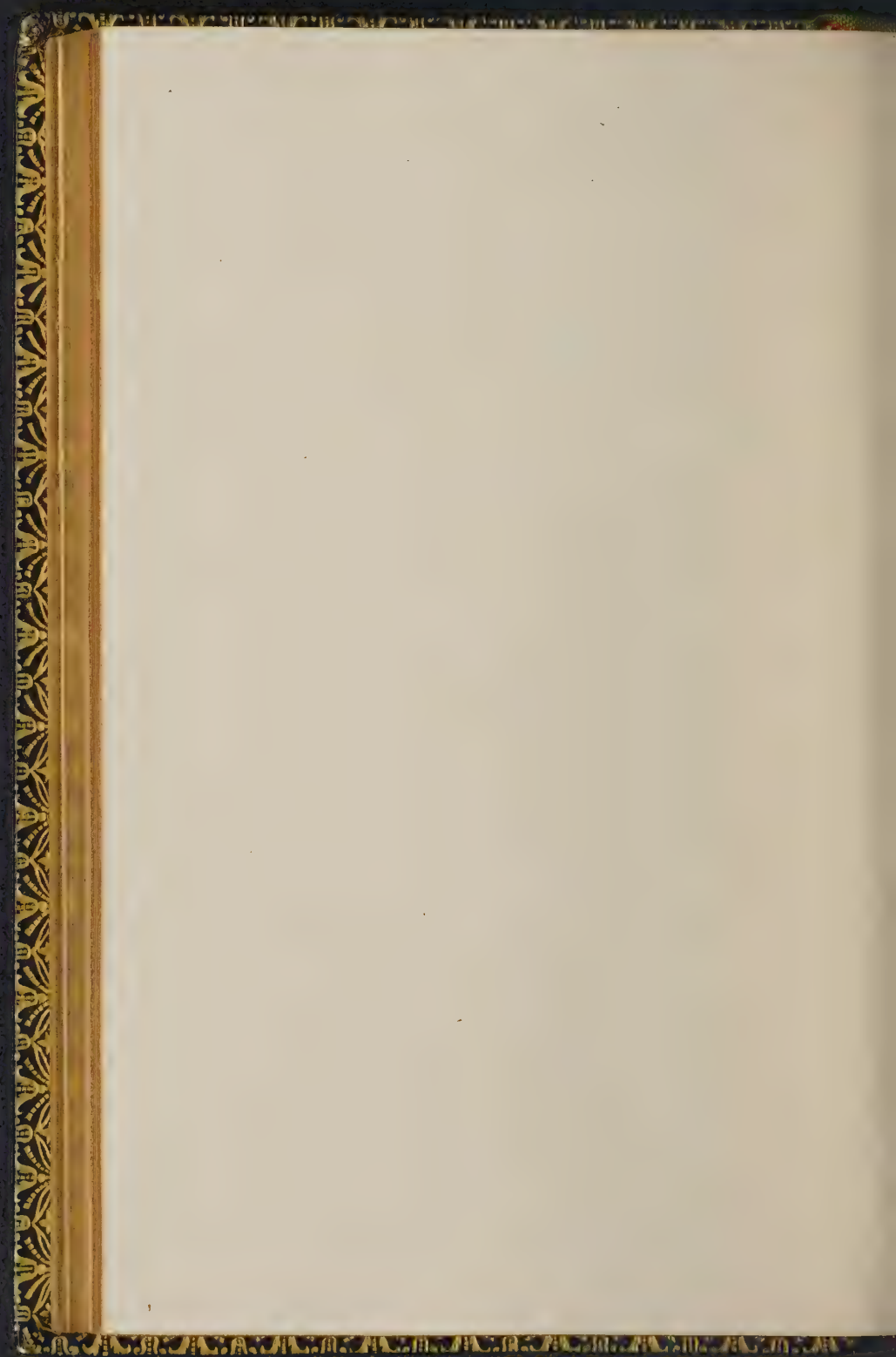
bus eccle^sæ præsertim circa acquisitionem terrarū, & aliorum
siam Ro. iurium & censuum, collegit in ualde magno uolumi-
ditarūt. ne: ad cuius collectionem etiam operam nostram
præbuimus in reuidendo. Et de dicta donatio
ne & curatione lepræ Constantini,
lege quæ late scribit Renus epi
scopus Paduanus in hi-
storia sua de uitis
Pontificum.

F I N I S.

5X

425

100

1220

12

134 1001

7124413

12842

1112

